

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lukáš Zícha

**Lidskoprávní diskurs v Japonsku
a japonské zahraniční politice**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Lukáš Zícha**

Vedoucí práce: **JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

ZÍCHA, Lukáš. *Lidskoprávní diskurs v Japonsku a japonské zahraniční politice*. Praha, 2015. 124 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí bakalářské práce JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Abstrakt

Autor se v této diplomové práci věnuje lidskoprávnímu diskursu v Japonsku a japonské zahraniční politice a klade si za cíl odpovědět na otázku, proč se vyvinul právě tímto způsobem. Analýze podrobuje nejvýznamnější současná témata (spadající do kategorie první generace lidských práv): problematiku korejské menšiny, diskriminaci osob burakuminského původu, genderovou otázku a téma systému žen útěchy (comfort women). Následně se zaměřuje na lidskoprávní diskurs v zahraniční politice Japonska a za pomoci výsledků výzkumu, který provedl v roce 2013 v Tokiu mezi diplomaty, akademiky a zástupci NGO, zkoumá tři možné přístupy vysvětlující současný stav: přístup státních zájmů, konstruktivistický přístup (kulturní podmíněnost) a policy-making přístup zohledňující úlohu vnitrostátních aktérů.

Abstract

This diploma thesis attempts to provide an analysis of the human rights discourse in Japan and Japanese foreign policy. The author analyses the most important current issues (falling under the category of first-generation human rights) including: Korean minority issue, discrimination against persons of burakumin origin, gender issue and the topic of comfort women. In the second part of the thesis, the author explores the human rights discourse in the foreign policy of Japan. With the help of his research conducted in 2013 in Tokyo among diplomats, academics and NGO representatives, he examines three possible approaches to explain the current state of affairs: a national interests approach, a constructivist approach (cultural conditionality) and a policy-making approach (taking into account the role of intrastate actors).

Klíčová slova

lidská práva, lidskoprávní diskurs, japonská politika, japonská zahraniční politika, burakumin, zainichi, ženy útěchy

Keywords

human rights, human rights discourse, Japanese politics, Japanese foreign policy, burakumin, zainichi, comfort women

Rozsah práce: 221 529 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. května 2015

Lukáš Zícha

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil svůj hluboký dík panu doktoru Karáskovi nejen za vedení diplomové práce, ale i za neutuchající, dlouhodobou a výraznou podporu v nejrůznějších extrakurikulárních aktivitách, zejména při přijímacích řízeních na zahraniční univerzity a do nejrůznějších státních i mezinárodních institucí.

Dále bych rád srdečně poděkoval Univerzitě Karlově za vše, co mi v posledních šesti letech dala. Kromě kvalitního vzdělání a možnosti potkat mnoho výjimečných osobností (jak mezi vyučujícími, tak mezi studenty) to byla také příležitost studovat ve Velké Británii, Japonsku a Švýcarsku, a to i včetně finančního zajištění, bez kterého bych žádný z těchto výjezdů nemohl realizovat. Právě díky možnosti cestovat vím, jak neobvyklá až unikátní je taková míra pomoci a štědrosti – vůči bakalářskému resp. magisterskému studentovi – a nikdy nepřestanu být za tento přístup univerzitě vděčný. Těžko slovy vyjádřit, jak výjimečně mě život a studium v těchto zemích lidsky obohatily a jak ovlivnily můj následující osud. Jak jsem měl navíc možnost zjistit díky aktuálním výběrovým řízením, veškeré tyto zkušenosti stačí, abych měl dveře do těch nejprestižnějších evropských i mimoevropských institucí otevřené. Ještě jednou tak své alma mater děkuji. Nemohl jsem si coby gymnazista před šesti lety vybrat lépe.

Rád bych také poděkoval panu docentu Janu Sýkorovi, jenž mě velmi vstřícně přijal na půdě Filosofické fakulty UK a literaturou a konzultacemi mi výrazně dopomohl k lepšímu pochopení japonské společnosti i politiky. Za nesčetné konzultace, vhléd do aktuální lidskoprávní situace v Japonsku i za neúnavné objasňování veškerých paradoxů fungování japonské společnosti děkuji též doktoru Satoshi Watanebemu z Univerzity Keio v Tokiu, v současnosti vládnímu stipendistovi na Univerzitě Karlově.

Velký dík patří všem mým respondentům v Tokiu, kteří mi dali nahlédnout do lidskoprávního diskursu v zahraniční politice Japonska. Vzhledem k téměř neexistující literatuře na dané téma bych tuto část práce bez jejich pomoci nikdy nemohl zpracovat. Všele děkuji rovněž pražské Hlávkově nadaci, jež mi velmi laskavě přispěla na realizaci mého výzkumu v Japonsku.

Na nejčestnějším místě bych pak rád obrovsky poděkoval mým rodičům za veškerou pomoc a podporu, kterou mě zahrnovali po celý čas mých studií. Mám velké štěstí, že jsem se narodil právě jim!

Obsah

OBSAH.....	I
SEZNAM ZKRATEK.....	II
ÚVOD.....	1
1. KONCEPCE LIDSKÝCH PRÁV	5
1.1 Počátky koncepce lidských práv	5
1.2 Zmezinárodnění lidských práv.....	6
1.3 Definice, klasifikace a kontroverze	13
1.4 Univerzalita.....	18
1.5 Lidská práva v zahraniční politice.....	22
2. LIDSKOPRÁVNÍ DISKURS V SOUČASNÉM JAPONSKU.....	27
2.1 Výběr témat	27
2.2 Burakumin	28
2.2.1 Kořeny problému a vývoj	28
2.2.2 Současná situace	32
2.3 Korejská menšina	35
2.3.1 Kořeny problému a vývoj	35
2.3.2 Současná situace	38
2.4 Ženy	44
2.4.1 Kořeny problému a vývoj	44
2.4.2 Současná situace	47
2.5 Ženy útěchy	51
2.5.1 Kořeny problému a vývoj	51
2.5.2 Současná situace	54
3. LIDSKOPRÁVNÍ DISKURS V ZAHRANIČNÍ POLITICE JAPONSKA	58
3.1 Hlavní určující faktory japonské zahraniční politiky	58
3.1.1 Yoshidova doktrína	59
3.1.2 Japonsko-americké spojení	60
3.1.3 Dědictví imperiálního Japonska	62
3.2 Změna diskursu po konci studené války	64
3.3 Lidská práva v japonské zahraniční politice	66
3.4 Determinanty role lidských práv v japonské zahraniční politice	71
3.4.1 Výběr přístupů	71
3.4.2 Přístup státních zájmů (pohled mezinárodní politické ekonomie)	72
3.4.3 Konstruktivistický přístup (pohled kulturní podmíněnosti).....	76
3.4.4 Policy-making process (úloha vnitrostátních aktérů)	81
ZÁVĚR.....	86
SUMMARY	92
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	93
1 Monografie	93
2 Sborníky.....	96
3 Články	100
4 Internet.....	102
PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	108

Seznam zkratk

- České zkratky

ČLR	Čínská lidová republika
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
FF UK	Filosofická fakulta Univerzity Karlovy
JAR	Jihoafrická republika
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
UK	Univerzita Karlova

- Anglické zkratky

APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation Asijsko-pacifické hospodářské společenství
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations Sdružení národů jihovýchodní Asie
CEDAW	The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
DPJ	Democratic Party of Japan Demokratická strana Japonska
EEOL	Equal Employment Opportunity Law Zákon pro rovné příležitosti v zaměstnání
FDI	Foreign Direct Investment Přímé zahraniční investice
G7	The Group of 7

	Skupina sedmi (nejvyspělejších států)
ILO	International Labour Organization Mezinárodní organizace práce
JETRO	Japan External Trade Organization Japonská organizace pro zahraniční obchod
LDP	Liberal Democratic Party Liberálně-demokratická strana
LGBT	Lesbian, gay, bisexual, and transgender Lesby, gayové, bisexuálové a transgender osoby
NATO	The North Atlantic Treaty Organization Organizace Severoatlantické smlouvy
NGO	Non-governmental organization Nestátní nezisková organizace
NIE	Newly Industrialized Economies Nově industrializované ekonomiky
ODA	Official Development Assistance Oficiální rozvojová pomoc
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OL	Office ladies Ženy pracující v kanceláři
PKO	Peace keeping operation Operace na udržení míru
SDF	Japan Self-Defense Forces Japonské síly sebeobrany
SDPJ	Social Democratic Party of Japan Sociálně demokratická strana Japonska
SLORC	State Law and Order Restoration Council

	Státní rada pro obnovení práva a pořádku
UN	The United Nations Organizace spojených národů
UNDP	United Nations Development Programme Rozvojový program OSN
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNICEF	The United Nations Children's Fund Dětský fond Organizace spojených národů
UPR	Universal Periodic Review Univerzální periodický přezkum
USA	United States of America Spojené státy americké

Úvod

Přestože je Japonsko již od druhé poloviny 19. století významným mezinárodně-politickým hráčem, v českém diskursu mezinárodních vztahů je přítomno jen okrajově. Podobně je tomu i v anglicky psané odborné literatuře, která má tendenci se spíše zaměřovat na sílící Čínu, a „stagnující“ Japonsko tak zůstává v rámci Asie (přínejlepším) až jako druhé v pořadí.

Svou roli v tomto fenoménu také dodnes hraje oboustranná jazyková bariéra, kulturní i akademická izolovanost Japonska a specifický přístup japonského prostředí ke všemu cizímu. Právě tyto tři skutečnosti budou patrně hlavní příčinou, proč i lidská práva – pro Západ a liberální demokracie jinak jedno z nejvýznamnějších témat – zůstávají v Japonsku stranou většího akademického i veřejného zájmu. Jiným možným vysvětlením, jež se přirozeně nabízí, je, že v Japonsku, coby vyspělé demokracii západního typu, žádná kontroverzní lidskoprávní témata neexistují. Bohužel, jak ukážu i v této práci, opak je pravdou.

Hlavními dvěma výzkumnými otázkami, jež jsem určil již v tezi diplomové práce, jsou „Jaký je diskurs lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice?“ a „Proč se vyvinul tímto způsobem?“. V návaznosti na ně budu hledat argumenty pro potvrzení či vyvrácení následujících dvou hlavních hypotéz: „V Japonsku není lidským právům obecně, a v zahraniční politice o to méně, přikládána tak vysoká důležitost jako v zemích západního světa.“ „Příčinou současné podoby diskursu lidských práv v Japonsku je kulturní podmíněnost.“

Ještě před řešením výše zmíněných výzkumných otázek však začnu teoretickým zakotvením. Při pořizování rozhovorů jsem byl téměř bez výjimky již po první otázce respondenty tázán, na jaká lidská práva se ptám a co si pod tímto termínem přesně představuji. Je tedy zřejmé, že koncept lidských práv je již dnes tak široký, že postupně ztrácí svůj původní jasný smysl a i osoby s nespornou odborností, jež se na toto téma specializují, potřebují nejdříve konkrétně vymezit, o „jakých“ lidských právech a z jaké perspektivy se o nich v daném případě diskutuje. Začnu tedy konceptualizací lidských práv, jež poskytne pevný věcný základ hlavnímu tématu této práce a pomůže zasadit pozdější konkrétnější zkoumané otázky do kontextu.

Nejprve stručně přiblížím počátky koncepce lidských práv a její zmezinárodnění, tedy představu mezinárodní odpovědnosti za jejich porušování. Následně prozkoumám, jaké jsou možné definice pojmu lidských práv a jak se liší jejich klasifikace. Jedna z největších teoretických výzev týkající se lidských práv je diskuze o jejich univerzalitě. Vzhledem k sepjetí pojmu univerzality s tématem této práce se budu v samostatné kapitole věnovat i tomuto problému. Konceptualizaci zakončím kapitolou o lidských právech v zahraniční politice – jejich významu, způsobech vymáhání apod.

Ve druhé části se zaměřím na nejvýznamnější a nejpřítomnější lidskoprávní témata v současném vnitrojaponském diskursu. S ohledem na dodržení délky běžné pro diplomovou práci jsem byl nucen vybrat pouze čtyři nejvýznamnější témata. O přesné metodě jejich výběru je možné více se dočíst v kapitole 2.1. První tři podkapitoly pojednávají o hlavních diskriminovaných skupinách v Japonsku – burakuminech, Zainichi Korejcích a ženách. Čtvrté téma pak spojuje problematiku Korejců a problematiku žen a rozebírá nyní často diskutovaný japonský pohled na systém žen útěchy, neboli comfort women. Vzhledem k již zmíněnému nízkému až chybějícímu stavu zpracování tohoto tématu v české odborné literatuře rozeberu nejdříve kořeny diskriminace a její vývoj. Poté, zejména za použití novinových článků a polostrukturovaných rozhovorů, analyzuji současný diskurs a stav problematiky.

Ačkoli je druhá část zaměřena zejména na přiblížení vnitrostátní japonské lidskoprávní situace, v mnoha ohledech mají tato témata mezinárodně politický přesah. Ten spočívá zejména v oslabení věrohodnosti a autority Japonska v oblasti mezinárodního diskursu lidských práv. Například kvůli životním podmínkám burakuminů či Zainichi Korejců se Japonsko stává zranitelné, pokud by chtělo kritizovat diskriminaci menšin v kterémkoli státě světa. Kvůli výrazně nerovnému postavení japonských žen se může Japonsko těžko věrohodně vyjadřovat k jakýmkoli genderovým otázkám. Problematika comfort women pak již sama o sobě slouží jako munice pro Čínu, východoasijské státy a zejména Koreu, jež může být (a je) používána téměř bez ohledu na kontext. Kontroverze kolem systému comfort women je přitom v současnosti vnímána jako jedno z nejvýznamnějších zahraničněpolitických témat Japonska vůbec, které významně (negativně) ovlivňuje vztahy jak se sousedy (zejména Koreou), tak i se Spojenými státy (coby nejvýznamnějším spojencem).

Ve třetí kapitole se následně zaměřím na roli lidských práv v japonské zahraniční politice samotné. Vzhledem k propojenosti všech součástí diplomacie pojednám nejprve hlavní definující faktory japonské zahraniční politiky jako celku, konkrétně Yoshidovu doktrínu, japonsko-americké spojení a pomyslné dědictví imperiálního Japonska, resp. následky japonských aktivit za druhé světové války zejména na vztahy s ostatními státy severovýchodní a jihovýchodní Asie. Po přiblížení její celkové orientace analyzuji postavení lidských práv v její minulosti i současnosti, včetně uvedení příkladů (ze západního pohledu) kontroverzních mezinárodněpolitických činů. Vysvětlení role lidských práv v zahraniční politice Japonska budu přitom zkoumat ze tří hlavních perspektiv: přístupu státních zájmů (pohledu mezinárodní politické ekonomie), konstruktivistického přístupu (pohledu kulturní podmíněnosti) a z policy-making perspektivy (tedy úlohy vnitrostátních aktérů – zejména businessu a vládnoucí strany LDP).

V závěru shrnu nejdůležitější poznatky práce, potvrdím či vyvrátím hypotézy a zodpovím výzkumné otázky.

Literatury na téma lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice je, jak jsem již zmínil výše, spíše poskrovnu. Česká literatura pojednávající tuto oblast prakticky neexistuje, anglická literatura se pak většinou omezuje jen na domácí otázky, případně na konkrétní lidskoprávní skandály, a nebývá již zcela aktuální.

Patrně nejlépe a nejobsažněji jsou lidská práva v japonské domácí politice zpracována v publikacích "The State and Politics in Japan" (Neary, 2006), "Japan's Pseudo-democracy" (Herzog, 1993) a "Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity" (Weiner, 2009). Obecněji jsou lidská práva v regionu pojednána v "Human Rights in Asia" (Avonius, Kingsbury, 2008). Pro pochopení společenského kontextu jsou pak velmi nápomocné sociologické práce na téma japonské společnosti. Kromě již kultovního Hendryho (2009) "Understanding Japanese Society" to jsou dále "The Japanese Mind: Understanding Contemporary Japanese Culture" (Davies, Ikeno, 2002) či "An Introduction to Japanese Society" (Sugimoto, 2010). Japonská politika a mezinárodní vztahy jsou kvalitně vyloženy ve čtyřsvazkovém díle "The Politics of Modern Japan" (Hood, 2008), v "Japanese Politics: An Introduction" (Inoguchi, 2005), "Japan's Foreign Policy, 1945-2003: The Quest for a Proactive Policy" (Togo, 2005), "Routledge Handbook of Japanese Politics" (Gauder, 2011) či v "Introduction to

Japanese Politics" (Hayes, 2005). Pro historický kontext je vhodná například publikace "Postwar Japan as History" (Gordon, 1993). Lidská práva v mezinárodních vztazích (nikoli však v Japonsku) jsou dobře zpracována například v "Human Rights in International Relations" (Forsythe, 2000) či v "The Role of Human Rights in Foreign Policy" (Baehr, Castermans-Holleman, 2004).

Vzhledem k chybějícím zdrojům ke zpracování třetí kapitoly (na téma lidskoprávního diskursu v japonské zahraniční politice) a k potřebě aktualizace informací pro kapitolu druhou (lidskoprávní diskurs v Japonsku) jsem kromě rozsáhlého kánonu sekundární literatury i primárních zdrojů použil při psaní práce také rozhovory, které jsem pořídil během výměnného pobytu v Tokiu na Tokyo University of Foreign Studies v letním semestru 2013. Kromě mnoha neformálních setkání jsem zaznamenal i několik polostrukturovaných rozhovorů s diplomaty, vysokoškolskými pedagogy a pracovníky neziskových organizací. Konkrétně to bylo se zástupcem japonského Ministerstva zahraničních věcí panem Kohei Tsukamotem, českou velvyslankyní v Tokiu paní Kateřinou Fialkovou, zástupcem Delegace EU v Tokiu panem Davidem Milliotem, profesory Tokyo University of Foreign Studies paní Fumiko Hakoyamou (rovněž dlouholetou mezinárodní úřednicí ILO a UNICEF) a profesorem japonské politiky panem Monzurulem Huqem a se zástupkyní japonské Amnesty International paní Hirokou Shoji. Rozhovor jsem dále pořídil se zástupci německého a francouzského velvyslanectví, kteří si však nepřáli uvést v práci svá jména. V České republice mi rozhovor poskytl vedoucí japonských studií na Filosofické fakultě UK pan docent Jan Sýkora, k němuž jsem rovněž po dva semestry docházel na kurzy japonské společnosti, a doktor Satoshi Watanabe, odborník na japonskou společnost a historii z Univerzity Keio v Tokiu. S pochopením veřejného diskursu lidských práv v Japonsku mi pomohlo také osvojení konverzační úrovně mluvené japonštiny a následné rozhovory v Praze se studenty z Tsukuba University, Waseda University, Tokyo University of Foreign Studies, Kōbe University či Kanazawa University, se kterými se od svého návratu pravidelně stýkám.

Pro přepis japonských termínů jsem zvolil v celé práci nejobvyklejší Hepburnovu transkripci. Výjimku tvoří termíny se zavedenými českými ekvivalenty jako Tokio, Kjóto či Ósaka.

1. Koncepce lidských práv

1.1 Počátky koncepce lidských práv

Jak poznamenává Maier (2001: 8, 10), zásady fungování společnosti a náhled na práva jedince v něm se za posledních několik století převrátily takřka o 180 stupňů. Zatímco původní, stavovská společnost byla založena na privilegiích, nerovnosti a „právem“ byla chápána „výsada“, jež vydělovala určitou část společnosti a řadila ji nad ostatní, současná společnost je postavena na rovnosti, potlačování privilegií a na lidských právech, jimiž jsou obdařeny všechny lidské bytosti, a to bez výjimky, přirozeně a od samotného narození. Zatímco dříve byly práva a svobody udělovány vybraným jedincům či vybraným skupinám, dnes jsou přiznána automaticky všem.

K tomuto výslednému stavu však vedla dlouhá cesta. Ačkoli mnozí autoři připomínají počátky myšlenky lidských práv již v některých pracích novověkých i antických filosofů, panuje shoda na tom, že poprvé se lidská práva významným způsobem projevila až ve formulaci americké Deklarace nezávislosti z roku 1776 (resp. ve Virginia Bill of Rights, jež byla vydána dříve tentýž rok a jež ostatní americké dokumenty své doby ovlivnila) a ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 10; Maier, 2001: 7, 13)

Již první dva články francouzské deklarace definují dnešní chápání základních lidských práv: *„Článek 1. Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní. Společenské rozdíly mohou být založeny pouze na užitečnosti pro celek. Článek 2. Cílem každého společenského zřízení je zachovávání přirozených a nepromlčitelných lidských práv. Tato práva jsou svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útlaku.“* (Tuláček, 1992: 13)

Důvodem, proč se stavovská společnost na konci 18. století hroutí, a revoluce postupně uvolňují prostor pro šíření lidských práv v jedné zemi za druhou, je přitom ztráta sociální rovnováhy způsobená zejména změnou struktury státní moci. Zatímco dříve privilegované rody mohly ospravedlnit své postavení, práva a svobody svou společenskou funkcí, plněním mnoha povinností a sociálních úloh, na konci 18. století se tyto úlohy stávají součástí centralizované státní moci. Jejich postavení se tak vyprazdňuje a zůstávají privilegia bez povinností, čehož si neprivilegovaná, zato

povinnostmi obtěžkaná vrstva všimne a zaujme k tomu patřičný postoj. Rozvojem centralizované moci státu je tak paradoxně dosaženo jednoho z největších průlomů v historii rozšiřování lidských práv. (Maier, 2001: 13-15)

Po první, revoluční fázi nadchází v 19. století doba postupné pozitivizace lidských práv. Mezi první lidskoprávní smlouvy patří dohody o rušení otroctví. Roku 1863 bylo otroctví zakázáno v USA, v roce 1880 v Brazílii, v Anglii dokonce již roku 1772. V roce 1890 pak v Bruselu podepsalo dohodu proti otroctví 18 států. Následovaly Haagské úmluvy z let 1899 a 1907 pokládající základy mezinárodního humanitárního práva. Mezi světovými válkami byla velká pozornost věnována ošetření práv a svobod etnických menšin na území mnoha evropských států (1919 - Polsko, Československo, Jugoslávie, Rakousko; 1920 – Rumunsko, Řecko, Maďarsko; 1921 – Finsko, Albánie; 1922 – Lotyšsko; 1923 – Litva, Estonsko, Turecko). Jednalo se zejména o práva náboženská, jazyková a ustanovení o vlastní samosprávě. Druhé světové válce dále předcházely mezinárodní dohody o zákazu týrání, nucené práci či dohody řešící další otázky humanitárního práva – raněné, zajatce apod. Důležité je rovněž poznamenat, že již začínají vznikat první organizace, jež se zabývaly některými lidskými právy programově jako například Mezinárodní organizace práce. (Maier, 2001: 7; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 10-11; Strážnická, Šebesta, 1994: 15, 23-24, 59)

1.2 Zmezinárodnění lidských práv

V reakci na nacistickou genocidu a další hrůzná porušení lidských práv všude na světě v období druhé světové války a na evidentní neschopnost či neochotu jednotlivých států zajistit dodržování těchto práv na svém území vstupují lidská práva do poslední, třetí fáze svého vývoje – do fáze zmezinárodnění. Po fázi revoluční a pozitivistické se tak rozvíjí fenomén částečně patrný již před druhou světovou válkou, který ovšem nyní nabývá zcela nových podob. Ačkoli i práva menšin na území státu či právo humanitární neslo již v předcházejících desetiletích svůj mezinárodní prvek, z oblasti lidských práv se nyní stává z podstaty mezinárodní téma a státy akceptovaly, že „*způsob, jakým se vláda chová ke svým občanům, již není více záležitostí státní suverenity*“. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 11) Evidentní projev zmezinárodnění lidských práv můžeme zaznamenat například již v roce 1953, kdy Valné shromáždění OSN velkou většinou rozhodlo, že rasová politika Jihoafrické republiky není vnitřní

záležitostí státu. (Bystrický, 1969: 102; Martin, Schnably, Wilson, Simon, Tushnet, 2006: 4; Šturma, 2010: 5; Strážnická, Šebesta, 1994: 14, 22-24, 29)

Motivace ke zmezinárodnění je v mnoha dokumentech často explicitně zmíněná. Již mezi světovými válkami se stávala populární myšlenka, že zatímco porušování lidských práv je průvodním jevem diktatur a totalitních režimů, respekt k individuálním lidským právům je znakem demokracie, bezpečnosti a míru. Ochrana a mezinárodní úprava lidských práv byla proto považována za jednu z cest k zajištění stabilního míru. (Bystrický, 1969: 82-85; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 17; Strážnická, Šebesta, 1994: 14-16, 30)

Kromě dobrovolného vzdání se části suverenity znamenala tato změna světového diskursu obrat i v mezinárodním právu samotném, jež do té doby tradičně regulovalo pouze vztahy mezi státy jako takovými. Nyní se však již natrvalo zaměřilo i na práva skupin a jednotlivců. (Strážnická, Šebesta, 1994: 22-24, 26)

Přelomovým dokumentem v chápání této oblasti pak byla Všeobecná deklarace lidských práv (1948), jež ve své době, ačkoli nezávaznou formou, nastavila nové standardy, k nimž se drtivá většina zemí přihlásila.¹ „*Všeobecná deklarace je prvním mezinárodním instrumentem obecné povahy, vyhlášujícím ucelený katalog práv přiznaných každému jednotlivci.*“ (Šturma, 2010: 6) Nový mezinárodně-lidskoprávní duch se promítl i do Charty OSN. Ta měla původně obsahovat pouze jedno všeobecné ustanovení o lidských právech, ale díky aktivitě menších států a neziskových organizací se nakonec tato oblast zapracovala šířeji a odkazy na ni jsou přítomny v různých kapitolách v celém dokumentu. (Bystrický, 1969: 84-89; Strážnická, Šebesta, 1994: 27)

¹ V akademické sféře však návrhy, jež by ošetřovaly lidská práva mezinárodně, vznikaly již delší dobu. Sám John Humphrey, který je autorem původního návrhu Všeobecné deklarace lidských práv ze Sekretariátu OSN, přiznává, že se nechal výrazně inspirovat „Statement of Essential Human Rights“ od American Law Institute z roku 1946. První podobné dokumenty pak pochází již z meziválečného období. Nejvýraznějším je pravděpodobně „Declaration of the International Rights of Man“ od francouzského Institut de Droit International z roku 1929. (Whelan 2010: 12-23, 48-51) Významný je jednak tím, že se na něm podílelo více než 60 akademiků ze Severní i Latinské Ameriky, z Evropy i Asie, a jednak svým moderním chápáním odpovědnosti mezinárodního společenství vůči jednotlivci: „*Původní článek 7 zněl: 'Státy musí nejen respektovat suverenitu jiných států, musí respektovat i jednotlivce; jsou případy, ve kterých povinnost respektovat život, svobodu a víru jednotlivců nebo skupin má přednost před povinností respektovat svobodu zemí.'*“ (Whelan 2010: 50)

Již ve druhém bodě preambule Charty se například můžeme dočíst, že lid Spojených národů je odhodlán „*prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých*“. (Charta Organizace spojených národů: 4) Rovněž mezi cíly OSN je uvedeno podporování a posilování „*úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství*“. (Charta Organizace spojených národů: 5) Dohled nad lidskými právy byl svěřen Valnému shromáždění a Hospodářské a sociální radě, jež může navíc vytvářet další speciální orgány pro řešení konkrétních případů porušování lidských práv. Posilování úcty k lidským právům bylo navíc výslovně zmíněno i mezi základními úkoly tehdejší mezinárodní poručenské soustavy. (Bystrický, 1969: 84-89; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 11; Šturma, 2010: 5; Strážnická, Šebesta, 1994: 26)

V Deklaraci samotné jsou pak řešena všechna lidská práva zcela konkrétně. Celá deklarace má však pouhý „programový“ charakter, není tedy právně závazná a od států nevyžadovala žádné konkrétní kroky. Proto bylo již od roku 1945 plánováno doplnění deklarace také o právně závazný pakt, jenž by dodržování lidských práv pomáhal vynutit. O tomto paktu se jednalo téměř dvě desítky let, až byly v roce 1966 přijaty pakty dva: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba přitom vešly v platnost až v roce 1976 po ratifikaci 35 státy. Proces ratifikace dále pokračoval, ovšem dodnes není jejich platnost univerzální. USA například neratifikovala Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Čína neratifikovala Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. (Cohn; Guo, 2009: 162; Whelan, 2010: 60; Tuláček, 1992: 29-30; Strážnická, Šebesta, 1994: 27-31; Šturma, 2010: 6)

Necelých dvacet let jednání je důkazem těžkostí, jež zrod obou paktů doprovázely. Zatímco nezávazná deklarace po druhé světové válce získala podporu relativně lehce, vynutitelná právní úprava lidských práv se pro mnoho zemí stávala přijatelnou jen velice pomalu a až po mnohých kompromisech. Rozdíl mezi dokumenty je přitom patrný na první pohled: zatímco v deklaraci je pouze stanoveno, kdo má jaká práva, v paktech jsou přímo zmiňováni „duty bearers“, v tomto případě většinou státy, a jsou jim přesně určeny povinnosti a odpovědnost za konkrétní oblasti lidských práv. (Whelan, 2010: 60)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech zavazuje státy ctít právo na život, na svobodu a osobní bezpečnost, na humánní zacházení při zadržení, na řádný soud, na presumpci nevin, na přiznání právní subjektivity, na ochranu před zásahy do soukromého života (rodiny, korespondence apod.), na pokojné shromažďování, na sdružování a zakládání organizací, na uzavření manželství a založení rodiny, na rovnou zákonnou ochranu, dále práva dětí, politická práva a práva menšin. Pakt také určuje, jaké svobody musí být občanům garantovány: svoboda pohybu, myšlení, náboženství, svoboda přesvědčení a svoboda projevu. Zakazuje se pak mučení a nelidské zacházení, otroctví, nucené práce, uvěznění za nedodržení smluvního závazku, svévolné vyhoštění cizinců, retroaktivita trestního zákonodárství, válečná propaganda a podněcování k diskriminaci, nenávisti, nepřátelství a násilí. Kontrolním mechanismem paktu je potom Výbor pro lidská práva (Human Rights Committee), který se však nemůže zabývat konkrétními případy porušení, nýbrž pouze vydává zprávy o celkovém stavu dodržování lidských práv v dané zemi. (Člověk a lidská práva: 36-61; Šturma, 2010: 7-9; Strážnická, Šebesta, 1994: 32-33)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech zakotvil právo na práci, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, na přiměřenou mzdu, na stejnou odměnu za stejnou práci, na placenou dovolenou, na sdružování se v odborových organizacích, na stávkou, na sociální zabezpečení, na ochranu rodiny, na vzdělání, na speciální ochranu matkám a dětem, na přiměřenou životní úroveň (včetně dostatečné výživy, bydlení apod.), na „nejvyš dosažitelnou“ úroveň fyzického a duševního zdraví, na užívání plodů vědeckého pokroku, dále právo rodičů zvolit školy pro své děti či právo účastnit se kulturního života. Zmíněn je například i cíl dosáhnout bezplatného středního a vyššího školství (čl. 13). Vzhledem k rozdílnému stupni rozvoje v různých zemích je evidentní, že tato práva budou zcela naplnitelná jen ve zlomku z nich. Proto ani kontrolní mechanismus není tak náročný jako u prvního zmíněného paktu a není ani zřízen žádný speciální orgán s ním spojený. I v textu samotného paktu pak najdeme preferenční ustanovení, jež bere ohled na rozdílnou hospodářskou vyspělost smluvních stran: „Každý stát ... se zavazuje podniknout při maximálním využití svých zdrojů ... opatření ... k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto Paktu...“ (čl. 2 od. 1) „Rozvojové země mohou určit se zřetelem na lidská práva a své národní hospodářství, v jakém rozsahu by zaručily hospodářská

práva, uznaná v tomto Paktu cizím státním příslušníkům.“ (čl. 2 od. 3) (Člověk a lidská práva: 22-23) (Člověk a lidská práva: 21-35; Šturma, 2010: 12-14; Strážnická, Šebesta, 1994: 54-55)

Důvodem zdržení však nebyla pouhá nechuť států zavázat se ke konkrétním, a často velice těžce dosažitelným, cílům. Byl jím také všudypřítomný ideologický spor mezi západními liberálními demokraciemi a východním komunistickým blokem a jejich evidentně odlišným pohledem na důležitost lidských práv. Příkladem může být rozdílné vnímání priority individuálních vs. kolektivních práv či otázka významu politických vs. sociálních a hospodářských práv. Právě poslední zmíněný rozdíl byl také jedním z rozhodujících, jež měly za následek rozdělení tohoto závazného paktu o lidských právech na dva. (Whelan, 2010: 64, 73-77)

Jiným, praktičtějším argumentem pro přijetí dvou paktů byla rozdílná povaha obou skupin práv a na to navazující rozdílné možnosti jejich vymáhání. Zatímco občanská a politická práva chrání občany přes zásahy státu a jsou tedy relativně lehce soudně vynutitelná, práva hospodářská, sociální a kulturní naopak státy k určitému chování zavazují. V případech mnoha států tedy mohou být tato práva realizována jen postupně, v závislosti na vnitřních i vnějších – zejména ekonomických – podmínkách. Obě skupiny práv proto vyžadovaly různý proces implementace. Odpůrci této teorie namítali, že lidská práva jsou nedělitelná a jejich rozčlenění bude mít za následek také jejich nežádoucí hierarchizaci. Po dlouhých jednáních v Komisi pro lidská práva i Třetím výboru Valného shromáždění však zvítězila první varianta a bylo rozhodnuto o přijetí dvou samostatných dokumentů. (Šturma, 2010: 6-7)

Kromě těchto paktů, jež společně s Všeobecnou deklarací lidských práv tvoří tzv. „International Bill of Human Rights“ (podle jiného zdroje „Universal Bill of Human Rights“ – Mezinárodní/Univerzální listinu lidských práv) existuje ještě velké množství dalších dohod, jež od konce druhé světové války na mezinárodním poli vznikly. Mezi nejvýznamnější patří například Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979) či Úmluva o právech dítěte (1989). Důležité lidskoprávní dokumenty byly rovněž přijaté na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). (Martin, Schnably, Wilson, Simon, Tushnet, 2006: 6; Šturma, 2010: 5; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 12, 22; Strážnická, Šebesta, 1994: 16, 22-23, 71-73)

OSN byla patrně nejvýznamnější, avšak nikoli jedinou platformou, na které vznikaly mezinárodně-lidskoprávní dokumenty. Kompletní úpravy lidských práv najdeme i v regionálních uskupeních, jež z velké části začaly vznikat hned po druhé světové válce. Nejvyspělejší systém na ochranu lidských práv a svobod najdeme dle mnohých autorů v Evropě. (např. Strážnická, Šebesta, 1994: 17; Šturma, 2010: 31)

Evropský systém je tvořen zejména Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 a pozdější Evropskou sociální chartou z roku 1961. Obě byly odsouhlasené na půdě Rady Evropy, nejstarší evropské politické organizace vzniklé z popudu západoevropských států již roku 1949, jež má lidská práva zakotvena přímo ve svém statutu. Ve zkratce je možné přirovnat Evropskou úmluvu z roku 1950 k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (1966), zatímco Evropská sociální charta pokrývá práva upravená v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Evropská úmluva doplněná o protokoly garantuje zejména práva v následujících třech oblastech: 1) nedotknutelnost osobnosti, 2) vláda práva a 3) pluralismus a tolerance v životě společnosti. Zatímco inspirace Všeobecnou deklarací lidských práv je poměrně nesporná, hluboký význam vydání Evropské charty mělo i přesto. Na rozdíl od Všeobecné deklarace (1948) byla totiž právně závazná. Na případnou vynutitelnost lidských práv se tak v Evropě nemuselo čekat až do odsouhlasení obou paktů z roku 1966. (Šturma, 2010: 31-32; Strážnická, Šebesta, 1994: 95, 99)

Nejcharakterističtější pro evropský systém ochrany lidských práv (a také důvod, proč bývá označován za nejpokročilejší) je však existence Evropského soudu pro lidská práva, jež kontroluje naplňování Evropské úmluvy. Nejen státy, nýbrž i jednotlivci u něj může podávat stížnosti na porušení lidských práv a soud pak může vydat závazný rozsudek, včetně tzv. spravedlivého zadostiučinění (tj. v peněžní formě). Podání jednotlivců přitom v praxi jednoznačně převyšují počet mezistátních podání. Evropská sociální charta „vlastním soudem“ nedisponuje, roli kontrolního mechanismu v jejím případě plní pouhá administrativní procedura, konkrétně ve formě posuzování Výboru nezávislých expertů, jež je volen Parlamentním shromážděním Rady Evropy. (Šturma, 2010: 34-41)

Evropa nebyla jediná, kdo se po válce vydal tímto směrem. V Americe byla založena Organizace amerických států (1948), jež vydala již roku 1948 American

Declaration on the Rights and Duties of Man a v roce 1969 American Convention on Human Rights. V Africe pak později vznikla Organizace africké jednoty (1963), jež v roce 1981 přijala African Charter on Human and Peoples' Rights. (Martin, Schnably, Wilson, Simon, Tushnet, 2006: 5-6; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 12; Strážnická, Šebesta, 1994: 24)

Po skončení studené války a dichotomního ideologického diskursu lidských práv, který s ní byl spojený, se do popředí dostává jiný ideologický konflikt, tentokrát mezi zastánci a odpůrci vynucování lidských práv na území jiných států. Rozpad Sovětského svazu a mizející vliv obou supervelmocí v Africe i jinde na světě mělo za následek masivní porušování lidských práv, často ve spojitosti s etnickými spory či náboženským extremismem. Objevují se skupiny, jež se snaží využít momentální slabosti států a převzít moc, přičemž lidská práva pro ně nejsou prioritou. Mezinárodní společenství tak musí rychle najít odpověď na otázku, za jakých podmínek a jakým způsobem je možné (vojensky) intervenovat do vývoje v jiných zemích, jejichž vlády nejsou právě schopny (či ochotny) lidská práva svých obyvatel zajistit. V různých PKO v posledních cca 20-25 letech vyzkoušela OSN různou dávku asertivity s různými výsledky a finální postoj k nastavení těchto misí se stále hledá. Další výzvou, o níž je nutné diskutovat, je univerzalita lidských práv (viz kapitola 1.4), rozdíl perspektiv rozvinutého Severu a rozvíjejícího se Jihu (viz kapitola 1.3) a problematika terorismu, jež je s lidskými právy nejen v rozvojových zemích rovněž úzce spjata. (Altman, Wellman, 2008: 228-257; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 15-18)

V rámci OSN je dnes na mezinárodně-lidskoprávním poli nejvýraznější Rada pro lidská práva (jež nahradila v roce 2006 Komisi pro lidská práva) a zejména její procedura „univerzálního periodického přezkumu“ (UPR). V rámci tohoto přezkumu jsou o vybraných zemích zpracovány tři zprávy (jedna samotnou zemí, druhá Úřadem vysokého komisaře pro lidská práva a třetí stejným úřadem, ovšem bera v úvahu názory neziskových organizací). Od těchto zemí se posléze očekává vyjádření k případným výtkám. Od roku 1994 jmenuje OSN také Vysokého komisaře pro lidská práva, jenž je za Spojené národy primárně zodpovědný za podporu lidských práv na celém světě. Dalším je například Výbor pro úmluvy a doporučení UNESCO, jenž mezi jinými vyniká zejména svou snahou o konsensuální řešení sporů. Kromě těchto tří mechanismů existuje však v OSN ještě velké množství dalších, povětšinou tematicky

úžeji zaměřených. (Martin, Schnably, Wilson, Simon, Tushnet, 2006: 12; Šturma, 2010: 17-21; Review by the Committee on Conventions and Recommendations of the Working Methods within the Framework of 104 EX/Decision 3.3)

1.3 Definice, klasifikace a kontroverze

Ještě před moderními klasifikacemi lidských práv si připomeňme jednu z jejich původních politicko-filosofických definic, formulovanou Maierem (2001: 8-10).

Lidská práva mají podle něj čtyři charakteristické rysy. Prvním je, že se týkají všech lidí bez výjimky. Jsou tedy univerzální a nejsou rozlišena například na základě stavů, tříd či národnosti. Druhým je, že to jsou práva individuální. Člověk je tak nenabývá na základě své příslušnosti k určité skupině. Za třetí jsou to práva vrozená. Existovala ještě před vznikem státu, a stát je ani nepropůjčuje, ani nevytváří. Lidská práva vyplývají přirozeně z lidské podstaty a stát je může pouze uznat. Za čtvrté zakládají tato práva určité nároky vůči státu. Stát je musí respektovat a sám se musí na jejich základě omezit.

Prakticky všechna tato čtyři vymezení však být mohou z dnešního pohledu zpochybnitelná. Otázku univerzality (první a čtvrtý bod) budu řešit v následující kapitole, otázku individuálních a kolektivních práv a postavení státu v této. Pro lepší pochopení však začněme vysvětlením asi nejrozšířenější klasifikace lidských práv, a sice jejich tří generací.

Za první generaci bývají považována práva občanská a politická, kam patří tradiční osobnostní práva jedince (právo na život, svobodu, rovnost před zákonem, náboženskou svobodu, svobodu vyjadřování, sdružování apod.). Za druhou generaci práva hospodářská, sociální a kulturní (právo na práci, přiměřenou mzdu, přiměřený životní standard apod.) a za třetí, nejnovější generaci práva kolektivní. Ta jsou zatím nejméně vyprofilovaná a také nejkontroverznější. Bývá mezi ně řazeno například právo na seburčení či na rozvoj. (Wagnerová, 2001: 56; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 8; Strážnická, Šebesta, 1994: 13-14)²

² V některých pracech se hovoří o čtyřech generacích lidských práv. V tomto chápání je první generace politických a občanských práv rozdělena do dvou. Druhá generace hospodářských, sociálních a kulturních práv se pak rovná generaci třetí a třetí generace kolektivních práv se rovná generaci čtvrté.

Jak se však později ukázalo, koncepce generací nebyla zvolena nejlépe. Generace navozují pocit vzájemného nahrazování, tedy zatímco první a druhá generace bude postupně ustupovat, třetí generace začne zaujímat jejich místo. S tímto chápáním mnozí společenští vědci nejsou spokojeni a navrhují jiná označení. Jedním z nich je například koncepce barev: modrá pro první generaci, červená pro druhou a zelená pro třetí. To však přináší zase jiné komplikace: „*Pokus vyřešit tento 'generační' problém označením lidských práv barvami (modrá, červená a zelená) těžko dosáhne zamýšleného cíle, neboť se tím vytvoří jen problémy nové. Jedním z efektů je, že se takto práva asociují s konkrétními ideologiemi. Modrá práva mohou být lehce spojována se západním liberalismem, červená práva se socialismem nebo komunismem a zelená práva s nacionalismem třetího světa, jenž klade důraz na rozvojové a environmentální priority.*“ (Mubangizi, 2004: 98) Ve většině odborné literatury se proto i nadále užívá konceptu generací. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 8)

Jak jsem již zmínil, nejkontroverznější zůstávají práva třetí generace. Zatímco první a druhá generace se zaměřuje na práva jedince, třetí se soustředí na práva kolektivní. Volání po jejich výraznějším prosazování začalo již během studené války. Komunistické státy se snažily relativizovat „západní individualistická“ práva a snažily se zdůraznit zájmy a cíle kolektivu. „*Individuální pojetí svobody bylo odmítnuto jako buržoazní výmysl a zastírání zájmů menšiny.*“ (Maier, 2001: 20) Odlišný pohled na lidská práva vycházel ze zásadně odlišného pohledu na vztah jedince a společnosti. „*V západním chápání má jedinec určitá fundamentální práva, jež musí být vládou respektována. Marxisticko-leninská vláda v Sovětském svazu oproti tomu zdůrazňovala, že práva jednotlivce odkazují spíše k možnostem participace ve společnosti než k jeho ochraně před společností. Jednotlivec tak odvozuje svá práva od společnosti.*“ (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 12-13) Ačkoli v počátcích se z tohoto diskursu vyvíjela spíše práva druhá generace, později sloužil jako základ pro prosazování generace třetí. (Tuláček, 1992: 27-28; Maier, 2001: 20-21; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 12-13)

Role průkopníka třetí generace se po dekolonizaci ujal třetí svět, zejména bývalé kolonie, jež se svou vlastní historickou zkušeností snažily promítnout například

Jelikož však důvody pro rozdělení takto chápané první a druhé generace nejsou zcela zásadní, budu se v této práci držet jasnějšího rozdělení do tří generací. (Vargová, 2007: 11-12)

do práva na rozvoj. Právě tento druh práv, který je jen velice těžko uchopitelný (typicky například „právo na mír“), je akademiky i diplomaty často kritizován za zbytečné rozměňování koncepce lidských práv. „*Neustále se rozšiřující katalogy*“ základních práv pak mají za následek komplikovanější prosazování i těch „skutečných“ původních práv předchozích dvou generací. (Fiala, 2001: 41, 48; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 14)

Otázkou také zůstává, co vše má být za kolektivní práva považováno. Baehr, Castermans-Holleman (2004: 29) shrnují názor některých současných autorů zabývajících se touto problematikou do následující definice: „*Základní hodnoty chráněné kolektivními právy jsou kolektivní statky, jež nemohou být požívány jednotlivci, nýbrž jen společně, skupinou lidí*“. Tímto způsobem zůstanou v prvních dvou generacích zachována důležitá práva jako například právo na vzdělání či náboženská svoboda, jež sice obvykle bývají v praxi aplikována kolektivně, ale jsou redukovatelná i na jednotlivce. Kolektivními právy tak zůstávají právo na sebeurčení, svoboda od genocidy, právo národů na rozvoj a přístup k přírodním zdrojům, právo na udržování a ochranu vlastní kultury či právo na mír. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 29)

Dalšími spornými body kolektivních práv, jež musí být vyřešeny, jsou například: Jaká práva (kolektivní či individuální) budou mít přednost při jejich případném (a pravděpodobném) střetu? Autoři většinou odpovídají (např. Newman, 2011: 112), že kolektivní práva by měla sloužit pouze k posílení práv individuálních. Byla by tedy individuálním právům podřízena. Další otázkou je, kdo bude subjektem práv a kdo bude na dodržování práv dohlížet. Jestliže subjektem kolektivních práv budou etnika, národy, státy či celé regiony, kdo bude vykonavatelem práv? Zatímco první dvě generace se vymezovaly vůči státu, stát se nyní může sám stát subjektem práva. Na koho se mají poškozené kolektivy obrátit při porušení práva na rozvoj či práva na mír? A kdo bude sjednávat nápravu? Právě kvůli těmto otázkám a kvůli chybějícím přesvědčivým odpovědím zůstávají práva třetí generace těžko uchopitelnými a mnoho akademiků i diplomatů je považuje spíše za škodlivé pro prosazování lidských práv ve světě. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 28-32)

Na začátku pasáže o teorii generací jsem zmínil, že mohou navozovat pocit hierarchie. Právě tato hierarchie mezi lidskými právy je například v OSN chápána jako velice nežádoucí (např. „*Lidská práva a základní svobody jsou nedělitelné; proto*

naplnění občanských a politických práv bez plného požívání ekonomických, sociálních a kulturních práv není možné.“ (Proclamation of Teheran 1968: čl. 13, A Compilation of International Instruments)). Přesto se již vžil výraz „principal rights“, který označuje práva, jež si zasluhují absolutní ochranu, a mají tedy přednost před ostatními. Ačkoli prioritizace lidských práv může být předmětem zvolené zahraniční politiky, bývá státy mezi tyto „principiální práva“ většinou počítáno právo na život, na svobodu od otroctví, mučení, svévolného zadržení, diskriminace či jiné narušování lidské důstojnosti. Dále sem patří náboženská svoboda a svoboda projevu. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 8-9)

Čtvrtý bod úvodní definice připomněl roli státu. Již v předchozím textu jsem nastínil, že zatímco na prvopočátku byla („přirozená“) práva chápána v opozici vůči státu, s postupem času to byl právě stát, od kterého se garance určitých práv očekávala – zejména v oblastech, jež si jedinec sám z podstaty nemohl zajistit (vzdělání, sociální zabezpečení apod.). V současnosti je navíc tento vztah jedinec-stát doplněn ještě o další dva koncepty, jež mohou práci s lidskými právy vyjasnit. Je to rozdíl mezi „vertikálním“ a „horizontálním“ působením lidských práv. Pod vertikálním je chápána ochrana jedinců před nespravedlivým jednáním vlády. Pod horizontálním pak vztahy mezi občany samotnými. V případě narušování svých práv jinými (jedinci či skupinami) je pak naopak vláda tím, kdo je povinován dodržování lidských práv zajistit. V zahraniční politice se mnohem větší důraz klade právě na vertikální chápání lidských práv (ačkoli v současnosti už i neschopnost zajistit horizontální úroveň lidských práv na svém území může znamenat legitimní důvod pro intervenci mezinárodního společenství). (Maier, 2001: 15-16; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 9-10)

Z politicko-filosofického hlediska vychází vertikální pojetí z klasického liberalismu, jenž chápal státní a soukromou oblast jako zcela oddělenou. Stát v tomto případě neměl do soukromé sféry intervenovat. Naopak horizontální pojetí vychází z předpokladu, že stát je ten, kdo vytvořil veškeré právo, a tedy i veškeré právní vztahy. Je to potom opět on, kdo má právo všechny právní vztahy (i z hlediska lidských práv) přezkoumat. (Wagnerová, 2001: 57-59)

Poslední velká kontroverze (až na univerzalizmus řešený v následující speciální kapitole), je otázka, zda lidská práva jsou vůbec práva, resp. zda je lze pod právo zahrnovat, neboť právo by mělo být vymahatelné, což lidská práva často nejsou. Jak

uvádí Fiala (2001: 52): „*Dnešní deklarace, charty a konvence lidských práv, jakkoliv jejich význam nelze podceňovat, se i díky tomu stávají více než právním kodexem spíše politickým programem, deklarací, jejíž naplnění je v mnoha případech žádoucí, v některých případech možné, a téměř nikdy nutné.*“

Tato myšlenka se začala objevovat již s druhou generací. „*Není možné popřít, že je často složitější popsat podstatu sociálně-ekonomických práv než podstatu práv občanských a politických.*“ (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 34) V praxi to má za následek, že kontrolní mechanismus druhé generace je prakticky neexistující, neboť tato práva jsou jednak (ze své podstaty) mnohem vágněji formulována, a jednak často není jisté, zda za jejich porušení je konkrétní vláda odpovědná či nikoli. Při stoprocentním naplňování práv druhé generace by navíc mohlo vzniknout mnoho dalších problémů. Uváděna bývá například problematika azylu. Kdyby státy skutečně považovaly práva první a druhé generace za zcela rovnocenné (a stavěly by se k nim tedy jako ke skutečnému právu, kde neplatí výjimky), musely by se i k žadatelům o azyl stavět stejně bez ohledu na to, na základě jakého práva o azyl žádají. Takto se však státy nechovají, což vědí i samotní uprchlíci, kteří jako důvod žádosti téměř vždy volí porušení práva první generace. (Neumayer, 2005: 934-951; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 32-35)

Zdá se tedy, že lidská práva jsou (na rozdíl od proklamací mezinárodního společenství) výrazně hierarchická a vůle k jejich naplňování značně selektivní. Je proto přirozené, že se někteří autoři ptají po jejich smysluplnosti: „*Systém ochrany lidských práv je věrohodný jen tehdy, nabízí-li jednotlivcům k obraně jejich práv účinné záruky; uznané nebo vyhlášené práva a svobody, které nejsou garantovány, mají pouze teoretický význam.*“ (Šturma, 2010: 1) Neustále „prodlužování katalogů“ o práva, jejichž význam je stále méně jasný, a jejichž monitorování a trestání případného porušení je stále méně proveditelné, přitom tento „teoretický význam“ významně posiluje. To je důvodem, proč se v současnosti některé organizace i diplomacie některých (západních) států snaží prosazovat nikoli rozšiřování lidských práv, ale naopak jejich zužování (na úkor práv třetí generace). Lidská práva se tak mohou stát lépe definovatelná, lépe kontrolovatelná a důvěra v jejich smysluplnost se může opět zvýšit.

1.4 Univerzalita

Univerzalita lidských práv je velké, důležité a nedořešené téma a její podstata je úzce spjata s přesvědčením o přirozenosti lidských práv. Toto přesvědčení je přitom poměrně rozšířené i mezi filosofy a akademiky, což se projevuje také v pokusech o jejich definici. Kromě čtyřsložkové definice, uvedené na začátku předchozí kapitoly, nabízí například Fiala (2001: 47) další tři. Všechny přitom z chápání lidských práv jako přirozených práv více či méně vychází: Lidská práva jsou „*práva individua, která mu náležejí, od přírody, nezávisle na příslušnosti ke státu*“ (Fetscher); „*druh morálních práv, jež se odlišují od jiných morálních práv tím, že to jsou práva všech lidí, ve všech dobách a v každé situaci*“ (Cranston); „*práva, která patří lidským bytostem prostě jako lidským bytostem*“ (Jones). (Baxi, 2012: 160-164; Strážnická, Šebesta, 1994: 9-10)

Nejprve bychom se měli zeptat, co je přirozené právo. Přední česká filosofka Božena Komárková (1997: 50) ho vysvětluje následovně: „*Pojem přirozeného práva je produktem antiky. V antické představě vesmíru jakožto harmonické jednoty všech jeho částí, dané neměnnými, jednou provždy platnými vzájemnými vztahy mezi nimi, se přirozené právo stalo výrazem pro právní vztahy mezi lidmi, jež jsou shodny se zákony vesmírného řádu.*“ V průběhu lidského vývoje se však pojem přirozeného práva vyvíjel stejně jako společnost, jež tento koncept používala. Z antického přirozeného práva se ve středověku stalo právo podřízené právu božskému, jež bylo sdělováno zjevením, osvícenství chápalo „přirozené“ jako „rozumné“ a konečně romantismus přeměnil přirozené právo v právo historické, spojené s mystickým duchem národa. (Komárková, 1990: 87-116) Komárková (1997: 50) tak uzavírá, že „*pojem přirozeného práva ve skutečnosti je stejně formální, jako pojem práva pozitivního, a jeho obsah je určen sociálně, nikoli logicky*“.

Někteří autoři se dokonce na přirozenost lidských práv nesnaží dívat jen filosoficky či transcendentně, nýbrž zmiňují i biologické hledisko. Ptají se, „*zda jsou lidská práva vrozená jen člověku dnešnímu nebo už byla vrozená řekněme člověku neandertálskému. Nebo jsou snad vrozená všem hominidům? Jinými slovy, kde ve fylogenetickém kmeni začínají lidská práva?*“ (Albrecht, 2001: 123)

Jak z analýzy historického vývoje „přirozených“ práv výše, tak z evidentní absurdity pohledu posledně zmíněného je zřejmé, že přirozenost lidských práv je

v seriózní akademické diskuzi jen těžko obhajitelná. (Vogelgesang, 1979: 226; Fiala, 2001: 49)

Zdálo by se tedy, že jistější bude definovat lidská práva spíše pozitivisticky, jako tak učinil například Baehr, Castermans-Holleman (2004: 3): „*Lidská práva jsou mezinárodně uznané hodnoty, standardy a pravidla regulující chování států vůči jejich vlastním občanům i cizincům*“. Pozitivistická definice však naráží na nástrahy reálné mezinárodní politiky. Jsou-li lidská práva hodnoty, na kterých se mezinárodní společenství dohodlo, může se také stát, že mezinárodní společenství svůj názor změní a dohodne se na hodnotách jiných. S dekolonizací a závratným růstem počtu států třetího světa, jež ne vždy sdílí zcela stejné hodnoty jako západní svět, by tak mohlo hrozit, že lidská práva zcela změní svůj obsah. (Hanuš, 2001: 132)

Pokud nahlédneme do Všeobecné deklarace lidských práv, najdeme hned v prvním odstavci její preambule pojem „přirozené důstojnosti“. Ten je očividně myšlenkou přirozenosti lidských práv inspirován, ale pojmem „důstojnosti“ se částečně zbavuje transcendentního nádechu, a je tak lépe definován. „Důstojnost“ v souvislosti s lidskými právy se tak stává pravděpodobně nejjistějším definičním pojmem a najdeme ho u rostoucího množství autorů. Například Forsythe (2000: 3) uvádí „*Lidská práva jsou obecně považována za fundamentální morální práva člověka, jež jsou nezbytná pro život s lidskou důstojností*.“ Fiala (2001: 50) pak nabádá, abychom si přiznali, „*že to, co označujeme jako lidská práva, je spíše než na přirozenosti založeno na ,morální vizi důstojného života*.“ Rovněž současný náměstek českého ministra zahraničí Drulák ve svém známém rozhovoru na téma změny české politiky lidských práv uvádí: „*Pro mě když se mluví o lidských právech, je to něco, co je odvozeno od pojmu lidská důstojnost – újma na lidských právech se rovná újmě na lidské důstojnosti*.“ (Šafaříková) (Šturma, 2010: 6; Strážnická, Šebesta, 1994: 9, 11)

Pokud se nyní od přirozenosti lidských práv vrátíme k její univerzalitě, můžeme se zeptat, zda bude modernější a přesnější výraz „(přirozené) lidské důstojnosti“ chápán v jiných, nezápadních kulturách „univerzálněji“ a s větším pochopením. Empirie ukazuje, že spíše nikoli a dále zůstává silně poznamenaný puncem Západu. Kritičtější nastavení příslušníci jiných kultur se tak mohou při pohledu do Deklarace i nadále ptát stejně jako Muhammad Ali Taskhiri ve své komparaci všeobecné a islámské deklarace

lidských práv: „Základní otázka však zní, co je lidská důstojnost? Je to přirozená dispozice člověka?“ (Taskhiri, 1997: 77-78)

Je třeba si uvědomit, že nezápadní kultury chápou často lidská práva ve zcela jiném kontextu než my: „Těm, kteří se osvobodili od pout kolonialismu, lidská práva nezřídka připadala jako symbol překonané koloniální nadvlády, jako výraz snahy Evropanů a Američanů o hegemonii nad nezápadním světem.“ (Maier, 2001: 23) Bylo by tedy zajímavé si položit otázku, proč by měl být zrovna tak mírumilovný a nekonfliktní koncept, jakým jsou lidská práva, chápán v zemích třetího světa jako nástroj nadvlády a hegemonie. Možnou odpovědí je, že v situaci, ve které se postkoloniální státy nacházely, působila lidská práva jako řešení pro problém „z jiného světa“, tedy světa západního. Zatímco Západ diskutoval o lidském právu na placenou dovolenou, v mnoha zemích rozvojového světa panoval kritický nedostatek potravin. To se projevovalo například i ve struktuře rozvojové politiky. Od poloviny šedesátých let se tak stále častěji „začaly při debatách v rámci OSN řadit ‚basic needs‘ před zajišťování individuálních svobod, majetku a ochranu práv. Dělo se to na základě argumentu, který je na první pohled zcela přesvědčivý, že totiž člověk má ze své svobody něco jedině tehdy, když je v první řadě zajištěn jeho život a přežití.“ (Maier, 2001: 21-22) (Maier, 2001: 23, 26; Albrecht, 2001: 120)

Tento diskurs byl částečně přijat a částečně se dál udržoval diskurs původní, založený na přirozených lidských právech v originální univerzální podobě. Od sedmdesátých let začal Západ přijímat myšlenku „kulturního polycentrismu“, tedy uvědomění, že západní kultura není nutně tou „nejlepší“ či jedinou civilizovanou a že i ostatní kultury mají co nabídnout. Například ve Světové zdravotnické organizaci je nyní dle Albrechta (2001: 119) dokonce zastáváno stanovisko „zdraví je důležitější než svoboda“, což je jasnou odpovědí mezinárodního společenství na požadavek třetího světa týkající se „základních potřeb“ (basic needs). Na druhou stranu, ve všech významnějších dokumentech jsou i nadále přijímána ustanovení o univerzalitě lidských práv. Ta byla potvrzena jak oběma pakty z roku 1966, tak Vídeňskou deklarací a akčním programem ze Světové konference OSN o lidských právech v roce 1993. V této deklaraci se již v prvním článku první části píše: „O univerzalitě těchto práv a svobod není pochyb.“ Obzvláště tento výrok z roku 1993 lze považovat za významný, neboť v roce 1948, při přijímání Všeobecné deklarace lidských práv, ještě mnohé země nebyly

členy OSN. Tímto opakovaným potvrzením již v plné sestavě tak i nové – po druhé světové válce vzniklé či osamostatněné – státy univerzalitu lidských práv uznaly a přihlásily se k jejich naplňování. (Vienna Declaration and Programme of Action) (Albrecht, 2001: 123; Strážnická, Šebesta, 1994: 31, 87; Maier, 2001: 22, 29; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 24)

Přes zmíněnou jasnou deklaraci však diskuze na toto téma neutichá a „západní univerzalizmus“ je i nadále státy jiných kultur kritizován. Situaci také neulehčuje, že pohled na lidská práva není stejný ani v západní kultuře samé. Zatímco ve většině Evropy je trest smrti nemyslitelným porušením lidských práv, v USA je v mnoha státech dodnes praktikován. *„Podobně složitější bude naše pozice, budeme-li slyšet reprezentanta katolické církve zpochybňovat dodržování lidských práv v těch zemích, kde je možné umělé ukončení těhotenství či euthanasie.“* (Fiala, 2001: 43) Dokud tedy nebude jasná a jednotná interpretace „univerzálních“ lidských práv v samotné západní kultuře, jen těžko se o ní budou přesvědčovat kultury jiné. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 26-27)

Při přijetí vnitřní nekonzistence konceptu univerzalizmu je akademiky nabízeno několik řešení. Někteří autoři zmiňují možnost poskytnout lidská práva k menším adaptacím na základě kulturního relativismu. *„Univerzalita lidských práv neimplikuje, že by lidská práva měla být uplatňována všude stejným způsobem. Mezinárodní lidskoprávní normy musí být aplikovány v různých sociálních, ekonomických a kulturních kontextech, proto by měly mít státy jistou míru volnosti při tvoření své vlastní lidskoprávní politiky.“* (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 27) Přirozeně se pak nabízí otázka, do jaké až míry by byla příp. adaptace možná. Například i Evropský soud pro lidská práva umožňuje státům svou vlastní interpretaci práv uvedených v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Avšak sám soud také následně rozhoduje, zda se daný stát od obecně přijímaného standardu neodchýlil příliš. I v mezinárodním měřítku by tedy bylo příp. nutné, aby určený orgán měl právo rozhodovat, jaká kulturní odchylka je ještě přijatelná a která již nikoli. (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 5, 25-27)

Hanuš (2001: 130-132) jde v benevolenci vůči nerespektování lidských práv v jiných kulturách ještě dál a navrhuje nabízení konceptu lidských práv pouze jako jeden z výdobytků západní kultury, jež můžou ostatní kultury buď přijmout, či

nepřijmout dle vlastního uvážení. Přirovnává ho například k fenoménu evropského umění. *„Není sporu, že lidem ze Zimbabwe chvíli trvá, než si zvyknou například na Bachovu hudbu. Mají samozřejmě jinou hudební tradici a poněkud jinak vycvičené uši. Nedá se ale zcela vyloučit, že alespoň někteří z nich se do Bachovy hudby zaposlouchají. Při určitém optimistickém vidění bychom mohli doufat, že si ji někteří i zamilují. ... Nemůže to platit i o jiných projektech evropské kultury, chápané sice ve smyslu jedinečných evropských výkonů, přitom ale s (nevnucovaným!) nárokem na univerzální platnost, to je uchopitelnost a možnost prožitku a možná i uznání mimo evropský rámec? ... Nemůže to platit i o konceptu lidských práv?“* Lidská práva jsou tak vnímána spíše jako kulturní koncept schopný sloužit jako inspirace. (Hanuš, 2001: 130-131)

Ačkoli podobná východiska by vyřešila teoretickou nekonzistenci koncepce univerzalizmu a přirozenosti lidských práv, ve skutečné mezinárodní politice se k nim uchýlovat nemusíme. Hegemonie Západu po druhé světové válce měla za následek zanesení lidských práv do všech významných pozitivních dokumentů moderní doby a státy všech kultur, jež je na půdě OSN i v jiných organizacích odsouhlasily, jsou tak jimi dnes vázány a za jejich porušení mohou být kritizovány i sankcionovány.

1.5 Lidská práva v zahraniční politice

Roli lidských práv v zahraniční politice identifikujeme nejpřirozeněji odvozením z definice zahraniční politiky samotné. Tu například K. J. Holsti formuluje jako *„Ideje a činy policy makerů, jež mají za účel řešit problémy a podporovat změny v politikách, postojích a činech jiného státu či států, v činech nestátních aktérů (např. teroristických skupin), v mezinárodní ekonomice nebo v životním prostředí.“* (Holsti, 1992: 82)

Lidskoprávní dimenzi v rámci zahraniční politiky státu lze potom popsat jako *„aktivity policy makerů, jež mají za účel ovlivnit jiný stát či skupinu států tak, aby vzrostl jejich respekt k lidským právům.“* (Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 2)

Charakteristickým rysem zahraniční lidskoprávní politiky je pak její citlivost pro všechny zúčastněné. Jak upozorňuje Forsythe (2000: 141), *„Většina států má o sobě samých dobré mínění. To se pak přirozeně odráží v jejich lidskoprávních politikách, které stojí na víře, že sami disponují zvláštními kvalitami, jež mohou učit ostatní“.* Vytváří se tedy automaticky pocit nerovnosti, který je v mezinárodním prostředí ne zcela ideální.

Specifika uplatňování lidských práv v zahraniční politice shrnují Baehr, Castermans-Holleman (2004: 45-46) do dvou faktorů. Zaprvé může významně narušit přátelské vztahy mezi vládami (tím více, čím vážnější je porušení lidských práv, za které je daná vláda zodpovědná) a za druhé se téměř vždy týká záležitosti, jež je zodpovědnou vládou považována za vnitřní. Daná vláda má proto pocit zasahování do vlastní suverenity a napětí mezi oběma stranami může dále narůstat. (Luard, 1980: 582, 587-588; Vogelgesang, 1979: 228)

Klíčovým problémem prosazování lidských práv v zahraničí je otázka priorit. Nejčastěji lidská práva kolidují se zájmy národní bezpečnosti, se zájmy zahraničního obchodu a se zájmy rozvojové spolupráce:

Otázka národní bezpečnosti je v tomto ohledu obzvláště složitá, neboť může být negativně poznamenána jak při snaze o řešení lidskoprávních problémů, tak při snaze problémy ignorovat. Při nevybíravém a silném upozorňování na tato témata např. v některých autoritářských státech může bezpečnost státu ohrozit jejich odvěta, ať už v jakkoli závažné formě. V případě neřešení a nečinného přihlížení může být zase bezpečnost státu ohrožena přívalem uprchlíků a dalšími externalitami podobného charakteru. (Luard, 1980: 581-582; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 46-50)

V ekonomické oblasti je vždy řešena otázka, zda přerušit či nepřerušit obchod se státem, jenž lidská práva porušuje. Konkrétně se zvažují sankce jako embargo (na dovoz), bojkot (vývozu), zastavení udělování licencí či neodložení splátek půjčky. Ekonomické řešení však často není státy preferováno, neboť obvykle utrpí jak země, jež lidská práva porušuje, tak státy, jež se jí ke změně politiky snaží dotlačit. Druhé jmenované se tedy alespoň snaží svůj postup koordinovat, aby vzájemně své ochoty vzdát se části svého ekonomického výnosu nezneužívaly ve svůj vlastní prospěch. (Vogelgesang, 1979: 229; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 51-55)

Třetí problematika, které se mezinárodní lidská práva týkají, je rozvojová politika. Zde se mezi odborníky stále diskutuje, zda přerušování rozvojové pomoci státům, jež lidská práva porušují, uškodí spíše vládnoucí (a tedy za porušení odpovědné) vrstvě či spíše běžným občanům, kteří by se tak stali obětí hned dvakrát. Na druhou stranu nepřerušit rozvojovou pomoc může být také vnímáno jako jedna s forem tichého souhlasu s tím, co se v dané zemi děje. Státy se tak většinou ad hoc

rozhodují, zda v tom kterém případě bude lepší pomoc spíše nepřerušit, zmenšit či zcela zastavit. (Luard, 1980: 600-601; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 56-63)

I při vyřešení těchto tří „konfliktů priorit“ zbývají ještě další možná úskalí prosazování lidských práv v zahraniční politice, mezi která patří například selektivita (1), konzistence (2), efektivita (3) a společný postup (joint activities) (4):

(1) Žádná země pravděpodobně nemá kapacitu řešit důsledně a stejnou měrou všechna porušení lidských práv na světě. Státy se tak musí přirozeně zaměřit buď na některý druh porušení práv, nebo na některé konkrétní státy, jejichž prohřešky se budou více zabývat. Západní země se například většinou zaměřují na prosazování politických a občanských práv (zejména Spojené státy americké, které dokonce principiálně odmítají nucené prosazování hospodářských a sociálních práv – a to i na vlastním teritoriu). Výběr států je pochopitelně o něco kontroverznější. Pravdou zůstává, že mezi spojenci se případná kritika lidskoprávních témat předává spíše v režimu tzv. tiché diplomacie, aby tyto připomínky nemohly být zneužity „nepřátelskými“ státy. (Forsythe, 2000: 156-160; Luard, 1980: 581; Vogelgesang, 1979: 229-235; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 50, 63-65)

(2) S tím souvisí problematika konzistence – tedy požadavek na stejnou odpověď při stejném porušení. Pokud se reakce daných států na stejný prohřešek liší, výrazně to ubírá na přesvědčivosti a autoritě takového „napomenutí“. Například Západ je často kritizován za výrazně mírnější postoj vůči Turecku či Saudské Arábii (coby spojencům), zatímco k Íránu je jeho postup mnohem tvrdší, ačkoli porušení lidských práv v těchto zemích bylo či je podobně vážné. Rovněž na velmocích je běžně uplatňováno jiné, mírnější, měřítko než na ostatní státy (například postup Ruska v Čechách či v počátcích krize na Ukrajině - okupace Krymu). (Forsythe, 2000: 156-160; Luard, 1980: 581; Landman, 2005: 551; Vogelgesang, 1979: 229-235; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 50, 63-65)

(3) S efektivitou je pak spojena nejistota, jaký důsledek bude mít případná akce vůči porušujícímu státu, a to ať už na poli národní bezpečnosti, ekonomické spolupráce, nebo rozvojové pomoci. Účinky mohou mít oproti očekávání jak pozitivní, tak negativní. Případně se akce na porušování samotném nemusí projevit nijak a zbude pouze odraz na domácí politice aktivního státu. (4) Jak jsem již zmínil výše v této kapitole, státy často preferují společné akce oproti unilaterálnímu postupu. Toto

„sdílení břemene“ (burden-sharing) může jednotlivé státy ochránit od cílené odvety, která by jinak byla v případě osamocené akce mnohem pravděpodobnější. Státy například hledají v různých oblastech tzv. like-minded spojence, v případě lidských práv to bývá často variace na sestavu Norsko, Švédsko, Dánsko, Finsko, Nizozemsko a Kanada, doplněnou historicky Spojenými státy a Británií. Svou roli v oblasti lidských práv již dnes hraje i Evropská unie jako taková. (Forsythe, 2000: 141-152; Luard, 1980: 583; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 65-66)

Z jakých důvodů však státy podstupují tato rizika a začleňují lidská práva do své zahraniční politiky? Jaká může být motivace pro jitření citlivých mezinárodních témat, a proč se tak země samy vystavují různé míře nebezpečí v oblasti vlastní národní bezpečnost, zájmů zahraničního obchodu či rozvojové politiky? Nabízejí se tři možná vysvětlení. Prvním je, realisticky nahlíženo, že lidskoprávní politika je nástrojem prosazování vlastních (západních) zájmů. Ty mohou spočívat jednak v přesvědčení, že export lidských práv a demokratických hodnot bude mít za následek stabilnější mír a bezpečnější světový řád (z nichž budou západní země rovněž profitovat), avšak mohou, v některé interpretaci, sahát až k partikulárním (např. ekonomickým) národním zájmům. Druhé vysvětlení je idealistické, tedy že některé státy skutečně věří, že lidská práva by se měla bez ohledu na vlastní zájmy prosazovat, a jsou kvůli těmto hodnotám ochotny podstoupit i riziko zhoršených vztahů. Třetí vysvětlení pak jen víceméně pasivně přijímá současný stav a tvrdí, že v situaci tolika přijatých lidskoprávních smluv, procedur a fungujících lidskoprávních agentur již kdysi nastavený trend stejně nejde zvrátit a nezbyvá než v tomto diskursu nadále pokračovat. (Fiala, 2001: 52-54; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 2-3)

Co se instrumentů zahraniční politiky využitelných při podpoře lidských práv týká, jsou obdobné jako ve všech ostatních oblastech: diplomatické, ekonomické a vojenské. (Luard, 1980: 598; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 69)

Diplomatické prostředky seřazeny dle intenzity začínají na tiché diplomacii, tedy důvěrném upozornění na určité téma, pokračují přes veřejné prohlášení (které však může mít podle charakteru situace jak pozitivní, tak negativní vliv na případné řešení, vzhledem k potřebě „zachování tváře“), dále přes posunutí či zrušení návštěvy vysokého ústavního činitele (které na jednu stranu může být efektní na domácí scéně, avšak vrcholně neefektivní pro řešení, protože se tak strany sporu připravují o možnost

jednání), využití mechanismů pro řešení lidskoprávních sporů (například vídeňský či moskevský mechanismus při OBSE), omezení či zastavení spolupráce na poli kultury a sportu až k úplnému přerušení diplomatických styků (které může mít však opět obojaký účinek – stát se tím připravuje o jakoukoli možnost do dění zasáhnout a obyvatelstvo se může navíc cítit necháno napospas místní lidská práva porušující elitě³). Diplomacie však může i pozitivně motivovat k vylepšování stavu lidských práv, například pozváním ke státním návštěvám či ke konferencím, nabídkou členství v mezinárodních organizacích i nabídkou pomoci (finanční či technické) při volbách i jiných žádoucích projektech. (Luard, 1980: 579, 598-601; Arase, 1993: 943; Vogelgesang, 1979: 220-221; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 70-73)

Ekonomickým prostředkům jsem se již více věnoval v předchozích odstavcích, proto jen zdůrazním, že u všech konkrétních nástrojů (bojkot, embargo, zastavení rozvojové pomoci atd.) je vždy nutné především zvážit design této sankce tak, aby její důsledky dopadly co nejméně na obyvatele a co nejvíce na zodpovědné osoby. Ekonomická sankční opatření by obecně měla plnit následujících pět funkcí: (1) měly by vyvinout politický tlak (prostřednictvím způsobené ekonomické škody) na místní autority; (2) měly by potrestat porušující stát, a tím i sloužit jako odstrašující případ pro další státy, které by se případně porušení lidských práv chtěly dopustit; (3) měly by vytvořit překážky pro další porušování práv (například zastavením importu zbraní); (4) měly by zastavit případné (nechtěné) podílení se na fungování daného režimu (například zastavení nevhodné rozvojové pomoci); (5) měly by demonstrovat solidaritu a morální podporu obětem těchto porušení. (Luard, 1980: 601; Arase, 1993: 943; Vogelgesang, 1979: 229; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 73-78)

Téma použití vojenských prostředků při podpoře lidských práv v zahraničí je již výrazně spojeno s dalším konceptem mezinárodních vztahů, a sice s konceptem humanitární intervence, jenž sám je tak komplikovaný a rozsáhlý, že není možné se mu

³ Tato situace nastala například v Kambodži mezi lety 1975 a 1978 za vlády Rudých Khmerů, kdy byli místní obyvatelé masově vražděni v jedné z nejhorších hrůzovlád lidské historie. V této době žádná západní vláda neudržovala s Kambodžou diplomatické styky a neexistovala tak žádná možnost jak dění ovlivnit. Například ve střední a východní Evropě byly za studené války západní ambasády významným zdrojem materiální i morální podpory tamních disidentských hnutí a v latinské Americe sloužily jako útočiště pro pronásledované politické oponenty. (Luard, 1980: 599)

plně v této úvodní stručné konceptualizaci věnovat. Faktem zůstává, že dodnes je humanitární intervence kontroverzním řešením porušování lidských práv. I v minulosti, v případech, kdy se o humanitární intervenci jasně jednalo (intervence Indie ve Východním Pákistánu, invaze Tanzánie do Ugandy či okupace Kambodži Vietnamem) byly často oficiální motivy vysvětlovány jinak (důkladně tuto problematiku zpracovala například Finemore (2004) v *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*). A sice proto, aby se tímto způsobem neposkytl precedent pro humanitární intervenci, jenž by se mohl v budoucnu obrátit proti státu nyní intervenujícímu. Při nutném ad hoc hodnocení každého případu bychom si však měli zodpovědět otázky: jaké státy by měly mít právo intervenovat, kdy by tak měly učinit, čeho by měly v dané zemi dosáhnout a za jakých podmínek (a jak) by se měly posléze stáhnout. (Altman, Wellman, 2008: 228-257; Baehr, Castermans-Holleman, 2004: 78-87)

Z předchozích odstavců je zřejmé, že lidskoprávní zahraniční politika je velice složitá, mnohem složitější než například – dnes tolik zdůrazňovaná – diplomacie ekonomická. Vedle mnoha konfliktních rovin s jinými zájmy státu a mnohými dilematy i v rámci této politiky samé (selektivita apod.), to je také vysoká mezinárodní citlivost a nepředvídatelnost této oblasti, jež tvůrcům lidskoprávní politiky ztěžují práci.

2. Lidskoprávní diskurs v současném Japonsku

2.1 Výběr témat

Vzhledem k záměru udržet rozsah této práce v rozumných mezích není bohužel možné věnovat se všem lidskoprávním tématům, které v současném japonském veřejném diskursu existují. Byl jsem proto nucen její záběr zúžit a provést výběr témat.

V předcházející konceptualizaci lidských práv jsem mimo jiné představil myšlenku tří generací lidských práv. Maje na paměti kontroverzi, těžkou definovatelnost a výraznou abstraktnost třetí generace a komplikovanou vymahatelnost a výraznou sociálně-kulturní podmíněnost druhé generace jsem nakonec zvolil k prozkoumání pouze základní, první generaci lidských práv. Ta je definičně nejjasnější, vzhledem k její povaze prakticky nezpochybňovaná (na rozdíl od často kritizované třetí generace a na různých místech světa do různé míry odmítané

druhé generaci) a její porušování prokazatelné a takřka univerzálně odsuzované. Navíc právě porušování první generace je v Japonsku nejčastější.

Při výběru konkrétních témat jsem nejdříve vycházel z dosavadních sekundárních zdrojů a z oblastí porušování lidských práv v nich zmíněných. Tyto oblasti jsem následně prodiskutoval v polostrukturovaných rozhovorech s japonskými i nejaponskými experty na tuto problematiku, s diplomaty a s akademiky a vyloučil ty z nich, které již nejsou aktuální. Mezi vyloučené patří zejména problematika lidí Ainu a Okinawanů. V případě Ainu už došlo k vysoké asimilaci a rovněž politika japonské vlády se zaměřila na jejich skutečnou ochranu (patrně i kvůli mizivému množství zbývajících příslušníků Ainu, které již není japonskou vládou vnímáno jako nebezpečí). V případě Okinawy se nyní hovoří téměř výhradně o problematice amerických základen na ostrovech spíše než o národnostním utlačování Okinawanů. Zejména za vlády Hatoyamy Yukio (2009-2010) existovala iniciativa tyto základny z Okinawy přestěhovat, ovšem po zjištění provázanosti americké přítomnosti s okinawskou ekonomikou (či spíše závislosti okinawské ekonomiky na amerických základnách) se od této dříve populární myšlenky upustilo. V současnosti se tak diskutuje zejména o konkrétních parametrech americké přítomnosti.

Zůstávají tak tři hlavní skupiny, které jsou i nadále v japonské společnosti postaveny do výrazně znevýhodněné pozice a těmi jsou osoby burakuminského původu, Zainichi Korejci a ženy. Čtvrté téma – comfort women – pak přirozeně spojuje korejskou problematiku a téma žen. Vzhledem k prakticky chybějícímu zpracování tohoto tématu v české odborné literatuře se budu nejdříve stručně věnovat představení kořenů této diskriminace. Následně se zaměřím na vývoj diskursu v daných oblastech a zejména na jejich současný stav a mezinárodní kritiku – ať již ze strany OSN, nebo ze strany jiných států.

2.2 Burakumin

2.2.1 Kořeny problému a vývoj

Jak píše samo japonské ministerstvo spravedlnosti ve svém informačním materiálu o „Dōwa problému“ (současný úřední termín pro začleňování burakuminů do většinové společnosti, v akademické literatuře se však i nadále používá název starší),

otázka burakuminů je „unikátním“ lidskoprávním problémem Japonska. Jeho kořeny sahají daleko před začátek éry Tokugawa (1600-1867), avšak velice citelné následky přetrvávají až dodnes. Přes svůj obrovský rozsah bylo (a je) toto téma v japonské společnosti jedno z netabuizovanějších a veřejně se o něm téměř nemluví.⁴ (Human Rights Protection, 2014: 24; Neary, 2009: 59, 62)

Jádro problému burakuminů, tedy ze společnosti (na základě profese svých předků) zcela vyčleněné skupiny obyvatel, spočívá zejména v šintoistické představě o čistotě, jejíž důsledky můžeme vyzorovat i dnes v různých rituálech v průběhu celého života Japonců. Jedním z hlavních znečišťujících fenoménů během lidského života je pak podle šintoismu smrt. Ti, kteří s ní přijdou do styku, se automaticky znečistí. Zatímco například při úmrtí člena rodiny se ještě mohou příbuzní (i dům) očistit pomocí soli a rituálů provedených šintoistickým mnichem, u lidí, jež do styku se smrtí přicházejí každodenně – v rámci svého povolání – je tato očista nemožná. Právě tyto lidé pak z převážné části tvořili menšinu „burakuminů“. (Hendry, 2009: 157-160)

Formálněji tato menšina sestávala zejména ze dvou hlavních skupin: eta a hinin. „Eta“ (v překladu „vysoce znečištění“) zahrnovala zejména pracovníky kožedělného průmyslu („kawata“), řezníky a barvíře kůží. Kromě nich také řemeslníky nižší úrovně jako zpracovatele bambusu (například včetně loutkářů), zpracovatele kovu, pracovníky v dopravě, námořníky, pomocníky v chrámech a zavlažovače polí. Druhou kategorii tvořili „hinin“ (v překladu „nelidé“), kam patřili zejména žebráci, popravčí, vězeňští pracovníci či světská povolání. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma skupinami byl v dědičnosti daného společenského statusu: zatímco status hinin nebyl dědičný a za určitých podmínek bylo dokonce možné se tohoto statusu zbavit, vrstva eta byla pevně daná a její status se předával z generace na generaci. (Ohnuki-Tierney, 1998: 37-42; Hendry, 2009: 107-108; Sugimoto, 2010: 197-198; Neary, 2010: 6, 11)

Ačkoli geneticky i kulturně byli burakumini původně zcela totožní se zbytkem japonského obyvatelstva, s postupem času a s přetrvávající diskriminací byli zcela vyděleni ze zbytku společnosti, a to jak sociálně, tak místně. Vrcholu dosáhla

⁴ Například v japonském překladu knihy „The Japanese“ profesora Reischauera, klasickém dílu světové japanologie, byly vynechány všechny pasáže, které problematiku burakumin zmiňovaly. (Herzog, 1993: 73)

diskriminace v období Tokugawa, kdy byl dosavadní nerovný přístup institucionalizován a v mnohých případech i zpřísněn. V noci byl například burakuminům zakázán pohyb po městě, bylo jim znemožněno navštěvovat některé veřejné akce, chrámy či jiné náboženské stánky, zákon omezil velikost jejich obydlí a jejich domy nesměly stát čelem do ulice. Mohli rovněž nosit pouze určitý druh oblečení a určitý účes, aby bylo možné je na první pohled rozlišit. Protože nebyli považováni za plnohodnotné lidské bytosti, nebyli ani započítáváni do sčítání obyvatel, a jejich počet se tak dnes jen odhaduje. Tato nařízení přitom nebyla záležitostí pouze raného období, ještě na začátku 19. století bylo například navrhováno, aby byl všem dospělým burakuminům tento status vytetován na čelo. Mělo se tak zabránit případnému sblížení „většinových“ Japonců s příslušníky této menšiny, kteří byli vnímáni jako „barbaři, co japonskou tvář zakrývají své z podstaty zkažené srdce“. Zatímco před érou Tokugawa vycházela diskriminace zejména z pocitu znečištění jako takového (ať už viditelného v případě koželuhů, barvířů apod., či náboženského způsobeného stykem s mrtvými zvířaty, krví atd.), v éře Tokugawa nabylo důležitosti pokrevní dědičné znečištění rodu a celé burakumin komunity, ze které již nebylo úniku. (Sugimoto, 2010: 197; Ohnuki-Tierney, 1998: 39-41; Neary, 2009: 61, 63-64; Neary, 2010: 6-11)

Burakumini se tak nejen dostali na okraj společenského systému, ale dokonce zcela mimo něj. Nebyli totiž začleněni ani do jedné ze čtyř skupin obyvatel, jež byly v té době ustanoveny (samurajové, rolníci, řemeslníci a obchodníci). Byli proto nuceni žít odděleně od ostatní společnosti (přibližně od 16. století) v ghettech – odtud také název „burakumin“ („buraku“ znamená vesnička, osada, „burakumin“ pak obyvatel tohoto osídlení). Životní úroveň ve vesničkách či čtvrtích burakuminů byla často hluboko pod úrovní ostatní zástavby. Velká část těchto ghett ovšem přežila (i s potomky původních burakuminů) v podobě slumů až do 20., v některých případech dokonce 21. století. (Sugimoto, 2010: 197; Herzog, 1993: 72; Neary, 2009: 61)

Situace se začala zlepšovat začátkem období Meiji (po 1868), které je známé svou snahou o westernizaci Japonska. Již v roce 1871 byl vydán dekret o zákazu dalšího označování vybraných skupin obyvatel jako „eta“ či „hinin“ a naopak bylo nařízeno, aby se ke všem obyvatelům japonské národnosti přistupovalo jako k „heimin“ (commoner). Nově byly rovněž povoleny svatby mezi příslušníky buraku a „běžnými“ občany. Sérií opatření tak moderní japonský stát ukončil oficiální – státní diskriminaci burakuminů.

Společenská diskriminace však existovala dál v nezmenšené podobě. (Herzog, 1993: 72; Neary, 2010: 10-13)

Pro běžné Japonce bylo těžké vyrovnat se s tím, že se ocitli ve stejné „vrstvě“ obyvatel společně s burakuminy, a spíše než jako na zrovnoprávnění burakuminů pohlíželi na velké změny jako na možné ohrožení svého vlastního statusu. Zejména v první dekádě Meiji se proto odehrálo mnoho revolt proti zaváděným reformám včetně rozsáhlých útoků na osady buraku (v případě vzbouření ve Fukuocu v roce 1873 dosahoval počet útočících až 300 000), během nichž byly napadnuty a zničeny tisíce domů a mnoho burakuminů bylo povražděno. Protože označení „eta“ i „hinin“ byla zakázána a obyvatelé Japonska se dále nechtěli smířit se stejným označením pro „běžné“ občany i burakuminy, byl neformálně zaveden status „shinheimin“, neboli „nový heimin“ – „nový běžný občan“, který od sebe dál obě skupiny obyvatel odlišoval. (Brandes, Kreiner, Lützel, Ölschleger, 2004: 224-225; Herzog, 1993: 72; Neary, 2010: 10-13)

Přes odpor běžných Japonců se však burakumini sami počátkem 20. století postupně začali domáhat svých práv. V roce 1903 uspořádali svou první národní konferenci, kde diskutovali o dalším postupu. Zajímavé je, že diskriminace byla v této době ještě tak zažitá a samozřejmě přijímaná, že sami burakumini tento diskurs akceptovali a pohlíželi na sebe jako na „horší“ vrstvu. Ještě v roce 1918 sami sebe popisovali jako nehygienickou, nevzdělanou a chudou část obyvatel, jež zatím není schopna dostát povinnostem běžných občanů japonského císařství. Přesto se situace vyvíjela pozitivním směrem. Vládou byly zakládány „diskusní“ skupiny mladých burakuminů a v roce 1922 vznikla Suiheisha, zdaleka nejvýznamnější organizace burakuminů před druhou světovou válkou. Při svém vzniku vydala Deklaraci Suiheishy (3. března 1922), jež se již vymaňuje z předchozího diskriminačního diskursu a jasně žádá pro svoji menšinu lidská práva. Celá emotivní deklarace je pak zakončena zvoláním: *„Nadešel čas, kdy můžeme být hrdí na to, že jsme Eta. Už nikdy nesmíme zstudit naše předky a znesvětit samotné lidství servilními slovy a zbabělými činy. My, kteří víme, jak chladná lidská společnost dokáže být a jaké to je být litován, bažíme po vřelosti a světle lidského života z hloubi našeho srdce. Proto se zrodila Suiheisha. Nechtě se vřelost navrátí do lidské společnosti a světlo do lidských bytostí.“* (Neary, 2009: 67) V roce 1936 se dostal do parlamentu první burakumin (Matsumoto Jiichirō – lídr

Suiheishy) a v prvních parlamentních volbách po válce to bylo již burakuminů devět. Pozitivní změna byla však patrná téměř výhradně jen na poli politickém, běžný život burakuminů se od počátku Meiji příliš nezměnil. (Sugimoto, 2010: 200; Herzog, 1993: 74; Neary, 2009: 65-69)

2.2.2 Současná situace

Velkou změnu v tempu vypořádávání se s problémem burakumin znamenala americká okupace Japonska po druhé světové válce. Nejenže se lidská práva dostala do japonské ústavy, ale začala existovat i snaha skutečně zlepšit životní úroveň burakuminů, jež zatím stále zůstávala hluboko pod standardem „běžných“ Japonců. K prvnímu velkému kroku se odhodlalo Kjóto, které navýšilo rozpočet na řešení problému burakumin z 6 milionů jenů v roce 1950 na 45 milionů jenů v roce 1952, a později sloužilo jako model pro další regionální projekty. Na celonárodní úrovni pak byla ustavena komise, jež měla za úkol „Dōwa“ problém popsat a najít řešení. Ve své závěrečné zprávě uvedla v popisné části tři základní body: (1) Burakumini jsou Japonci – byly tak oficiálně vyvráceny po staletí přežívající teorie o jejich původu (například že jsou potomky zajatých Korejců, či dokonce ztracených izraelských kmenů); (2) problém se nevyřeší přirozeně vývojem; (3) je nutno o problému mluvit (u určité části veřejnosti panovalo přesvědčení, že čím více se bude o otázce burakuminů mluvit, tím déle bude jejich emancipace trvat). Jako řešení poté komise navrhla komplexní systém finanční i jiné podpory. (Upham, 1993: 327-328; Neary, 2009: 64, 69-72)

Na základě této zprávy byl pak v roce 1969 přijat zákon o zlepšení životních podmínek burakuminů, jenž výrazně podporoval jak všestrannou rekonstrukci buraku osad, tak podporu podnikání burakuminů, ochranu v zaměstnání, podporu vzdělávání, podporu zemědělství, zdravotní péči, podporu rodin apod. Tato opatření byla posléze mnohokrát prodlužována a skončila až v roce 1993. Mezi lety 1969 a 1993 se tak do oblasti podpory burakumin obyvatel investovalo 13,9 bilionu jenů⁵. (Brandes, Kreiner, Lützel, Ölschleger, 2004: 226-227; Sugimoto, 2010: 198-200; Neary, 2009: 72-73; Herzog, 1993: 74)

⁵ Finančních prostředků pro burakuminské organizace bylo v této době uvolněno tolik, že dokonce začaly vznikat skupiny falešných burakuminů, předstírající svůj původ jen kvůli čerpání peněz na falešné projekty. (Herzog, 1993: 74-76)

Obecně přetrvávala po druhé světové válce (a přetrvává dodnes, jen v menší míře) diskriminace této menšiny ve třech oblastech: zaměstnání, vzdělání a manželství. Jak jsem již zmínil v úvodní části této kapitoly, burakumini jsou etničtí Japonci, a je proto nemožné jejich původ zjistit pouhým pohledem. Dohledává se proto v „koseki“, rodinných matrikách, jež existují po staletí a v nichž je dodnes uvedena kompletní rodinná historie každého Japonce včetně bydliště. Právě podle bydliště je pak možné buraku původ odhalit. Jak firmy při náborech zaměstnanců, tak rodiče před svatbou měli a do jisté míry stále mají ve zvyku kontrolovat původ svého potenciálního zaměstnance/zetě/snachy. V případě, že existuje podezření na burakuminský původ, tak firma zaměstnance nepřijme a rodiče nedají své dceři/svému synovi povolení ke sňatku. Ačkoli japonská vláda sérií opatření omezila nahlížení do koseki, objevilo se další diskriminační protipatření: vytvoření neoficiálních seznamů buraku oblastí⁶. Zaměstnavatel poté porovná tyto seznamy s kopií koseki, kterou každý uchazeč přikládá ke své přihlášce, a téměř jistě tak zjistí, zdali je uchazeč burakumin či nikoli. Kvůli obdobným praktikám se burakuminům nedaří najít dobře ohodnocenou práci a z velké části končí na nekvalifikovaných, nebezpečných a špatně placených místech, jež dále prohlubují jejich problémy. Ačkoli se dohledávání burakuminského původu uchazečů a zaměstnanců drží v utajení, poslední známé případy odhalení těchto praktik se datují ještě k roku 2006. V současnosti se ví o osmi vydáních těchto seznamů, některé z nich jsou dostupné i online⁷. Vzhledem ke značně ztíženému zjišťování původu osob dnes zaměstnavatelé a konzervativní rodiny preferují najímání soukromých detektivních kanceláří („kōshinjo“), které původ požadovaných lidí zjistí,

⁶ V sedmdesátých letech existovalo cca 5300 buraku osad, při oficiálním sčítání v polovině devadesátých let jich bylo zaznamenáno 4442 a podle současných odhadů samotné Buraku Liberation League – hlavní Buraku organizace vzniklé po druhé světové válce a nástupce Suiheishy – jich stále existuje až 6000. (Sugimoto, 2010: 197, 200; What is Buraku Discrimination?; Hendry, 2009: 108; Neary, 2009: 74)

⁷ například <http://files.tottoriloop.miya.be/data/H22-9-15%E8%A3%81%E5%88%A4/%E7%AC%AC%EF%BC%92%E5%9B%9E%E5%8F%A3%E9%A0%AD%E5%BC%81%E8%AB%96/%E5%8E%9F%E5%91%8A%E7%AC%AC%EF%BC%91%E6%BA%96%E5%82%99%E6%9B%B8%E9%9D%A2-H23-1-18/%E7%94%B213%E3%80%80%E9%83%A8%E8%90%BD%E5%9C%B0%E5%90%8D%E7%B7%8F%E9%91%91.pdf>

často i za použití nelegálních praktik. Některá města – zejména ta, kde se historicky vyskytuje mnoho burakuminů (například Ósaka) – již zakázala zjišťování původu kohokoli z jakéhokoli důvodu a detektivní kanceláře musí úřadům hlásit svou činnost. Ve firmách nad určitý počet zaměstnanců musí být také někteří pracovníci školení v tzv. fair employment practice, jež zahrnuje i vzdělávání v této problematice. Přijímání zákonů na ochranu práv burakuminů pokračovalo v první dekádě 21. století i na celostátní úrovni. (Sugimoto, 2010: 198-199; Upham, 1993: 328-332; Hendry, 2009: 108; Neary, 2009: 73-77; Herzog, 1993: 72-74)

Podle většiny dnešních autorů i samotné Buraku Liberation League žije v současnosti kolem 3 milionů burakuminů. Poslední velký vládní průzkum mezi příslušníky buraku menšiny z devadesátých let, jenž se konal ve všech jejich komunitách, přitom poskytuje důvod k lehkému optimismu. Porovnáme-li například podíl burakuminů v buraku osadách, pak ze 72% v roce 1971 poklesl na 41% v roce 1993. Je tedy zřejmé, že „většinoví“ Japonci se čím dál méně zdráhají stěhovat se do původních („nečistých“) buraku osídlení. Zatímco u burakuminů nad 80 let bylo 80% manželství uzavřeno s jiným burakuminem, u osob pod 25 let bylo v roce 1993 naopak ze 75% uzavřeno s „většinovým“ Japoncem. Podíl burakuminů pobírající sociální dávky klesl ze 76% v roce 1975 na 52% v roce 1993. Také podíl dětí, jež studují vysokou školu, se výrazně zvýšil. Zatímco z dospělých burakuminů nad 55 mají univerzitu pouze 2%, v devadesátých letech mířilo na univerzitu již 20% burakuminských dětí. Pokrok je tedy znatelný. Přesto ještě existuje poměrně výrazný rozdíl, porovnáme-li tyto výsledky s většinovou společností. V „běžných“ japonských rodinách například chodí na univerzitu 40% dětí, absence burakuminských dětí na základních a středních školách je vůči „většinovým“ dětem dvojnásobná a podíl burakuminských zaměstnanců ve velkých firmách je vůči „běžným“ Japoncům poloviční. (Sugimoto, 2010: 197, 199; What is Buraku Discrimination?; Neary, 2009: 78-80)

Na přetrvávající diskriminaci upozorňuje také nejnovější zpráva amerického ministerstva zahraničí z roku 2013: *„Ačkoli nejsou burakumini (potomci 'vypuzených' z éry feudalismu) předmětem státní diskriminace, stávají se často oběťmi zakořeněné společenské diskriminace. ... Advokáti burakuminů vyjádřili obavy, že zaměstnavatelé, včetně mnoha vládních agentur, kteří vyžadují od uchazečů výpisy z rodinných matrik, mohou zneužívat tyto informace k identifikaci a znevýhodnění burakuminských*

kandidátů.” (Japan 2013 Human Rights Report: 21-22) Na stejné nebezpečí upozorňuje i nejnovější Univerzální periodický přezkum Japonska z roku 2012 a Komise pro eliminaci rasové diskriminace dokonce doporučuje vytvořit specializovanou vládní agenturu na boj proti diskriminaci burakuminů. (Universal Periodic Review – UN, 2012: 13)

Ačkoli pro některé Japonce zůstává burakumin stále synonymem pro yakuzu a při jakékoli mediální zmínce o vraždě či loupeži si (kromě cizince či Korejce) vybaví burakumina, u mladých je zřejmý jasný pokrok (jak je patrné i z poměru „míšených“ svateb). Také buraku osady již – díky obrovským finančním injekcím – není možné na první pohled rozeznat a všechny státní procesy jsou již zcela férové. Myšlení a předsudky, zejména starších Japonců, se však mění pomalu. Bude tedy pravděpodobně ještě chvíli trvat, dokud detektivní kanceláře nepřijdou o své poslední po čistotě bažící klienty. (Hendry, 2009: 108; Sugimoto, 2010: 198; Neary, 2009: 80-82)

2.3 Korejská menšina

2.3.1 Kořeny problému a vývoj

Výraznější tření mezi Japonskem a Koreou se začíná objevovat již v počátcích období Meiji, kdy Japonsko nabývá na sebevědomí a mezi politickou i vojenskou elitou sílí touha se koloniálně rozpínat. Ne zcela mírový vývoj nakonec vyústil v anexi Koreje v roce 1910, již lze rovněž pokládat za skutečný původ korejského problému v Japonsku. Od tohoto roku – až do konce japonské koloniální vlády v roce 1945 byli obyvatelé korejského poloostrova importováni do Japonska jako levná pracovní síla. Uvádí se, že na konci druhé světové války dosahoval počet Korejců v Japonsku až dvou milionů. (Weiner, Chapman, 2009: 162, 172; Sugimoto, 2010: 202)

V období imperiálního Japonska byli Korejci předmětem ekonomické diskriminace i národnostního útlaku, a to navzdory svému formálnímu statusu japonských občanů. Pracovali většinou jako nekvalifikovaní dělníci v průmyslu a jejich mzdy i pracovní podmínky byly na výrazně nižší úrovni než v případě japonských zaměstnanců. Stejně tak životní podmínky byly velmi špatné – korejští pracovníci museli často bydlet v táborech zřízených jejich zaměstnavateli, v nichž se korejským pracovníkům nedostávalo dostatečné zdravotní péče a kde nebyla zajištěna

odpovídající hygiena. Prostředí těchto ghett i chudoba měly za následek šíření infekčních nemocí i vyšší kriminalitu, jež byly následně japonskými obyvateli interpretovány jako příznak rasové a kulturní nedostatečnosti Korejců. Toto nahlížení korejské menšiny bylo dále podporováno i japonskou vládou a japonskými médii. Populární bylo například tvrzení, že Korejci „kradou“ práci Japoncům (ačkoli byli Korejci nasazováni například do dolů a na stavby, tedy nejméně žádané a nejnebezpečnější pracovní pozice) nebo že jejich zaměstnávání snižuje platy Japonců (i přes rasově podmíněnou platovou strukturu, jež Japonce zvýhodňovala). Přesto se tento diskurs úspěšně v japonské společnosti rozšířil a dodnes má za následek spojování korejské menšiny s kriminalitou a dalšími negativními charakteristikami. (Hayes, 2005: 150; Neary, 2006: 209; Weiner, Chapman, 2009: 162-164)

Diskriminace však existovala i na oficiální úrovni. Korejci byli například nuceni měnit svá jména na japonská, stejně jako byla vládou nařízena pobožnost v šintoistických chrámech. Vrcholu dosáhla nenávist vůči Korejcům ve dvacátých letech po tokijském zemětřesení v roce 1923 a po zemětřesení v Kantō v roce 1929. Menšina byla obviňována z toho, že využila následného chaosu a plenila obchody, zakládala požáry, otravovala studny, útočila na Japonce apod. Ještě před vyvrácením těchto fiktivní zločinů povraždily skupiny japonských obyvatel bez soudu tisíce Korejců, jež v té době chápali jako hlavní rozvratný prvek uvnitř svého rychle sílícího státu. (Hayes, 2005: 151; Brandes, Kreiner, Lützel, Ölschleger, 2004: 236; Herzog, 1993: 77)

Po konci druhé světové války se podle odhadů zpět do Koreje vrátilo kolem 1,4 milionu Korejců, naopak v Japonsku jich zůstalo cca 600 000. Došlo také k výrazné změně v přístupu k jejich formálnímu statusu. Zatímco před válkou měli status japonského občana a byli nuceně asimilováni, po válce jim byla naopak jakákoli asimilace upřena a integrace prakticky znemožněna. V Sanfranciské mírové smlouvě (1952) se Japonsko vzdalo svých koloniálních nároků a z obyvatel svých bývalých podmaněných území se stali cizí státní příslušníci. Tím však také přišli o všechny výhody, jež jim byly do té doby jako japonským občanům garantovány, včetně politických práv, sociálního zabezpečení, starobních důchodů či možnosti být zaměstnán ve veřejné sféře. Ke každodenní společenské diskriminaci se tak přidala ještě diskriminace oficiální. (Hendry, 2009: 109; Weiner, Chapman, 2009: 172; Sugimoto, 2010: 203; Neary, 2006: 209-210)

Kromě totálního znemožnění práce ve veřejné sféře existovala silná diskriminace i ve sféře soukromé. Firmy, podobně jako v případě burakuminů, odmítaly přijímat Korejce, a propast mezi oběma národnostmi se tak i nadále prohlubovala. Jedním z nejznámějších skandálů, který však zároveň ukázal i začátek změn k lepšímu, byla aféra Hitachi z roku 1970. V tomto roce se Pak Chong-sok pod svým japonským jménem (mít korejské i japonské jméno bylo v tomto období běžné) přihlásil do přijímacího procesu zmíněné firmy a byl přijat. Potom, co firma zjistila jeho korejský původ, však byla nabídka práce vzata zpět s odůvodněním, že nezaměstnává cizince. Pak Chong-sok se obrátil na soud, v roce 1974 případ vyhrál a ve stejný rok mohl do firmy nastoupit jako softwarový inženýr. Podobný šťastný konec však byl v této době stále spíše výjimkou, a marginalizovaná korejská menšina si tak v Japonsku vytvořila svoji vlastní alternativní společnost, včetně vlastních korejských škol, korejských firem i vlastních dvou korejských národních organizací, jež kopírovaly politickou situaci na korejském poloostrově. Právě přes tyto dvě organizace: Chongryun (napojena na Severní Koreu) a Mindan (napojena na Jižní Koreu) se poté přenášely spory mezi oběma Korejemi i do korejské menšiny v Japonsku a dělila je na dvě těžko smiřitelné skupiny. (Weiner, Chapman, 2009: 172-174; Neary, 2006: 210-211; Sugimoto, 2010: 202; Hayes, 2005: 150)

Nepřátelské společenské klima, neustálý strach z deportace a nespokojenost s oficiálním statutem cizinců vyústilo v roce 1960 dokonce v návrat 80 000 Korejců z Japonska do Severní Koreje, kde doufali v lepší podmínky k životu. Situace se začala zlepšovat v roce 1965, kdy Japonsko podepsalo s Jižní Koreou smlouvu o normalizaci vztahů, jež Korejcům (pouze těm sdruženým v Mindanu) garantovala status zvláštního trvalého rezidenta. Ten jim poskytoval větší bezpečnost, svobodu volně cestovat do zahraničí, některé sociální benefity, neomezený přístup k veřejnému vzdělání a k veřejné zdravotní péči. Situace se dále zlepšila v roce 1979, kdy Japonsko přistoupilo k oběma Paktům OSN (zmíněným v první kapitole) a kdy se Korejcům otevřely dveře k dalším sociálním výhodám, jež byly do té doby přiznávány jen Japoncům (například v roce 1982 odstraněním „nationality clause“ zcela rovný přístup ke starobním penzím). V roce 1991 se pak zmíněný status trvalého rezidenta rozšířil i na tu část menšiny, jež se hlásila k Severní Koreji. (Caprio, 2007: 192-193; Weiner, Chapman,

2009: 173, 176; Brandes, Kreiner, Lützel, Ölschleger, 2004: 239; Neary, 2006: 209-210)

2.3.2 Současná situace

Od poloviny sedmdesátých let můžeme sledovat v korejské komunitě výrazný přerod. Zatímco první generace (tedy Korejci, kteří přišli do Japonska před druhou světovou válkou) vnímala svůj pobyt v Japonsku po celou dobu pouze dočasně a udržovala stále velice silné styky se svým původním domovem, Korejci druhé, třetí a v současnosti i čtvrté generace se již stále více cítí sami jako Japonci. Často mají (již nevnuceně) japonské jméno a japonština je jejich první – a často jediný – jazyk. Byly to právě tyto generace, které se na japonském státu začaly domáhat práv, jež by je nejen chránily od diskriminace v běžném životě, ale jež by je rovněž opravňovaly přispívat svým dílem do japonské společnosti. Tu již, často za nesouhlasu první generace, začali vnímat jako svůj domov a chtěli se stát jejich plnohodnotnou součástí. *„Boj tak již nebyl veden proti japonské společnosti, ale v rámci japonské společnosti, což reflektovalo rostoucí hybridní identitu Zainichi Korejců.“* (Weiner, Chapman, 2009: 176) Postupně se pak vytvořila tzv. Třetí cesta (její nejznámější formulace pochází z roku 1988 od Kim Tong-myunga), jež byla vyváženou, střední cestou mezi uzavřeným, diasporním chápáním korejské menšiny první generace a představou samotných Japonců o homogenní společnosti bez jakékoli minoritní různorodosti. S novými generacemi se tak zrodila snaha o vznik „korejských Japonců“, tedy plnohodnotných japonských občanů hovořících japonsky, kteří si však jsou vědomi svého korejského původu a nemusí se bát ho veřejně přiznávat. Na stranu Zainichi – jak se Korejcům v Japonsku začalo říkat – se posléze v osmdesátých letech začíná stavět i část japonské veřejnosti. (Weiner, Chapman, 2009: 171-172, 174-176, 178; Herzog, 1993: 78; Sugimoto, 2010: 205-206)

Jedním z největších témat, jimž se následně Zainichi menšina začala věnovat, byl ponižující proces registrace a zejména nuceného snímání otisků prstů, jež bylo její součástí. To se muselo následně opakovat co tři roky při každém obnovení registrace. Argument japonské strany spočíval v ochraně před praxí některých Korejců, jež dříve záměrně získávali více certifikátů registrace, které následně prodávali dalším ilegálním přistěhovalcům z korejského poloostrova. Příslušníky Zainichi komunity však takové

vysvětlení nebylo přijato a preventivní snímání otisků prstů vnímali jako symbol nedůvěry a zastrašování. Japonský stát tak měl dávat najevo, že od příslušníků Zainichi komunity očekává vyšší pravděpodobnost kriminálního chování. Protože japonská strana na tuto silnou kritiku nejdříve nereagovala, začaly se objevovat případy protestních neposkytnutí otisků prstů. Prvním, který otisky prstů neposkytnul, byl Han Jong-seok v roce 1980. Do pěti let se následně – přes hrozbu věznění i vysokých pokut – tímto způsobem systému postavily tisíce dalších (odhady v různých zdrojích mluví o cca 10 – 15 tisících osob). Vzhledem k neutuchající kritice však nakonec japonská vláda ustoupila a v devadesátých letech bylo od snímání otisků prstů zahraničních residentů upuštěno a bylo nahrazeno podpisem. Nejdříve v roce 1993 u osob se statutem „zvláštního trvalého residenta“ a v roce 1999 již u všech zahraničních rezidentů. (Caprio, 2007: 194; Weiner, Chapman, 2009: 177-178; Sugimoto, 2010: 204-205; Herzog, 1993: 89-98; Neary, 2006: 211)

Další oblast, ve které jsou Zainichi aktivní, je právo politické participace. Zatímco za imperiálního Japonska měli japonští Korejci aktivní i pasivní volební právo, od druhé světové války jsou jim politická práva upírána. Formálním naplněním snahy jak vyloučit japonské Korejce z účasti na správě věcí veřejných bylo nařízení, že volební právo má pouze ten, kdo je zapsaný v koseki. Jak jsem již zmínil v kapitole o problematice burakumin, koseki jsou rodinné matriky, ve kterých jsou zapsány japonské rodiny – registr cizinců je veden odděleně. Zainichi tak zcela přišli o svá politická práva. Od osmdesátých let však (podobně jako v případě boje proti otiskům prstů) začaly vést mladší generace Zainichi nový boj i v této oblasti. Oživilo například heslo z doby americké války o nezávislost „no taxation without representation“ s jasným argumentem: povinnost platit daně (kterou Zainichi mají) by měla být svázána s právem na politickou reprezentaci. Určitý průlom znamenalo rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1995 o tom, že na lokální úrovni by „nebylo neústavní“ umožnit volit i cizincům. Ani zvláštní trvalí rezidenti však nemají mít možnost volit do celostátních orgánů, a jejich politická práva jsou tak i nadále výrazně omezena. (Weiner, Chapman, 2009: 178-179; Neary, 2006: 211)

Na konci 20. století se celková společenská situace japonských Korejců zlepšila, ovšem oblastí diskriminace stále zůstalo hodně. Ve velké části státní správy stále platí, že zaměstnanci mají být pouze japonské národnosti. Přesto některé lokální vlády již

Zainichi začaly přijímat (například Kōbe a Yokohama v roce 1997). Již v roce 1991 se také japonská vláda sama (po podepsání japonsko-korejského memoranda) zavázala, že rozšíří možnosti zaměstnání korejských učitelů na japonských školách. Silná diskriminace však přetrvává v soukromém sektoru a velké firmy stále Korejce odmítají zaměstnávat. Ještě v roce 1996 například japonský soud potvrdil znemožnění postoupit do manažerské pozice korejské zdravotní sestře s odůvodněním, že je přirozené, že osoby bez japonské národnosti nemohou zastávat vedoucí funkce. Zainichi tak pokračují v tradici zakládání vlastních menších korejských podniků (například yakiniku restaurace, pachinko herny či stavební firmy). Velice rozšířená je v japonské společnosti také neochota pronajímat Zainichi Korejcům byty, což svědčí o hluboce zakořeněných předsudcích o této komunitě. Realitní kanceláře často vyžadují kopii dokumentů, ze kterých je možné určit národnost, a v případě nejaponské národnosti jsou zájemci odmítnuti. (Brandes, Kreiner, Lützeler, Ölschleger, 2004: 239-240; Neary, 2006: 211; Weiner, Chapman, 2009:180; Sugimoto, 2010: 204, 208-209)

Jedinou cestou, jak se dobrat plných práv, je pro Zainichi stát se naturalizovaným Japoncem. Proti této možnosti však mezi japonskými Korejci panuje jistá averze (a to částečně i mezi mladšími generacemi), zejména kvůli předválečné nucené asimilaci. V nedávné minulosti byl důvodem také proces naturalizace. Podle nařízení ministerstva spravedlnosti museli například všichni žadatelé o naturalizaci přijmout japonské jméno. I toto diskriminující opatření však bylo v devadesátých letech (podobně jako otisky prstů) zrušeno. Největší výhradou proti naturalizaci, jež přetrvává, je vlastní odlišné etnické cítění Zainichi Korejců. Jak jsem již naznačil výše v této kapitole, necítí se zcela běžnými Japonci, ale korejskými Japonci. V současnosti se proto snaží dál bojovat za svá práva a naturalizaci nevidí jako dobré řešení. Za dobré řešení považují například reinterpetaci ústavy, přesněji reinterpetaci pojmu „kokumin“ (koku = země; min = lidé), jimž jsou všechna práva přiznána. Zatímco dnes je tento termín chápán jako synonymní k osobám japonské národnosti, Zainichi ho chtějí interpretovat po americkém vzoru jako „lidé Japonska“ (jak to bylo i při psaní ústavy Američany zamýšleno). Touto reinterpetací by byli do definice zahrnuti a práva by jim byla přiznána i bez obávané naturalizace. Přesto počet naturalizovaných Korejců každým rokem stoupá a například za rok 2012 již dosáhl čísla 5581. Za další podporu naturalizace a její odtabuizování bojuje také Committee for Establishing the Right for

Zainichi Koreans to Hold Japanese Nationality, založená v roce 2004. Rovněž míšených manželství přibývá – v devadesátých letech si již 70% Zainichi bralo japonské občany. Původní „mýtus navrácení“, jenž tak dlouho živila první generace (a snažila se ho předat i generacím následujícím) je tak již evidentně definitivně mrtev. (Sugimoto, 2010: 202-204; Neary, 2006: 212; Weiner, Chapman, 2009: 176-177, 180-181; Brandes, Kreiner, Lützel, Ölschleger, 2004: 238-239; Japan 2013 Human Rights Report: 22)

Bohužel, tento veskrze pozitivní vývoj trval pouze do začátku 21. století. Ekonomická krize způsobila, že Korejci se opět dostali do nemilosti nejen úzkých skupinek pravicových radikálů, ale i široké japonské společnosti. V korejských čtvrtích (zejména v Tokiu ve čtvrti Shin-Ōkubo a v Ósace ve čtvrti Tsuruhashi) jsou v současnosti organizovány nenávistné demonstrace⁸, jejichž podpora stoupá (společně s intenzitou nenávistných projevů) a reakce policie je často zcela chybějící. Japonské ministerstvo spravedlnosti vážnost situace ve své nejnovější zprávě z března roku 2014 přiznává, ovšem řešení na sebe zatím nechává čekat. Nejvýmluvnějším příkladem byl „proslov“ 14leté dívky na jedné z extrémně pravicových demonstrací v únoru 2013 v ósacké čtvrti Tsuruhashi. Zde, s nasazenými kočičími oušky, exaltovaně vyhrožuje všem Korejcům smrtí a vyzývá k zahájení nové genocidy. Za vzor nového „Tsuruhashi masakru“ volí nankingský masakr, na kterém je podle ní dobře patrné, co je možné očekávat, pokud se Japonci rozzlobí.^{9 10} To vše se odehrává za souhlasného křiku davu obyvatel Ósaky a nečinného přihlížení desítek policistů. (Human Rights Protection, 2014: 29; Johnston, 2014; Shoji, 2013; Watanabe, 2014)

V červenci 2014 Výbor Spojených národů pro lidská práva v reakci na šířící se protikorejský rasismus v Japonsku doporučil japonské vládě, aby podnikla opatření vůči skupinám propagujícím rasovou nadřazenost a trestala ty, kteří se nenávistných projevů dopouštějí. Výbor se dále pozastavuje nad velkým množstvím povolených extrémistických demonstrací, nad silícím násilím vůči minoritám i nad častým značením

⁸ Například: <http://www.youtube.com/watch?v=LBjQcPdgHWA> (2012)

⁹ Originální verze: <https://www.youtube.com/watch?v=GoTBRpcaZS0> (2013)

¹⁰ Verze s anglickými titulky: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2305900/Japanese-girls-anti-North-Korea-rant-goes-viral-rogue-state-threatens-nuke-West.html> (2013)

„Pouze pro Japonce“ na soukromých podnicích. Podle Hiroky Shoji (2013) z Amnesty International je jedním z hlavních důvodů šíření podobných nálad v japonské společnosti fakt, že v zemi zatím neexistuje zákon ošetřující nenávistné projevy („hate speech“). Tvrdší postup oficiálních míst se tak nemá o co opřít. Zmíněná zpráva Výboru OSN pro lidská práva i pokračující rasistické projevy však již vyprovokovala k akci i japonské politiky a na začátku srpna 2014 primátor Tokia, Yōichi Masuzoe, vyzval LDP, nejvýznamnější japonskou politickou stranu, aby zmíněný zákon proti nenávistným projevům vytvořila a schválila. (U.N. rights panel urges Japan to crack down on hate speech; Johnston, 2014; Shoji, 2013; 舛添都知事：ヘイトスピーチ「立法含めた対策」自民に要請)

Satoshi Watanabe, doktor sociologie z tokijského Keio univerzity, který v současnosti v rámci vládního stipendia působí na Univerzitě Karlově, dokonce přirovnává aktuální situaci v Japonsku k situaci v Německu před druhou světovou válkou. Stejně jako si nacisté jako obětního beránka určili židovskou menšinu, vidí dnes – zejména mladí a krizí nejvíce postižení – Japonci jako viníka současného horšího ekonomického stavu své země korejskou menšinu. Ačkoli je ve skutečnosti korejská menšina početně zanedbatelná (pouze 0,5% obyvatel), ekonomicky (vzhledem k výše uvedenému vývoji) nikterak silná a kvůli omezeným právům ani politicky příliš vlivná, radikálně-pravicové skupiny ji vnímají přesně naopak. Například japonští politici mají být podle nich loutkami v rukou Korejců (až na Shinzo Abého, jehož i mnozí pravicoví extrémisté uznávají), mají mít na svědomí většinu vražd a sociálními dávkami (přestože by měli být bohatí) navíc oslabují japonskou ekonomiku. Jeden z argumentů extrémistů je také využívání privilegia obou jmen (Zainichi často používají – legálně – své japonské jméno, aby se vyhnuli diskriminaci), kterým mají zakrývat svůj korejský původ, a tak mást „skutečné“ Japonce. (Watanabe, 2014; The World Factbook)

Jedním z vážných projevů současné protikorejské vlny je podle Watanabeho masové zapojení mladé generace, a to včetně studentů středních škol. S touto strukturou podporovatelů je spojen i hlavní prostředek šíření nenávisti – internet a sociální sítě (v Japonsku zejména Twitter). Na internetu je také možné pozorovat rozsah potenciální i skutečné podpory radikálně-pravicovým skupinám organizujícím nenávistné demonstrace. Zatímco na náměstí (typicky v korejské čtvrti či před korejskou školou) se shromáždí jen zlomek podporovatelů, na internetu jich je řádově

více. Vytvořil se již i neologismus označující internetové pravicové radikály, jež jsou aktivní zejména na poli nenávisti vůči Korejcům, a sice „netto uyoku“. Podle Watanabeho je současný výrazný nárůst rasové nesnášenlivosti dán také tím, že Zainichi Korejci často – ze strachu před diskriminací – svůj korejský původ tají a Japonci tak s nimi – domněle – nemají žádnou zkušenost¹¹. Vzhledem k časté nemožnosti Korejce od Japonce na pohled odlišit je navíc mezi netto uyoku posilována paranoidní představa o všudypřítomnosti, a tedy ještě větší nebezpečnosti Korejců. (Watanabe, 2014; Shoji, 2013)

Neutuchajícím problémem pak zůstávají korejské školy. Ty byly v Japonsku zakládány již po konci druhé světové války a dodnes jich existuje přibližně 140, včetně jedné univerzity. Problém způsobuje zejména fakt, že tyto školy jsou napojeny na Severní Koreu, což se přirozeně promítá i do jejich kurikula a do interpretace vyučované historie. Přesto jsou částečně financovány i z japonského státního rozpočtu. Je jim však přiznán pouze „status speciální školy“, což způsobovalo a způsobuje zejména jejím žákům určité komplikace – v minulosti například nebylo možné po jejich absolvování pokračovat na japonské státní univerzitě. I přes některé přetrvávající neduhy (připomínané například i v UPR z roku 2012) se však formálně situace korejských škol v Japonsku výrazně zlepšila. Co se nezlepšilo, je situace samotných studentů. Byrokratické překážky v současnosti vystřídaly nenávistné výpady ze strany extrémně pravicových skupin i ze strany „běžných“ Japonců. Žáci bývají obtěžováni v dopravních prostředcích při dojíždění do školy, případně se ze strachu převlékají do školní uniformy (odlišné od japonské) až ve škole¹². (Shoji, 2013; Tong-hyon, 2011: 22; Koh, 2010; Herzog, 1993: 83-84; Universal Periodic Review – UN, 2012: 12)

Extrémně pravicové názory se již mezitím agregovaly do extrémně pravicových skupin. Jednou z nejznámějších je Zaitokukai (Zainichi Tokken o Yurusanai Shimin no Kai)¹³, jež například zorganizovala akci před korejskou školou, při níž bylo megafonem

¹¹ Stává se dokonce, že korejské rodiče svůj původ tají i před vlastními dětmi a ty se pak o svém Zainichi původu (a svém pravém korejském jménu) dozví až na prahu dospělosti. To se pak pochopitelně – zejména v současné atmosféře – traumaticky podepisuje na jejich psychice. (Sugimoto, 2010: 206)

¹² Osobní svědectví v japonštině například zde: <http://ameblo.jp/hcwo/entry-10810759696.html>

¹³ Oficiální web: <http://www.zaitokukai.info/>

žákům oznamováno, že oni ani jejich rodiče vzhledem ke své národnosti nejsou lidé. Již v roce 2011 se zástupce Zaitokukai dopustil podobné medializované nenávistné akce v Naře před muzeem, ve kterém právě probíhala výstava o japonské okupaci Koreje a o menšině burakumin. Novinkou poslední doby je, že již začínají vznikat i organizované aktivity působící proti nenávistným aktivitám extrémní pravice. Hlavním bodem spolupráce je v současnosti pořádání demonstrací proti netto-uyoku a jejich anti-korejské rétorice¹⁴. Na přípravě těchto demonstrací se často podílí jak levice, tak pravice – a v některých případech dokonce i „tradiční“ (neinternetová) radikální pravice („uyoku“). (日本人もヘイトスピーチと向き合うべき・鈴木邦男一水会最高顧問、有田芳生参院議員が講演; Johnston, 2014)

2.4 Ženy

2.4.1 Kořeny problému a vývoj

Tradice rovnoprávnosti mezi pohlavími v japonské společnosti a dálněvýchodní kultuře příliš neexistuje. Naopak, jak konfucianismus, tak buddhismus vnímal ženu buď jako přirozeně podřízenou, nebo dokonce jako negativní prvek v mužově životě. Podle konfucianismu měla být žena muži vždy k dispozici a měla plnit jeho potřeby a přání (stejný vztah úcty a pomoci existoval i ve vztahu mladší – starší). Buddhismus pak v nerovném přístupu k ženám došel ještě dál: „Žena je emisarem pekla: ničí Buddhovo semě. Její tvář připomíná tvář svatého, její srdce je však srdcem démona.“ (Ackroyd, 1959: 55) Toto vnímání obou pohlaví tak vytvořilo prostředí pro rozvoj patriarchátu, který v Japonsku – de facto – existuje dodnes. (Hendry, 2009: 39; Holloway, 2010: 29; Neary, 2006: 202)

Ačkoli v historii Japonska existují období, kdy ženy byly právně odpovědné, případně měly i právo vlastnit majetek, v éře Tokugawa se již nastalo kodifikovala (podobně jako u již zmíněných burakuminů) jejich výrazně podřízená role. Nebylo jim například přiznáno dědické právo a na přání manžela mohlo kdykoli dojít k rozvodu. Žena byla navíc v tomto období předmětem tří „poslušností“ (dle konfuciánské

¹⁴ Například: <https://www.youtube.com/watch?v=G1Hc8D5-i2k> (2013)

tradice): jako dívka vůči svému otci, po svatbě vůči svému manželovi a jako vdova vůči svému nejstaršímu synovi. (Hendry, 2009: 39; Neary, 2006: 202)

Flagrantně se toto vnímání ženy projevilo v tradičním japonském uspořádání rodiny – v tzv. ie systému. „Ie“, doslova „dům“, se do angličtiny překládá například jako „extended family“. V praxi pak tento termín znamenal určitou „rodovou domácnost“, v jejímž čele stála hlava rodiny, kterou se stával vždy nejstarší prvorozený syn z hlavní větve a jíž byli všichni ostatní členové rodu podřízeni. Jak „hlavy“ rodin vedlejších větví, tak veškeré děti a manželky, služebnictvo, a dokonce i konkubíny s jejich dětmi. Manželky (až na manželku hlavy rodiny) neměly status prakticky žádný a byly nejnižší postaveným článkem systému. Když se mladé dívky vdaly, tak formálně i neformálně přešly do jiného ie: jejich jméno bylo vymazáno z původního koseki, bylo doplněno do nového koseki a navíc se musely naučit všechny zvyklosti a pravidla nového ie. Pokud se dívkám nepodařilo v přiměřené době novému prostředí přizpůsobit, případně neposkytly manželovi mužského dědice, mohly být poslány zpět do rodného ie. Posláním žen bylo plnit fyzicky náročné činnosti včetně starání se o domácnost. Protože děti dle tradice náležely celému ie, a nikoli pouze matkám, tak se starost o ně většinou svěřovala starší generaci žen, v bohatších rodinách chůvám. (Davies, Ikeno, 2002: 119-124; Holloway, 2010: 29-30; Sugimoto, 2010: 156-163)

Ani v roce 1868, kdy byly započaty, jak jsem již zmínil v minulých kapitolách, reformy Meiji a Japonsko se snažilo pozápadnit, ke změně ie systému nedošlo. Ještě v 90. letech 19. století, když reformista Yoshiharu Iwamoto psal o západním typu manželství a rodiny, tak měl za to, že v Japonsku by takový styl soužití nebyl akceptovatelný. Systém ie – a tedy i patriarchát a nerovné postavení žen – byl zanesen i v novém občanském zákoníku Meiji z roku 1898. Hlavě ie v něm byla například uzákoněna pravomoc (v rámci celé „rodové domácnosti“) schvalovat a zamítat manželství, adopce dětí (v Japonsku časté), dále určovat, kde budou členové rodiny bydlet či kontrolovat majetky vedlejších větví. Postavení ženy se ani formálně příliš nezlepšilo. Zatímco u muže byla například nevěra akceptovaná, ba dokonce očekávaná, žena, na jejíž nevěru manžel přišel, mohla být až do roku 1908 beztrestně zabita. V zákoníku byly dále ženy vedeny ve stejné kategorii jako „deformovaní a mentálně nezpůsobilí“ a potřebovaly souhlas svého otce nebo manžela k uzavření jakéhokoli právního aktu. (Waswo, 1996: 149; Holloway, 2010: 30-31; Hendry, 2009: 39)

Na začátku období Meiji však paralelně, a trochu paradoxně, vznikala také nová významná idea japonské ženy, jež přetrvala až do dnešních dní: idea „dobrá manželka, moudrá matka“ (good wife, wise mother). Jako první ji pravděpodobně použil Masanao Nakamura v sedmdesátých letech 19. století. Myšlenkou reformátorů byla žena, jež může pomoci při budování nového státu tím, že bude aktivně vychovávat novou generaci, bude zapojena do společenských vlasteneckých činností, a dokonce bude i částečně přispívat do rodinného rozpočtu. Během velice krátké doby se však význam tohoto hesla vrátil k „tradičnějšímu“ chápání žen – již v roce 1889 bylo například ženám zapovězeno (v rámci Peace Preservation Law) navštěvovat politická shromáždění a vstupovat do politických stran. Společně s opětovným vytlačováním žen z veřejného prostoru se tak žena opět stala pouze domácí silou, jež měla podporovat své muže a zajistit mu správné životní podmínky. Zmínky o modelu „dobrá manželka, moudrá matka“ se začaly objevovat v kurikulech elitních dívčích škol a od roku 1911 byla dokonce obsažena i v učebnicích etiky na základních školách. V současném diskursu sice zůstává význam stejný, ale začíná být chápán více negativně až pejorativně. (Holloway, 2010: 10; Robertson, 2007: 214; Neary, 2006: 202; Waswo, 1996: 148)

Až do druhé světové války tak pokračovalo „domácí“ vnímání ženy jako dobré manželky a moudré matky. To se projevilo i ve vzdělání: po absolvování základní školy byly dívky směřovány do výlučně dívčích škol, kde se kladl důraz na rozvíjení „dívčích dovedností“. Ačkoli se tedy obecně vzdělanost dívek v období Meiji výrazně zlepšila, byla téměř výhradně zaměřena jen na výchovu „lepších manželek a matek“. Na vysoké školy byly ženy přijímány jen výjimečně. Například ještě v roce 1940 navštěvovalo japonské císařské univerzity v úhrnu 29 600 mužů a jen 40 žen. (Gössmann, Lenz, Vogel, Wöhr, 2004: 202; Neary, 2006: 202-203)

Určitá změna nastala po druhé světové válce, resp. po americké okupaci a americkém angažmá při psaní nové japonské ústavy a jejím vlivu na další novou japonskou legislativu. Na jedné straně byl zrušen ie systém, ženy dostaly hlasovací právo (1945) a v článku 24 ústavy byly dokonce formálně role obou pohlaví v manželství postaveny na roveň, na druhé straně vnímání „kvalit“ ženy a zejména hierarchického vztahu mezi mužem a ženou zůstalo fakticky stejné. Změny, jež nastávají a jež jsou z velké části spíše důsledkem konce ie systému, však z části trvají až

dodnes a tvoří základ současného chápání rolí obou pohlaví v Japonsku. (Holloway, 2010: 11, 32; Hendry, 2009: 19)

2.4.2 Současná situace

Jak Waswo (1996: 148) správně uvádí do světového kontextu: „*Stejně jako ve Spojených státech a většině Evropy přijaly [i v Japonsku] mladé ženy v poválečných dekádách svatbu a výchovu dětí jako svůj osud.*“ Na rozdíl od USA a Evropy však tento diskurs v Japonsku přetrvával mnohem déle a do velké míry až dodnes. S formálním zrušením ie systému (v některých oblastech a rodinách však stále funguje) se rodové domácnosti rozpadly na nukleární rodiny, kde se role rozdělily nově a mnohem jednodušeji. Podřízená role ženy však zůstala zachována: měla nyní za úkol vytvořit takové podmínky pro manžela, aby se mohl plně oddat práci („*udržovat [manžely] najedené, vykoupané, čistě oblečené a každé ráno včas vypravené do práce*“ (Waswo, 1996: 150)) a zdárně vychovávat a vzdělávat děti. Nastává tak jakési „vracení“ dětí svým matkám, jež byly o povinnosti s nimi spojené (jak jsem již rozebral v předchozí podkapitole) v ie systému ochuzeny. Kromě manželů a dětí jim také na starost připadla starší generace, jejíž historicky významný vliv klesá. (Toshiaki, 2010: 171-177; Waswo, 1996: 150; Neary, 2006: 203; Holloway, 2010: 32-33)

Pro zaměstnání žen v Japonsku je typická takzvaná „M křivka“. Zatímco ve věku 20-24 let si až cca 75% dívek najde práci, po svatbě a těhotenství velká část dívek z práce opět odchází. Doma pak z velké části zůstávají až do konce výchovy dítěte. Přibližně kolem 40 let se část žen do práce vrací, ale společně se stárnoucími prarodiči, jejich rostoucí nemohoucností, a tedy i nutností další péče ženy opět z práce – kolem 50-55 let – začínají odcházet. Pracovní podmínky žen rovněž nejsou ideální. Muži často na pracovišti jednají s ženami povýšeně a despektem a ještě v roce 2001 byly platy žen pouze na 65,3% výše platu mužů. Dlouho také platilo paradoxní pravidlo: čím vyšší vzdělání žena má, tím pravděpodobnější je, že zůstane doma jako žena v domácnosti. S lepším vzděláním totiž roste šance najít si dobře vzdělaného, a tedy dobře zaměstnaného a zajištěného muže, jenž bude spíše schopen zajistit bezproblémový život celé rodiny z jediného platu. (Pharr, 1984: 228; Shimizu, 2003; Waswo, 1996: 150-151; Neary, 2006: 205-206; Hendry, 2009: 180; Waswo, 1996: 151)

Čím výše postavená rodina je, tím větší důraz se klade na vzdělání dětí. Důraz je kladen zejména na volbu správné elitní univerzity, jež dítě tradičně kvalifikuje pro práci v požadované oblasti politiky, diplomacie či businessu. Protože jsou však univerzity vázány i na další školy nižších řádů, jež jsou spolu řetězově propojené, je klíčové, aby se děti dostaly již do správné školky. Rodiny, jež pocházejí z venkova, tak například stěhují děti – i s matkami, jež jsou pokládány odpovědné za jejich vzdělání – do Tokia, aby mohly již od raného věku studovat ty nejlepší školy. Vzhledem k obtížnosti vstupního testování dětí ve třech letech věku jsou tak často testovány samy matky, jež se musí za pomoci učebnic a konzultací s domácími učiteli na svou kariéru profesionální matky připravit. Vzhledem k příjmu mužů elitních rodin (kteří byly pro svou práci kvalifikováni rovněž navštěvováním elitních univerzit), se však taková nákladná pozornost dítěti může věnovat a je naopak očekávaná. Jedná se tedy částečně spíše o snahu předat rodinný status než o vzdělání samo. Rozdíl od období Meiji je zřejmý – na výchovu a vzdělání dětí je kladen mnohem větší důraz, a odpovědnost žen tak v tomto směru nabyla na významu. (Hendry, 2009: 88-90)

S motivací žen směřovat spíše do práce mělo v roce 1985 pomoci (poměrně pozdní) přijetí obou dokumentů OSN proti diskriminaci žen: Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) a Equal Employment Opportunity Law (EEOC). Díky CEDAW byly odstraněny všechny zbývající formální omezení pro přijímání žen do státní správy, nicméně, jejich dopad na skutečné pracovní podmínky byl mizivý. Podobně tomu bylo u mnohých „akčních plánů pro ženy“, které byly vyhlášovány již od roku 1977. V roce 1992 vznikla pozice ministra pro ženy. Za výrazný úspěch bylo považováno to, že mezi rokem 1986 a 1991 se předsedkyní Japonské socialistické strany stala žena – Doi Takako (později také předsedkyně dolní sněmovny) nebo že v roce 2000 tvořily polovinu sociálních demokratů v parlamentu ženy. V roce 2000 se také žena poprvé stala guvernérkou prefektury. Pokrok lze najít i ve vládě – v prvním Koizumiho kabinetu jsme mohli vidět dokonce pět žen. Skutečný průlom v zapojení žen do politiky však ještě nepřišel: v dolním parlamentu je v současnosti (od voleb z prosince 2012) jen 8,1% žen, v horním pak 16,1%. I to lze ale vzhledem k japonskému prostředí chápat jako pokrok a čísla nadále rostou. V soukromém sektoru zastává v současnosti „exekutivní“ pozice pouze 3,3% žen, ve finančnictví pak například jen 0,3%. Slabou zaměstnanost žen považuje za velmi negativní (zejména pro ekonomiku země) i

současný premiér Shinzō Abe. (Hewlet, 2014; Murase, 2006: 79-80; Women in national parliaments; Neary, 2006: 203-204; Hendry, 2009: 224-225; Bloomberg News; Hayes, 2005: 157)

Po přijetí EEOL, jež mělo znamenat ostentativní konec diskriminace žen v práci, však vznikl okamžitě nový fenomén, anglicky zvaný „two-track career“, jenž v téměř nezměněné podobě funguje až dodnes. Firmy vytvořily dva druhy pozic – manažerské (sōgōshoku) a úřednické (ippanshoku). V sōgōshoku mohou zaměstnanci aspirovat na povýšení až do seniorních pozic v rámci firmy, avšak musí na oplátku počítat s dlouhými přesčasy, častou změnou pracovní pozice a stěhováním v rámci Japonska i do zahraničí, kdykoli to bude firma potřebovat. Naopak ippanshoku znamená povětšinou kancelářskou práci, ve které nejsou vyžadovány přesčasy či větší nároky na zaměstnance, ovšem finančně jsou tyto pozice velmi špatně hodnoceny a neexistuje z nich možnost povýšení do manažerských pozic. Ačkoli obě cesty jsou formálně otevřeny mužům i ženám, je neoficiálně dáno, že do manažerských pozic jsou přijímáni muži a do úřednických pozic (tzv. OL – office ladies) ženy, od kterých se po pár letech očekává odchod a výchova dětí. (Shimizu, 2014; Neary, 2006: 206; Kawashima, 1995: 286-288; Hendry, 2009: 178-179)

Největší prostor pro uplatnění měly ženy v době ekonomického boomu, kdy již nebylo k dispozici více mužských pracovníků, a firmy tak začaly nabírat i větší počet žen, i když většinou jen na tzv. paato, tedy práci na částečný úvazek. S devadesátými léty a ekonomickým propadem však firmy od této praxe opět upustily, mnoho žen ztratilo práci a dál jsou výrazně upřednostňováni mužští uchazeči. Dodnes však obecně platí, že žena se může – za určitých omezených podmínek a za velkých obětí – dostat i do sōgōshoku¹⁵, avšak muž – i kdyby chtěl¹⁶ – se o místo v ippanshoku stále hlásit de facto nemůže. (Kawashima, 1995: 286-288; Hendry, 2009: 178; Waswo, 1996: 152, 154; Neary, 2006: 206-207)

¹⁵ Například: <http://business.financialpost.com/2014/05/14/japans-most-stubborn-and-conservative-industry-slowly-starts-placing-women-in-managerial-roles/>

¹⁶ Vzhledem k současné velice složité situaci na japonském trhu práce a frustrujícímu systému přijímání nových zaměstnanců – absolventů univerzit – dokonce někteří mužští studenti úřednická místa skutečně zvažují.

Asi nejpřítomnější „ženské“ téma v současném veřejném diskursu v Japonsku je potom určitá emancipační tendence japonských žen, zejména jejich silící individuální preference nenavázané na potenciální rodinu. Již od devadesátých let se postupně prodlužuje doba, kdy žena pracuje před tím, než odejde s dětmi do domácnosti. S tím je spojeno také oddalování vstupu do manželství. Ve vzdělání pak po střední škole ženy méně často volí dvouleté „junior college“, kde se obyčejně studují předměty typu ekonomika domácnosti, dětská psychologie či literatura (tedy de facto pokračování myšlenky „dobré manželky a moudré matky“), a více se orientují na klasické čtyřleté bakalářské studium, včetně oborů, jež byly v minulosti považovány za ryze „mužské“ (např. právo, mezinárodní vztahy). Ženy si již také samy – ještě před tím, než se vdají – začínají více užívat života: cestovat, prožívat noční život měst a věnovat se vlastním zájmům. Manželství, rodina, děti a tradiční role „pečovatelky“ tak ustupuje do pozadí. Mnohem častěji se též nechávají zaměstnávat jako „freeters“, kteří na jednu stranu postrádají výhody celoživotního zaměstnání, avšak na druhou stranu jsou volnější a ne tolik vázáni na svou firmu. (Gössmann, Lenz, Vogel, Wöhr, 2004: 34-36; Waswo, 1996: 151-154; Hendry, 2009: 35, 164-165, 181-182)

Právě tento trend je však v poslední době terčem silné kritiky konzervativců. S fenoménem „singles“ žen je totiž spojena i klesající porodnost, jež je v Japonsku vážným problémem¹⁷ a jež je konzervativními politiky kladena za vinu právě „sobeckým kariérním“ ženám, jež ustupují od zakládání rodin (případně ho oddalují). Za vinu to dávají zrovnoprávnění žen po druhé světové válce, které jim pro toto chování dalo prostor: *„Vnímaje západní vliv jako inspiraci pro japonské ženy upouštět od rodinného života navrhují dokonce konzervativní politici zrušit článek 24 japonské ústavy, který umožňuje ženám například vlastnit majetek či nechat se rozvést. Nedávná zpráva vlády pak uvádí, že zavedení rovných práv podpořilo ‚egoismus‘ v poválečném Japonsku, jenž vedl ke kolapsu rodiny a komunity.“* (Holloway, 2010: 4) Yoshiro Mori, bývalý premiér, dále v roce 2003 prohlásil, že nízká porodnost je důsledkem příliš vysoké vzdělanosti žen a vyzval k neposkytování důchodu těm ženám, které nenaplnily svou občanskou povinnost mít děti. Podobné návrhy však nakonec nebyly úspěšné a v letech 2005 a

¹⁷ Podle aktuálních odhadů by měla japonská populace klesnout z cca 130 mil. na 97 mil. již v roce 2050. (Traphagan, 2013)

2007 se tak nízká porodnost promítla jen do klasického opatření zvýšení příspěvků na děti. (Holloway, 2010: 4-5; Hendry, 2009: 34)

Nejnovější skandál, jež se japonské genderové nerovnosti týká a jež měl i jasné politické následky, je tzv. Shiomura incident. 18. června 2014 se při shromáždění tokijského zastupitelstva ujala slova Shiomura Ayaka, zastupitelka za „Vaši stranu“, a mimo jiné hovořila o nutnosti podpory porodnosti, pomoci matkám s dětmi či léčbě neplodnosti, tedy opatřeních, jež by zastavily stárnutí tokijské populace. Při tomto projevu se však ze sálu (z míst zastupitelů LDP) ozývaly hlasité posměšky, pokřikování a zaznamenané věty jako „Vy jste ta, co by se měla vdát jako první!“ nebo „Copak sama nemůžete mít děti?“ Předseda zastupitelstva následně odmítl její žádost případ prošetřit, křičící zastupitele identifikovat a potrestat. Nicméně na případ upozornili spolustraníci Shiomury Ayaky a věc se dostala okamžitě na přední strany většiny japonských novin, do zpravodajství i do zahraničních médií¹⁸. Veřejnost dala najevo své pobouření a pod internetovou petici vytvořenou na podporu zastupitelky se podepsaly desítky tisíc lidí. V reakci na to se činitelé tokijského zastupitelstva odhodlali k akci a jeden ze členů LDP – Akihiro Suzuki, byl donucen se zastupitelce veřejně omluvit¹⁹. Ostatní zastupitelé však zatím odpovědnosti za své sexistické pokřikování ušli. V této souvislosti byl opět připomínán stále se horšící výsledek Japonska ve World Economic Forum's Global Gender Gap Report. To se v roce 2013 propadlo až na 105. místo z celkového počtu 136 hodnocených. Japonsko je tak na tom v současnosti nejhůře z celé rozvinuté části světa. (Matsuoka, 2014; Jun, 2014; The Asahi Shimbun, 2014a; The Asahi Shimbun, 2014b)

2.5 Ženy útěchy

2.5.1 Kořeny problému a vývoj

Ženy útěchy (nebo také „comfort women“, „ianfu“ japonsky či „wianbu“ korejsky), byly ženy násilně odvezené ze svých domovů, jež musely následně sloužit

¹⁸ Reportáž CNN: <http://edition.cnn.com/2014/06/23/world/asia/japan-sexism-heckling/>

¹⁹ Anglický článek v Asahi Shimbun, jedněch z největších japonských novin, včetně známé fotografie ze Suzukiho omluvy: http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201406230042

jako sexuální otrokyně vojákům japonské armády. Tato praxe začala ve třicátých letech 20. století společně s kolonizačními výpady imperiálního Japonska ve východní a jihovýchodní Asii a trvala až do konce války v Pacifiku. Valná většina žen pocházela z Koreje, jen malá část pak například z Číny či Taiwanu. Toto téma proto zůstává aktuální zejména pro bilaterální vztahy mezi Japonskem a Jižní Koreou. Zatímco ve školství, měnové politice či v soudnictví zavádělo Japonsko v okupované Koreji moderní reformy západního stylu, v národnostních, kulturních či genderových otázkách postupovalo nekompromisně a krutě. Korejci byli například nuceni přijmout japonská jména, japonský jazyk i nové náboženství – šintoismus. Ženy pak byly vnímány ve vyhrocené „tradiční“ konfuciánské mentalitě (viz předchozí kapitola) a nebyla jim ve společnosti přisuzována téměř žádná hodnota. Japonské hierarchické chápání pohlaví bylo navíc umocněno podobným chápáním žen i na korejské straně. Ženám a dívkám se tak nedostávalo de facto žádné ochrany. To bylo patrně příčinou bezproblémového vzniku i udržování systému „comfort women“. Například Chung (1995: 15) pak vidí tento systém jako pokračování domácí japonské myšlenky licencované prostituce: *„Císařská vláda zavedla rodinný systém, který zcela ignoroval práva žen ve společnosti. Zavedla systém licencované prostituce, který měl uspokojit potřeby mužů, zejména vojáků, a který měl pomáhat tento rodinný systém udržovat. Vojenské stanice žen útěchy, založené za účelem pozvednutí ducha vojáků, mohou být vnímány jako variace na systém licencované prostituce.“* Ačkoli z dnešního pohledu je věc hodnotově zcela jasná a široce odsuzovaná, Howard (1995b: 2-3) se pokouší tento pohled relativizovat právě poukazem na soudobý genderový diskurs: *„Sami Korejci neviděli tuto záležitost vždy tak jednoznačně jako dnes. Porozumění lidským právům bylo v té době velmi omezené a poslušná služba autoritě, i když nenáviděné, nebyla zpochybňována. Ženy měly v této přísně patriarchální společnosti jen malou hodnotu, výchova dcery a věno navíc znamenaly těžké břemeno pro jejich otce, který pak musel tvrdě pracovat, aby zajistil dostatek jídla pro celou rodinu.“* Japonská armáda a byrokracie proto tuto společenskou situaci využila a za dobu existence systému „comfort women“ naverbovala pro tyto účely až 200 000 žen. (Hayashi, 2008: 125; Gössman, Lenz, Vogel, Wöhr, 2004: 182, 188; Howard, 1995a: v; Howard, 1995b: 2-4; Chung, 1995: 11, 15; Herzog, 1993: 79-80)

„Stanice“ žen útěchy byly zřizovány přímo armádou a objevily se automaticky kdekoli, kam byly odveleny japonské jednotky. Podřizovaly se přísnému vojenskému režimu a byly pečlivě kontrolovány armádní byrokracií. V odborné literatuře se objevují tři hlavní důvody pro zakládání těchto zařízení. Prvním důvodem mělo být „povzbuzení bojového ducha“ vojáků. S dlouho trvající válkou začali vojáci vykazovat známky únavy a jejich bojechťivost začala klesat. Vedení armády tak ve stanicích žen útěchy vidělo prostředek k posílení motivace. Druhým důvodem je neblahá zkušenost s japonskými vojenskými aktivitami na Sibiři v letech 1918-1922. Japonští vojáci zde masivně navštěvovali místní nevěstince, a mezi mnoha vojáky se tak rozšířily pohlavní choroby, což jim posléze znemožňovalo podat náležitý bojový výkon. Třetím uváděným důvodem byla snaha vedení zabránit znásilněním žen na okupovaných územích, jež vyvolávaly silné proti-japonské cítění a výrazně ztěžovaly vládu v nových koloniích. Ačkoli třetí důvod má jistě také silnou oporu v realitě (jak je patrné například v některých rozkazech: „...*chování každého vojáka musí být bedlivě kontrolováno a zařízení pro sexuální komfort musejí být zřízena co nejdříve*“ (Chung, 1995: 14), v praxi se jednoznačně nejvíce projevil důvod druhý, a sice zdravotní. (Hayashi, 2008: 127-128; Barkan, 2000: 49-52; Chung, 1995: 13-15; Herzog, 1993: 79)

Nejlépe to můžeme pozorovat na pravidlech fungování těchto zařízení. Vojáci měli například přísně zakázáno navštěvovat jiné než oficiální vojenské nevěstince, stejně tak se nemohli stýkat se soukromými prostitutkami ani s ostatními běžnými ženami. Ženy útěchy samotné pak musely dodržovat přísné hygienické předpisy a musely chodit na pravidelné prohlídky (až dvakrát týdně), kde byly vyšetřovány na pohlavní choroby. V případě nákazy byla poskytnuta okamžitá léčba. Ženy měly rovněž za povinnost hlásit svým nadřízeným vojáky, kteří odmítli použít ochranu (jež jim byla zdarma poskytnuta). Ani tato oficiální a kontrolovaná pravidla fungování stanic však nijak neumenšila hrůzy, jež unesené dívky prožívaly. Dívky (od 15 let věku) musely běžně denně obsloužit desítky mužů (v extrémních případech až sto denně) a v praxi nebyly nahlíženy jako lidské bytosti. Přes přísnou kontrolu byl počet pohlavními i jinými chorobami nakažených žen útěchy vysoký, rovněž chování vojáků vůči těmto ženám bylo někdy (přes zákaz) brutální a nelítostné. K vynucení poslušnosti a povolnosti žen někdy vedoucí stanic neváhali využít ani mučení, například elektrickými šoky. Po konci války – a tedy po konci jakékoli kontroly – se v některých případech situace ještě

zhoršila. Vzhledem k původu žen (japonští verbíři záměrně unášeli jen velice mladé a nevzdělané dívky z nejnižších vrstev) se po válce mnoho z nich ani nemělo jak vrátit domů. Pokud se jim návrat podařil, jejich situace se málokdy zlepšila. Rodina i přátelé je odmítali vzhledem k jejich „znečištění“ (způsobené znásilněním a vnímanou „promiskuitou“), jež vrhalo špatné světlo na celou rodinu. Trpěly mnoha nemocemi, psychickými problémy, pocitem viny, mnoho z nich se stalo neplodnými a jen málokteré se podařil návrat k normálnímu životu. (Hayashi, 2008: 128; Barkan, 2000: 46-51; Yongsu, 1995: 91; Chung, 1995: 12-13, 16-19, 21-25; Howard, 1995b: 2, 7; Howard, 1995a: vi; Herzog, 1993: 79)

2.5.2 Současná situace

Přes hrůznost celého systému „comfort women“ se o něm téměř 50 let nemluvalo a platilo za jedno z největších tabu válečné historie v tomto regionu. Japonská strana neměla z pochopitelných důvodů zájem na jakémkoli šíření povědomí o svých činech (podle některých autorů také armáda aktivně ničila historické dokumenty, jež by pomohly systém podrobněji popsat) a přeživší ženy samy se o své zkušenosti z výše zmíněných důvodů bály mluvit. V první polovině devadesátých let se však situace obrátila. Zatímco do roku 1991 byla známa pouhá tři svědectví žen útěchy, několik let nato se již z „comfort women“ stalo téma medializované po celém světě. Uváděnými důvody pro tuto změnu jsou například: urychlený rozvoj korejských ženských hnutí od přelomu 80. a 90. let, sílící korejský nacionalismus (vycházející z ekonomického vzestupu země a získanému sebevědomí oponovat Japonsku) a v neposlední řadě nová ochota žen útěchy promluvit. Zatímco po válce byly mladé a tato zkušenost, pokud by se dostala na veřejnost, by je ve společnosti zdiskreditovala, ve svých cca 60-70 letech se již negativního vlivu na svou budoucnost obávat nemusely. Japonská vláda měla navíc tendenci ospravedlňovat se například tím, že armáda pouze využívala služeb soukromých zprostředkovatelů a ještě v červnu 1990 odmítala jakoukoli odpovědnost. Na tento postoj však již zareagovali i sami japonští veteráni, verbíři, doktoři a zdravotní sestry, kteří se na chodu systému podíleli, a neziskovým organizacím hromadně začali podávat svá svědectví. (Hayashi, 2008: 126-127; Gössman, Lenz, Vogel, Wöhr, 2004: 182, 188; Chung, 1995: 11-12; Herzog, 1993: 79-80; Howard, 1995a: vi-vii; Howard, 1995b: 3-4, 7)

Po tomto nátlaku a pod tíhou důkazů již svůj díl viny přiznala i japonská vláda (jako první ministr zahraničí Michio Watanabe a následně premiér Kiichi Miyazawa). Nejznámější a dodnes klíčová omluva japonské vlády se datuje k 4. srpnu 1993 a učinil ji hlavní tajemník kabinetu Kōno Yōhei. V ní, na základě provedené studie, přiznává existenci velkého množství žen útěchy a určující roli armády v udržování tohoto systému. Přiznává násilné únosy žen i jejich děsivé životní podmínky a jmenovitě se pozastavuje u role korejských žen. Výslovně se pak jménem japonské vlády omlouvá: *„Tento čin, na kterém se podílely i vojenské autority, nepochybně těžce poznamenal jak čest, tak důstojnost mnoha žen. Japonská vláda by ráda využila této příležitosti, znovu vyjádřila svou lítost a upřímně se omluvila všem ženám, bez ohledu na místo původu, jež musely vytrpět nezměrnou bolest a jež utrpěly nenapravitelnou fyzickou i psychickou újmu coby ženy útěchy.“* (Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono) Slibuje také poučení pro Japonsko do budoucna: *„Měli bychom se postavit čelem dokázaným historickým faktům místo toho, abychom se jim vyhýbali, a měli bychom si je vzít k srdci jako historické poučení. Tímto potvrzujeme naše pevné odhodlání nikdy neopakovat stejnou chybu. Studiem a vyučováním historie si vryjeme tyto události do našich paměti.“* (Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono) V roce 1994 a 1995 připojil další omluvy Tomiichi Murayama, dodnes s konsensuálním řešením „comfort women“ problematiky nejvíce spojovaným japonským premiérem: *„Problém takzvaných válečných žen útěchy je jizvou, jež – za účasti tehdejší japonské armády – vážně poskvřnila čest a důstojnost mnoha žen. To je zcela neomluvitelné. Přesto nabízím svou hlubokou omluvu všem ženám, které jako válečné ženy útěchy utrpěly emocionální a fyzická zranění, jež nemohou být nikdy zhojena.“* (Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama) Tímto prohlášením zároveň založil „Asian Women’s Fund“, který až do roku 2007 přijímal příspěvky jak od japonských občanů (celkem 565 mil. jenů), tak od japonské vlády (750 mil. jenů). Příspěvky od občanů byly použity na přímé kompenzace ženám útěchy (celkem 285 žen z Koreje, Filipín a Taiwanu), příspěvky z vládních fondů byly vynaloženy na uhrazení jejich zdravotní péče. Jelikož Indonésie neidentifikovala konkrétně své ženy útěchy, financoval fond stovkami milionů jenů stavbu mnoha indonéských sociálních zařízení pro seniory bez zvláštního určení. Několik dalších japonských premiérů tento příklad následovalo a přeživším ženám psali další omluvné dopisy. Přesto však toto téma dodnes není uzavřeno a stále

je předmětem vášní a mezinárodních roztržek. (Panda, 2014a; Dujarric, 2013; Closing of the Asian Women's Fund; Hayashi, 2008: 127; Barkan, 2000: 61-64; Herzog, 1993: 80)

Příčin tohoto rozporu a dnešní neutěšené situace je uváděno více. Dujarric (2013) například uvádí, že ačkoli Japonsko zveřejnilo mnoho omluv, Německo (se kterým je Japonsko v tomto ohledu často srovnáváno) provedlo pokání ještě mnohem důkladnější. Nedostatečné přijetí japonských omluv dále přičítá obecné mezinárodní situaci v regionu. Zatímco Evropa (západní i východní) i Izrael přijaly Německo zpět mezi sebe, vztahy mezi Japonskem, Koreou (jižní i severní) a Čínou jsou stále velmi napjaté (například kvůli teritoriálním sporům o Takeshimu apod.). Jako třetí důvod uvádí některé nacionalistické kroky premiéra Shinzō Abeho typu návštěv chrámu Yasukuni²⁰. Právě tento důvod, který můžeme šířeji chápat jako nekonzistenci japonského postoje k problematice „comfort women“, může být pravděpodobně hlavní příčinou zatím neuspokojené touhy Koreje po omluvách. Zatímco například Německo je v postoji ke své nacistické minulosti zcela konzistentní, v případě Japonska a její válečné minulosti to – právě s ohledem na činy politiků jako Shinzō Abe – říci nemůžeme.

Jak připomíná Hayashi (2008: 123), „v roce 2007 rozvířil tehdejší premiér Abe kontroverzi výrokem, že japonská armáda ženy útěchy k ničemu nenutila“, ačkoli důkazy o opaku byly v té době veřejně dostupné již více než deset let. Připisuje to pak sílící nacionalistické atmosféře v Japonsku. Hayashi (2003: 124-125) dále upozorňuje, že premiér Abe vstoupil do několika parlamentních ultrapravicových skupin, úzce spjatých s pokusy o reinterpetaci historie. Členové některých těchto skupin například podporovali teorie o smyšlenosti nankingského masakru či o tom, že ženy útěchy byly běžnými prostitutkami, a nikoli oběťmi války. Na začátku 21. století navíc přestala informovat o japonských válečných zločinech a nových historických objevech (například v oblasti systému žen útěchy) i japonská masmédia. Zastánci nových politických reinterpetací japonské historie tak měli volné pole působnosti a v japonské společnosti začaly sílit nacionalistické, zejména protikorejské tendence (viz kapitola

²⁰ Naposledy 15. srpna 2014: <http://www.ibtimes.com/shinzo-abes-offering-yasukuni-shrine-angers-china-south-korea-1659368>

2.3.2 o současné situaci korejské menšiny v Japonsku). Podle nařízení japonského ministerstva školství z roku 2005 (s účinností od roku 2006) již navíc není možné najít jakoukoli zmínku o systém žen útěchy či o jakékoli nucené práci Korejců za války ve školních učebnicích. Ostatní zmínky o japonské agresi a zvěrstvech japonskou armádou páchaných byly rovněž výrazně zredukovány. Mnoho dalších poslanců za vládní LDP (Liberálně-demokratickou stranu) se i v posledních letech staví k systému žen útěchy shovívavě, například jako k válečné nutnosti či běžné praxi. Podle Watanabeho (2014) bylo touto atmosférou výrazně ovlivněno i veřejné mínění v Japonsku. Většina obyvatel Japonska je nyní dle jeho názoru přesvědčena, že systém žen útěchy je spíše konspirace vytvořená Koreou a korejskými ženami za účelem získání dalších finančních kompenzací od japonské vlády a za účelem zostuzení Japonska v mezinárodním společenství. I přes jasné a přesvědčivé důkazy tak dále mnoho Japonců nechce tuto část své historie akceptovat. (Rose, 2008b: 160-171; Hayashi, 2003: 128-130; Watanabe, 2014)

Aktuálně nejdodsuzovanějším výrokem je vyjádření konzervativního starosty Ósaky Tōru Hashimota z roku 2013: „*Vojáci riskovali své životy v podmínkách, kdy jim kulky létaly kolem hlavy jako déšť a vítr; pokud jste jim chtěl v této situaci dopřát trochu oddechu, systém žen útěchy byl nezbytný. To je jasné každému.*“ (Keck, 2013) Ačkoli například japonské ministerstvo školství tento Hashimotův výrok odsoudilo a také Shinzō Abe ve své současné vládě již není ve vyjádřeních tak radikální, Jižní Korea tuto situaci využila na mezinárodním poli a výrok byl obecně chápán jako znak sílícího nacionalistického cítění v Japonsku. Pozornost upoutal v minulém roce také nový komiks na motivy žen útěchy²¹. Jako představitel opačného postoje vůči systému žen útěchy je v japonském diskursu dále chápán již dříve zmíněný bývalý premiér Tomiichi Murayama. V únoru 2014 například opět navštívil Jižní Koreu, setkal se s bývalými ženami útěchy, opakovaně se omluvil a vyjádřil názor, že japonská vláda by měla nabídnout další odškodnění. Vyzval také Shinzō Abeho a jihokorejskou prezidentku Park Geun-hye k bilaterálnímu setkání nad tímto tématem. (Panda, 2014a; Keck, 2013)

Nejaktuálnější vývoj na jaře a v létě roku 2014 na vládní úrovni je poněkud ambivalentní, což je dáno zejména sílícím vlivem radikálně pravicového křídla LDP.

²¹ V anglické verzi k dispozici zde: <http://foxtalk.tistory.com/98>

Ačkoli Shinzō Abe již také vyjádřil hluboké politování nad systémem žen útěchy a jim způsobenou bolestí (březen 2014) a společně s Jižní Koreou ustavil přímý vyjednávací kanál pouze na téma korejských sexuálních otrokyň (duben 2014), tak však zároveň nařídil přezkum výše zmíněného „Kōno Statement“, tedy omluvy hlavního tajemníka kabinetu Kōno Yōhei z roku 1993. Ta byla některými skupinami napadána kvůli tomu, že před uveřejněním byl její text konzultován s jihokorejskou stranou, což bylo interpretováno jako „spolčování“ a neoprávněné ovlivňování. V červnu 2014 pak „vyšetřující“ vládní panel vydal závěrečnou zprávu, jež potvrdila (jako bylo předpokládáno) spolupráci japonské a jihokorejské strany na formulaci této omluvy. Přes toto „zjištění“ však Shinzō Abe deklaroval, že Kōno Statement nehodlá revokovat. Čína i Jižní Korea je proto přesvědčena, že jediným důvodem této komise (a její zprávy) bylo jen vyvolat další pochyby a nejistotu a celé vyšetřování bylo označeno za nesmyslné a zbytečné. V červenci 2014 pak Japonsko k jasné a explicitní omluvě za systém žen útěchy vyzval také Výbor Spojených národů pro lidská práva. Celá otázka tak i nadále výrazně komplikuje, až znemožňuje bilaterální spolupráci Japonska a Jižní Koreji. (Quigley, 2014; Panda, 2014b; Richards, 2014a; Tiezzi, 2014; Richards, 2014b)

3. Lidskoprávní diskurs v zahraniční politice Japonska

3.1 Hlavní určující faktory japonské zahraniční politiky

Zatímco před druhou světovou válkou bylo Japonsko chápáno jako významný mezinárodní hráč a například mezi stálými členy hlavního orgánu Společnosti národů - Rady zasedalo jako jediná neevropská mocnost (společně s Velkou Británií, Francií a Itálií), po druhé světové válce bylo Japonsku dokonce upíráno byť jen členství v OSN (zejména kvůli odmítavému postoji Sovětského svazu) až do roku 1956. I po přijetí však zůstalo Japonsko až do devadesátých let spíše pasivním členem. V následujících odstavcích se budu snažit nalézt hlavní příčiny této pasivity stejně jako určit její nejdůležitější projevy. (Plechanovová, 2003: 81; Togo, 2005: 375; Neary, 2006: 162)

Všechny tři historické fenomény, pojednané v následujících podkapitolách, zároveň výrazně ovlivnily i dnešní podobu lidskoprávní zahraniční politiky Japonska, jak bude následně patrné zejména v kapitole 3.4:

- Yoshidova doktrína předurčila převládající ekonomické zaměření zahraniční politiky (bez výraznějšího zohlednění lidskoprávního elementu).
- Poválečné japonsko-americké spojenectví umožnilo samotné zavedení konceptu lidských práv – v západním slova smyslu – do japonského diskursu.
- Imperiální dědictví japonského masového a brutálního porušování lidských práv ve východní a jihovýchodní Asii během druhé světové války pak významným způsobem formuje podobu mezinárodních vztahů v regionu až do dnešních dnů.

3.1.1 Yoshidova doktrína

Roli poválečného Japonska v mezinárodní politice definoval již krátce po druhé světové válce dodnes široce respektovaný dlouholetý premiér Japonska Shigeru Yoshida. Jeho politika, dodnes známá jako Yoshidova doktrína, byla postavena na myšlence plného soustředění na ekonomický rozvoj za současné rezignace na jakékoli zahraničně-politické a vojenské ambice. Dlouhodobě se tak například rozhodně stavěl proti jakémukoli zatažení do studenoválečných sporů. Zároveň se mínil nadále spoléhat na vojenskou ochranu Spojených států, jejichž jednotky zůstaly (i po ukončení okupace v roce 1952) na japonském území. Díky tomuto postoji Japonsko ušetřilo nemalé finanční prostředky na armádě a obraně, jež mohlo místo toho investovat do dalšího ekonomického růstu. (Inoguchi, 2005: 179, 190; Edström, 2008: 4-17; Neary, 2006: 162)

Tímto se záhy po druhé světové válce otočila situace okupovaného Japonska a okupujících Spojených států v pohledu na vyzbrojení Japonska. Zatímco Američané původně sami vetknuli do japonské ústavy (v roce 1947) často diskutovaný článek 9 (zakazující Japonsku jednak řešit mezinárodní spory silou a jednak držet jakýkoli válečný potenciál – například ve formě armády), a chtěli tak z Japonska vytvořit čistě pacifistický stát, tak v roce 1950 již do Japonska dorazil John Foster Dulles, zástupce amerického ministerstva zahraničí, aby japonskou vládu vyzval k opětovnému vyzbrojení (zejména kvůli horšící se bezpečnostní situaci v regionu). Premiér Yoshida však odmítl s poukazem na několik možných negativních důsledků. Jednak uvedl obavu

o zpomalení ekonomického růstu, jež by mohlo mít za následek růst socialistických a komunistických hnutí v Japonsku. Navíc by podle něj nové vyzbrojování Japonska mohlo znejistit jeho sousedy, kteří mají z posledních desetiletí zkušenosti s japonským militarismem, a tak opět přispět ke zhoršení situace. Přes menší ústupky tak Yoshida svůj pohled uhájil a k obnovení armády ve své tradiční podobě nedošlo (viz SDF – kapitola 3.2). (Togo, 2005: 52-54; Takashi, 2005: 190; Neary, 2006: 162)

Yoshidova doktrína, coby jeden z hlavních určujících faktorů japonské zahraniční politiky, se dočkala i formálního ukotvení ve velmi citlivé oblasti nukleární politiky a v politice exportu zbraní. V prvním zmíněném případě Yoshidův následovník Eisaku Satō v roce 1967 představil čtyři pilíře, jimiž se Japonsko zatím řídí: (1) spoléhání se na nukleární deštník Spojených států, (2) závazek dodržovat tři „ne-nukleární principy“ (nevyrábět, nevlastnit a nemít nukleární zbraně na svém území), (3) podpora světového odzbrojení a (4) rozvoj atomové energie pro mírové účely. Ve stejném roce byl ošetřen i již zmíněný export zbraní. Bylo zakázáno vyvážet zbraně do zemí komunistického bloku, zemí, na které se vztahovalo embargo OSN, a zemí, jež byly zapojeny do ozbrojených konfliktů. Premiér Miki následně tento zákaz rozšířil a zakázal jakýkoli export zbraní. Od roku 1976 se navíc stalo oficiální vládou politikou držet výdaje na obranu státu pod 1%, což se (až na velmi mírné výjimky) také dařilo plnit. Yoshidova doktrína se tak prokazatelně stala základem japonské zahraniční politiky na dlouhá desetiletí a přes dílčí snahy o změnu v devadesátých letech čelí skutečné snaze o výměnu až dnes za premiéra Shinzō Abeho. (Edström, 2008: 21-23; Togo, 2005: 68-69; Neary, 2006: 162-163)

3.1.2 Japonsko-americké spojenectví

Rezignaci na udržování vlastní silné akceschopné armády a mezinárodní politicko-bezpečnostní otázky vůbec si mohlo Japonsko dovolit jen díky kontinuální ochraně Spojenými státy americkými od okupace až dodnes. Yoshidovo odmítnutí znovuvyzbrojení v roce 1950 akceptovaly Spojené státy zejména kvůli strachu před růstem komunistických hnutí v Japonsku – chtěly si naopak z Japonska vybudovat silného spojence proti Číně, kde komunismus již před několika lety zvítězil. Vzhledem k oboustranně výhodné spolupráci se tak během několika let – navzdory válečné a

zejména atomové zkušenosti – stal z obou zemí jeden z nejpevnějších spojeneckých tandemů. (Green, Szechenyi, 2011: 331-338; Togo, 2005: 35-50; Neary, 2006: 163-164)

Toto spojení bylo definováno v Bezpečnostní smlouvě přijaté v roce 1951 (vyjednané tedy rovněž premiérem Yoshidou) a následně obnovované v letech 1960 a 1970. Často zmiňovanými třemi kontroverzními body této smlouvy jsou: (1) USA mělo právo potlačovat vnitrostátní nepokoje, (2) Japonsko se zavázalo neudělit jakákoli vojenská práva (například poskytnutí svého území) jinému státu bez souhlasu USA a (3) Japonsko se vzdalo jurisdikce nad americkými základnami na japonském území. Tímto Japonsko zřetelně omezilo vlastní suverenitu, což se stalo terčem kritiky mnohých vnitropolitických skupin. Přesto je tato smlouva základem bezpečnostní spolupráce obou států dodnes. (Green, Szechenyi, 2011: 331-338; Togo, 2005: 51-62; Inoguchi, 2005: 190; Neary, 2006: 164)

Přes úzký vztah Japonska a USA se však objevily i chvíle, kdy byla vzájemná důvěra narušena. Jedno z nejvýznamnějších období byl začátek 70. let, kdy došlo k překvapení (Japonska) jak ve sféře politické, tak ekonomické. Jednak to bylo náhlé (a s Tokiem předem neprojednané) sblížení USA a Číny. Prezident Nixon dal japonské straně na vědomí svou návštěvu Pekingu s pouhým dvacetičtyřhodinovým předstihem. Zadruhé to pak bylo zrušení zlatého standardu, jež způsobilo zdražení japonských exportů (navíc zesílené zavedenou desetiprocentní přírůžkou na dovoz do Spojených států). Toto mohlo být způsobeno výrazným ekonomickým růstem Japonska, které se již mohlo, po dvaceti letech mírového vývoje, se Spojenými státy v mnoha ohledech měřit. Japonský růst byl navíc někdy chápán jako růst na úkor USA: *„Stále více aut na amerických silnicích bylo vyrobeno v Japonsku a některá americká průmyslová a spotřební odvětví (vyrábějící například televize či fotoaparáty) byla japonskou konkurencí prakticky eliminována.“* (Hayes, 2005: 239) Další ekonomickou reakcí na sílící Japonsko bylo podepsání tzv. Plaza Accord v roce 1985, kvůli němuž vzrostla hodnota yenu z 260¥ za 1\$ na 120¥ za 1\$ v roce 1987. I přes tyto peripetie však země zůstaly věrnými spojenci, pravděpodobně také kvůli společnému nepříteli – Sovětskému svazu. (Wan, 2011: 339-341; Togo, 2005: 64-77; 89-103; Hayes, 2005: 239-240; Neary, 2006: 164-165)

3.1.3 Dědictví imperiálního Japonska

Po válce se Japonsko z geopolitického hlediska neocitlo v příznivé situaci. Obklopeno bývalými nepřáteli i ex-koloniemi se stále živou vzpomínkou na snahy Japonska vytvořit „Velkou východoasijskou sféru vzájemné prosperity“ (Greater East Asia Co-prosperity Sphere), pod americkou okupací, s rozpuštěnou armádou a s novou pacifistickou ústavou muselo své místo v regionu hledat zcela od začátku. Přes výraznou snahu se však, například v porovnání s poválečným vývojem v Evropě a postavením Německa, Japonsku napravit svůj obraz příliš nedařilo. Jak shrnuje Hayes (2005: 228-229): *„Obnova normálních vztahů s bývalými nepřáteli se ukázala být složitá, neboť brutalita japonské armády, typická pro její činy na území dobytých asijských států, zanechala odkaz, který nebude jednoduché překonat.“* Japonsko je tak i v současnosti ve veřejném diskursu podezíráno z toho, že nezměnilo cíle své zahraniční politiky, pouze vojenské nástroje vyměnilo za mírové. (Togo, 2005: 195-205; Neary, 2006: 166; Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 162; Hayes, 2005: 228-229)

Se státy jihovýchodní Asie začalo Japonsko již v padesátých letech uzavírat dohody o investicích, jež byly chápány jednak jako svého druhu kompenzace za japonskou válečnou agresi a jednak jako otevření trhů pro japonské firmy (s Filipínami například v roce 1956, s Indonésií v roce 1958, s Laosem a Kambodžou v roce 1959, s Thajskem v roce 1962 a s Jižní Koreou v roce 1965). Na jejich základě se Japonsko stalo jedním z hlavních donorů v těchto zemích v rámci oficiální rozvojové pomoci. Z velké části se však jednalo o tzv. vázanou rozvojovou pomoc (tedy pomoc s přímým prospěchem pro dárcovskou zemi), za což bylo (a je) Japonsko silně kritizováno. Tato strategie se přitom v japonské zahraniční politice stala standardem a vydržela po desetiletí. *„Japonská pomoc v tomto regionu prudce vzrostla po roce 1985, přičemž demonstrovala komplementární charakter ODA a FDI [foreign direct investment]; ODA často financovala infrastrukturu, jež byla nezbytná pro pozdější výstavbu továren v této oblasti.“* (Neary, 2006: 167). Posléze postavené továrny pak Japonsko vzhledem k výrazně levnější pracovní síle masivně využívalo jako montovny japonského zboží. Přes tuto kontroverzi od 70. let zintenzivňuje spolupráce Japonska s ASEAN. V roce 1977 se například konalo první ASEAN-Japan Forum, v roce 1978 ASEAN-Japan Foreign Ministers Conference a v roce 1979 ASEAN-Japan Economic Ministers Conference. V devadesátých letech se Japonsko ve své zahraniční politice v rámci tzv. re-

Asianization opět cíleně zaměřilo na vlastní region a podporovalo další, hlubší spolupráci (nejen) s organizací ASEAN. V devadesátých letech pak byla spolupráce institucionálně obohacena o ASEAN+3 (Japonsko, Čína, Jižní Korea), jež se i v 21. století čile rozvíjí v mnoha oblastech. (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 204-214; Togo, 2005: 316-328; Hayes, 2005: 228-229; Neary, 2006: 166-167)

Problematické zůstaly po válce i vztahy s ostatními státy severovýchodní Asie (Čína a Jižní Korea) a s Ruskem. Japonsko mělo zájem normalizovat vztahy s oběma čínskými republikami již krátce po skončení války, avšak vzhledem k povinnosti následovat zahraniční politiku USA (a vzhledem k probíhající kulturní revoluci na pevninské Číně) tak mohlo učinit jen s Taiwanem (konkrétně smlouvou z roku 1952). Mohlo se tak podílet i na jeho poválečné rekonstrukci. Ihned po Nixonově iniciativě a prolomení bariéry mezi USA a Čínou se však Japonsko odvrací od Taiwanu a obrací se vstříc ČLR. Tu již v roce 1972 uznává a v roce 1978 již uzavírají dohodu o obchodu a smlouvu o míru a přátelství. Od této chvíle se Japonsko a Čína pohybují na tenkém ledě vyvažování čilé ekonomické spolupráce a neutuchajících politických konfliktů. Paradoxní zůstává japonské „spojenectví“ s Taiwanem. Obě země (i jejich obyvatelé) k sobě přes japonské uznání pevninské Číny nadále cítí přátelství a v rámci regionu mají k sobě mnohem blíže než jakékoli dva jiné státy. Komplikované byly rovněž poválečné vztahy se Sovětským svazem. Tyto na jedné straně pramení ze samotných válečných událostí a na straně druhé z územních sporů o tzv. Severní teritoria. Přes četné pokusy o vyřešení zejména druhého zmíněného problému zůstaly vztahy po celou studenou válku velmi chladné, k drobnému zlepšení došlo až na konci 80. let společně s rozpadem Sovětského svazu. Chladné vztahy však, podobně jako v případě Číny, nebránily rozvoji obchodu. Japonsko tak prosazovalo svůj nárok na Kurily (zejména na Etorofu, Kunashiri, Shikotan a Habomai) oddělené od politických otázek. Vztahy Jižní Koreje a Japonska ve druhé polovině 20. století se pak vztahům Japonska a Ruska v mnohém podobaly, a to zejména ve dvou hlavních zmíněných oblastech: reminiscence na válečné zločiny (viz kapitoly 2.3 a 2.5) a teritoriální spory (nejvýznamnější o ostrovy Takeshima). Sblížení obou svých chráněnců nedosáhly ani Spojené státy: *„USA trvaly na normalizaci japonsko-korejských vztahů a na zahájení rozhovorů již v roce 1952, avšak naděje na rychlé zlepšení byly zmařeny hlubokou animozitou na obou stranách, způsobenou zejména koloniální minulostí a řadou dalších bilaterálních*

problémů.“ (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 185) (Togo, 2005: 119-137, 157-169; 228-248; Hayes, 2005: 228-236, 238; Neary, 2006: 167; Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 167-204; Thim, Matsuoka, 2014)

Poválečné Japonsko a jeho „náprava“ je v odborném i žurnalistickém diskursu často srovnávána se situací poválečného Německa. Zatímco (Západní) Německo se dokázalo zpět do Evropy poměrně rychle integrovat a vztahy se sousedy narovnat, Japonsko zůstalo v pasti regionálních sporů a ambivalentního postoje sousedů, který Hayes (2005: 228) pojmenovává jako „*kombinaci strachu a nedůvěry smíšenou se závistí a obdivem*“.

3.2 Změna diskursu po konci studené války

S koncem studené války však společný nepřítel do značné míry přestává existovat, a v 90. letech se tak poprvé hlasitěji ozývá nespokojenost s Yoshidovou doktrínou a nerovným spojenectvím se Spojenými státy. Argumenty pro změnu byly formulovány jak na politické levici, tak na pravici. Zatímco však pravice vyzývala ke zrušení (případně radikální revizi) článku 9, utužení japonsko-americké aliance a zapojení SDF (Self-Defense Forces – viz níže) do mezinárodních akcí, levice chtěla naopak podtrhnout japonský poválečný pacifismus, rozpustit SDF a odstoupit od Bezpečnostní smlouvy. Když se socialisté dostali v roce 1993 na tři roky k moci, tak toto pacifistické hledisko opustili, avšak po odchodu do opozice se ke své původní proti-SDF politice vrátili. (Oros, 2011: 320-329; Inoguchi, 1991: 24-29; Togo, 2005: 78-84; Neary, 2006: 161, 163, 169)

S proměnou role SDF v 90. letech je přitom spojena i největší proměna japonské zahraniční (a obranné) politiky jako takové. Jednotky sebeobran (Self-Defense Forces) vznikly nejdříve jako National Police Reserve v roce 1950, později prošly několika reformami a formálně pod dnešním názvem začaly existovat v roce 1954. Jednotky měly být vyzbrojeny pouze zbraněmi nutnými pro sebeobranu a neměly se zapojovat do jakýchkoli mezinárodních misí. Pohled na tato pravidla se však změnil, a to zejména po Válce v Zálivu, jež může být považována za zásadní mezník ve vojenské angažovanosti Japonska v zahraničních, resp. mezinárodních misích. (Oros, 2011: 320-329; Katsumi, 2008: 29-32; Hayes, 2005: 238, 261; Neary, 2006: 167)

Za svou nevalnou účast ve Válce v Zálivu bylo Japonsko mezinárodním společenstvím tvrdě kritizováno. Přes svůj status ekonomické supervelmoci i přes to, že právě Japonsko bylo nejzávislejší na ropě přepravované z Perského zálivu, se totiž nejdříve zdráhalo do konfliktu jakkoli zapojit. Ostatními státy tak bylo Japonsko označováno jako „free rider“, tedy černý pasažér mezinárodní bezpečnosti. Po dlouhých diskuzích mezi politickými stranami se nakonec japonská vláda v lednu 1991 rozhodla přispět 13 miliardami dolarů, ovšem bez jakékoli vojenské podpory. Až v dubnu, tedy dva měsíce po konci války, schválil japonský parlament vyslání minolovných lodí. To však k získání uznání za svou podporu nestačilo. *„Přestože Japonsko věnovalo na akci finanční prostředky, ostatní účastníci tento příspěvek neocenili. Američané byli nespokojeni a obvinili Japonsko z šekové diplomacie. Kuvajťané, když děkovali svým osvoboditelům, pak Japonsko vůbec nezmínili.“* (Hayes, 2005: 265) Tato reakce ze strany Kuwaitu byla na druhou stranu japonskou vládou vnímána jako nevděk a reakcí byla překvapena. (Katsumi, 2008: 29-32; Inoguchi, 2005: 179; Togo, 2005: 77-78; Neary, 2006: 170-171; Hayes, 2005: 264-265)

Situace se však – po tomto faktickém neúspěchu – začala rychle měnit a již v červenci 1992 přijal japonský parlament International Peace Cooperation Law. Ten říkal, že SDF mohou být vyslány do PKO, ačkoli za velmi omezených a přísných podmínek (zejména omezující jejich bojové možnosti). Přesto se v následujících několika letech zapojilo SDF do operací v Kambodži, Rwandě, na Golanských výšinách, v Angole, Mozambiku, El Salvadoru či ve Východním Timoru. I tato změna posílila japonskou chuť po větším zapojení v OSN a zejména její aspiraci o členství v Radě bezpečnosti. (Katsumi, 2008: 32-47; Inoguchi, 2005: 191; Hayes, 2005: 238, 265-267; Neary, 2006: 170-171)

Sebevědomější politiku začalo Japonsko rozvíjet i ve vlastním regionu. Ačkoli například v roce 1997 ve své Bílé knize obrany Japonsko označilo za největší dvě hrozby vlastní bezpečnosti Čínu a Severní Koreu, již v roce 1998 podepsalo Japonsko a Čína smlouvu o spolupráci a společných projektech ve 33 oblastech, včetně obchodu, vědy a technologií, výměny mládeže či ochraně kulturního dědictví. Přesto nadále zůstávají témata, jejichž řešení zůstala (a stále zůstávají) v nedohlednu, jako například rozdílný pohled na samostatnost a politickou situaci Taiwanu. Zajímavá epizoda se v této době odehrála i v seriálu japonsko-korejských vztahů *„Navzdory, nebo možná díky, krizi na*

asijských trzích v roce 1997 si k sobě Japonsko a Korea našly cestu hned v několika oblastech. Zákazy na import japonské populární kultury, anime a populární hudby byly odvolány a naopak byla iniciována jednání, jež měla mít za následek vytvoření korejsko-japonské obchodní zóny, v rámci níž by byly postupně eliminovány jak tarifní, tak i netarifní obchodní bariéry.“ (Neary, 2006: 173) Jak jsem však již zmínil v kapitole 2.3.2 o současné situaci Korejců v Japonsku, reakce na finanční krizi na konci první dekády 21. století byla přesně opačná. Vztahy s Ruskem jsou v devadesátých letech komplikované zejména kvůli sporům o Severní teritoria a vztah se Severní Koreou je tradičně komplikován jejími snahami o jaderný program a dalším vojenským zastrašováním. Spolupráci však Japonsko zintenzivňuje s organizací ASEAN a podílí se například na projektu ASEAN+3 (Japonsko, Jižní Korea, Čína), vzniklém po asijské finanční krizi v roce 1997, i na nejnovější platformě ASEAN+8 (Japonsko, Jižní Korea, Čína, Austrálie, Nový Zéland, USA, Rusko a Indie). Ta v roce 2013 pořádala široce medializovaný společný protiteroristický trénink a diskutuje o dalších oblastech spolupráce, jako je humanitární spolupráce či námořní bezpečnost. (Mukherjee, 2013; Fitriyanti, 2013; You, 2008: 312-322; Takashi, 2008: 325-330; Rose, 2008a: 154-156; Neary, 2006: 172-174)

3.3 Lidská práva v japonské zahraniční politice

Japonská zahraniční politika v oblasti lidských práv bývá v západním světě vnímaná spíše s rozpaky. Občasná zdrženlivost Japonska ve chvílích, kdy se proti aktuální lidskoprávní hrozbě sjednotí celý západní liberálně-demokratický svět, dokázala v historii vyvolat mnoho kontroverzí a ani dnes nepatří lidská práva mezi japonské priority. Proč tomu tak je, se pokusím zjistit právě v této kapitole. Ještě před tím však přiblížím nejčastější výtky, jež se na japonskou zahraniční politiku v tomto směru snáší. (Yutaka, 2003: 5)

Vzhledem k relativně malému množství projevů japonských veřejných činitelů týkající se této problematiky (například v porovnání s Evropou či USA) bývá lidskoprávní dimenze japonské zahraniční politiky zkoumána zejména na alokaci její rozvojové pomoci. Ta je i v celosvětovém měřítku velmi významná: již v roce 1989 se Japonsko stalo největším donorem na světě a následně jím kontinuálně zůstalo od roku 1991 až do roku 2000. V letech 2006 až 2013 si pak téměř každý rok udrželo druhou

příčku (pro rok 2014 zatím nebyly zveřejněny oficiální statistiky OECD). Právě proto je však japonské rozvojové pomoci v zahraničí věnována velká pozornost, a země se tak často stává terčem kritiky za to, komu a za jakých okolností svou pomoc poskytuje. (McCargo, 2004: 198-201; Togo, 2005: 316-317, 321-324; OECD Data; Oishi, Furuoka, 2003: 890)

Zdaleka největší a dodnes hojně zmiňovanou kontroverzi vyvolalo Japonsko svou reakcí na události v Číně na Náměstí Nebeského klidu v roce 1989. Ještě dva dny po protestu a následném krveprolití ze 4. června prohlásil japonský premiér Uno, že neuvažuje o uvalení jakýchkoli sankcí na Čínu. Toto prohlášení vyvolalo výraznou zejména zahraniční kritiku, a Japonsko tak nakonec podobně jako Západ zmrazilo veškerou finanční pomoc Číně. Ačkoli bylo Japonsko jedinou asijskou zemí, jež se (po váhání) k sankční odpovědi Západu přidala, neměl tento jeho postoj dlouhého trvání. Jak cituje Zhao (1993: 161) dobové vydání *Asian affairs*: „*Zatímco si ostatní světoví lídři po události na Náměstí Nebeského klidu udržovali svůj odstup, Japonsko se rozhodlo své přátelské vztahy s Pekingem co nejrychleji obnovit. Japonský premiér Toshiki Kaifu se dokonce ujal role mluvčího pro čínské zájmy na setkání G7 v Houstonu.*“ Již na předchozím summitu G7 v Paříži 14-16. června (tedy 10 dní po masakru) se přitom Japonsko bezvýsledně snažilo přesvědčit své partnery, aby se uvalení sankcí na Čínu vyhnuly. Již v srpnu téhož roku navíc Japonsko opět rozmrazilo započaté rozvojové projekty s Čínou a v dubnu 1990 i přípravu a realizaci všech ostatních. Arase (1993: 944) proto shrnuje, že „*čínské lidskoprávní přečiny japonskou [zahraniční] politiku nijak zásadně neovlivnily*“. (Yutaka, 2003: 14; Forsythe, 2000: 152-153; McCargo, 2004: 195-196; Arase, 1993: 942-945; Zhao, 1993: 161-166)

Kromě mírné reakce na masakr samotný vytrvalo Japonsko v přátelské politice vůči Číně i při jeho dohře na japonském území. Nijak například nezakročilo, když byli čínští studenti, kteří protestovali proti zásahu na Náměstí Nebeského klidu, zavražďováni a vyslýcháni na čínské ambasádě v Tokiu. Naopak je následně vyslýchala i japonská policie a bylo jim hrozeno neprodloužením víz. Japonsko rovněž odmítlo vydat politický azyl Ma Qiuyunovi, diplomatovi čínského velvyslanectví, který proti masakru vystoupil, a postavil se tak proti oficiálnímu stanovisku své vlády. Celkově proto bývá japonský postoj vůči čínským disidentům v této době chápán spíše negativně. „*Japonsko tak nejen vytrvale chránilo Čínu od západního tlaku, ale svým*

způsobem i napomáhalo její represivní politice v Pekingu.” (Arase, 1993: 945) (Zhao, 1993: 174; Herzog, 1993: 46-48)

Dlouhodobě kritizována je také japonská politika vůči Myanmaru. Zde se v září 1988 chopila v Barmě moci armáda a v protestech požadujících demokratizaci zabila stovky studentů. V reakci na to Japonsko – společně se Západem – zastavilo rozvojovou pomoc, kterou do té doby Barmě poskytovalo. Na rozdíl od západních zemí však již v únoru následujícího roku novou vojenskou vládu (SLORC) v Barmě uznalo a rozvojovou pomoc do země (podle Západu s nelegitimní vládou) opět obnovilo. Japonská diplomacie navíc pomáhala juntě tím, že zdržovala přijetí rezoluce OSN, jež vyzývala SLORC k uspořádání nových voleb a k propuštění politických vězňů. Po volbách v roce 1990, které drtivě vyhrála koalice vedená Aun Schan Su Ťij, byli přední představitelé její strany National League for Democracy vězněni, mučeni a popraveni. V této situaci odmítlo japonské ministerstvo zahraničí zveřejnit zprávu Sadako Ogaty, který provedl v Barmě pozorovatelskou misi, a japonská diplomacie navíc podnikala kroky ke změkčení další rezoluce (požadující dodržování lidských práv), jež byla na půdě OSN ve věci vývoje v Barmě připravována. Přestože Su Ťij byla dále držena ve vězení a výsledky voleb byly dále ignorovány, prohlásil v roce 1992 japonský velvyslanec v Myanmaru, že je spokojen s politickým vývojem v zemi. V letech 1990 až 1995 zůstává Japonsko hlavním donorem zahraniční pomoci Barmě a mezi lety 1990 a 1993 tvoří dokonce japonský příspěvek cca 70% veškeré pomoci od OECD Development Assistance Committee. V roce 1994 tento podíl stoupá na více než 90%. (Arase, 1993: 946-947; Oishi, Fukuoka, 2003: 891, 898-900; Forsythe, 2000: 152-153; Furuoka, 2005: 128)

Podobně se Japonsko zachová také v roce 1991, kdy indonéské bezpečnostní složky zabily ve Východním Timoru více než 100 neozbrojených demonstrantů protestujících za samostatnost země. Zatímco sám prezident Suharto zřídí – po mezinárodním tlaku – vyšetřující komisi, jež dojde k závěru, že za incident nesou zodpovědnost místní důstojníci, Japonsko tento závěr neuzná a označí jej za nepřesvědčivý. Zatímco například Nizozemsko na tuto situaci reaguje snížením rozvojové pomoci Indonésii, Japonsko se touto cestou nevydává a podobně jako v případě Barmy tvoří z celkového objemu zahraniční pomoci jeho příspěvek přibližně dvě třetiny. Japonské finanční „krytí“ tak Indonésii poskytuje lepší vyjednávací pozici,

kteřou mimo jiné využívá ke kritice západních zemí za „zastřařování“ pomocí své rozvojové politiky. Podle Arase (1993: 947) měl navíc jeřtě v polovině dubna 1992 ujistit japonský ministr zahraničí Watanabe a japonský předseda vlády Miyazawa indonéského vice-prezidenta Sudharmona, že „*ačkoli Japonsko musí brát ohledy na lidská práva (kvůli mezinárodní pozornosti), tak 'japonská hospodářská pomoc na jejich implementaci nebude vázána'*“. Podobně se ministr zahraničí Watanabe vyjádřil i po incidentu v Thajsku, kdy bylo bezpečnostními složkami zabito více než 50 demonstrantů. Ti v Bangkoku protestovali proti vojenskému puči, který v únoru 1991 svrhl demokraticky zvolenou vládu Chatichaie Choonhavena. (Gorjao, 2002: 757-759; Arase, 1993: 946-948; Furuoka, 2005: 128)

Po všech těchto incidentech a negativních reakcích západních vlád se japonský kabinet rozhodl v roce 1992 přijmout „Chartu ODA (Official Development Assistance)“. V té se již – dokonce v jednom ze čtyř hlavních principů, podle kterých má být ODA poskytována – lidská práva explicitně uvádějí: „*Plná pozornost by měla být věnována snahám o podporu demokratizace, zavádění tržní ekonomiky a zajištění základních lidských práv a svobod v cílových zemích.*“ (Togo, 2005: 337) Přesto, jak uvádí Furuoka (2005: 125), „*přetrvávají pochyby, zda Japonsko chce skutečně využít své rozvojové pomoci – a z ní plynoucí síly – k podpoře demokracie a lidských práv v přijímajících zemích.*“ Pochyby uvádějí i další autoři, například Okuizumi (1995: 390): „*Ačkoli Japonsko ve své Chartě ODA uvádí, že hospodářská pomoc bude vázána na lidskoprávní politiku cílových zemí, v praxi se ukazuje, že podobný přístup japonská vláda zatím nedokázala plně implementovat.*“ či Nuscheler a Warkentin (2000: 74): „*Ve vztahu k základním lidským právům zatím zůstává implementace Charty nedostatečná.*“ Rovněž Hook a Zhang (1998: 1051-1066), kteří provedli rozsáhlou studii na téma uplatňování lidských práv v japonské ODA, došli k závěru, že stav dodržování lidských práv v cílových zemích nemá na alokaci ODA vliv. (Togo, 2005: 336-338; Furuoka, 2005: 125-128, 136, 144)

Podobně se na spíše okrajovou roli lidských práv v zahraniční politice dívají také respondenti mého výzkumu. Například Kateřina Fialková, v době rozhovoru velvyslankyně ČR v Tokiu, při srovnání českého a japonského pohledu uvádí: „*Mně se nezdá, že by v japonské zahraniční politice hrála lidská práva takovou roli, jakou ji hrají v naší zahraniční politice. Nevidím to jako profilové téma.*“ (Fialková, 2013) Podobně se

k otázce staví docent Sýkora, vedoucí japonských studií na Filosofické fakultě UK: „[Problematika lidských práv] nevstupuje ani do politických diskuzí, a zejména do mezinárodních politických diskuzí.“ (Sýkora, 2014) David Milliot, zástupce Delegace EU v Tokiu pak z evropské perspektivy dodává: „Oni [Japonci] nekladou ten samý důraz na některá témata jako my. V porovnání s námi nemají k lidským právům tak systematický a komplexní přístup.“ (Milliot, 2013)

Samostatnou kapitolou v přístupu k lidským právům v japonské zahraniční politice je téma human security, jež bylo – podle odhadu Watanabeho (2014) – přibližně v letech 2000 až 2012 v japonské veřejné diskuzi velmi přítomné. Koncept human security byl do světového diskursu uveden zejména Rozvojovým programem OSN (UNDP) v roce 1994 a znamenal přesun pozornosti z bezpečnosti států jako celku na bezpečnost lidí jako individuálních bytostí, konkrétně na zajištění „svobody od nedostatku“ a „svobody od strachu“. Již v roce 1995 se k tomuto konceptu přihlásil i japonský premiér Tomiichi Murayama a japonští politici ho obecně přijali za vlastní. Jak však Inoguchi (1999: 164) konstatuje, japonské chápání human security „se zaměřuje zejména na humanitární pomoc pro uprchlíky, děti a hladem ohrožené oběti v rozvojových státech, na mimořádnou pomoc pro státy zasažené přírodní katastrofou a na granty pro nízkopříjmové země.“ Omezilo se tak z velké části pouze na humanitární pomoc, a některá témata lidských práv (například politická) proto zůstala zcela neřešená. Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 75) tak uzavírá, že „obecná preference japonských policy makerů zůstává rozšiřovat ekonomickou a rozvojovou spolupráci i se zeměmi, které nejsou vnímány jako demokratické“. (Edström, 2008b: 216-229; Gilson, Purvis, 2008: 201-214; Edström, 2008c: 11-34; Zemanová, 2008: 12-13)

Jediným lidskoprávním zahraničně-politickým tématem, jenž je v japonském diskursu přítomný, tak zůstává případ unesených Japonců do Severní Koreje (v 70. a 80. letech 20. století). Pro japonskou veřejnost je tento incident stále poměrně živý a citlivý, a japonští politici ho tak využívají k získání bodů v domácí politice. (Yutaka, 2003: 2; McCargo, 2004: 197)

3.4 Determinanty role lidských práv v japonské zahraniční politice

3.4.1 Výběr přístupů

Snaží-li se společenší vědci zkoumat politiku lidských práv, volí dle Landmana (2005: 571-572) jeden ze tří základních přístupů: racionalistický, strukturalistický a kulturalistický. Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 36) zmiňují, když obecně pojednávají teoretická hlediska ke zkoumání japonské zahraniční politiky, již trochu lépe uchopitelnou trojici, „*jmenovitě spojení realismu a liberalismu (v jejich klasických i novějších formách), konstruktivistické přístupy a policy-making studies*“. Z následného přehledu konkrétních přístupů jsem pak zvolil tři, jež jsou dle hypotéz a výzkumných otázek nejhodnější ke zkoumání role lidských práv v zahraniční politice Japonska: teorie státních zájmů (pohled mezinárodní politické ekonomie), konstruktivismus (konkrétně zaměřený na kulturalismus – kulturní podmíněnost) a policy-making process (zaměřený na úlohu vnitrostátních aktérů – businessu a politických stran).

Gilpin (1975: 43) definuje světovou politickou ekonomii následovně: „*Ve stručnosti, politická ekonomie v této studii znamená vzájemné a dynamické interakce v mezinárodních vztazích při usilování o bohatství a moc.*“ V tomto kontextu pak Keohane (1984: 18) uvádí, že „*bohatství a moc jsou spojeny s mezinárodními vztahy prostřednictvím aktivit nezávislých aktérů, z nichž nejvýznamnější jsou státy...*“ Jedním z nejlepších příkladů propojenosti politiky a ekonomiky v zahraniční politice je pak díky výše pojednané poválečné Yoshidově doktríně právě Japonsko. V prvním přístupu se tak budu ptát na vztah mezinárodní politiky a ekonomiky a lidských práv v japonské zahraniční politice. (Keohane, 1984: 18-30; Gilpin, 1987: 31-34; Guzzini, 2004: 189, 198)

V konstruktivistické části se zaměřím zejména kulturně daná specifika, jež prosazování lidských práv v zahraniční politice Japonska může ovlivňovat. Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 37) definují tento přístup následovně: „*Konstruktivistické přístupy demonstrují, jak jsou policy makeři a další političtí aktéři socializováni prostřednictvím vzájemné interakce tak, že přijmou vzorce chování, které formují jejich definici zájmů a racionality. Tímto způsobem jsou aktéři socializováni do specifické kombinace očekávání, norem a identit, které slouží k omezování a poskytování*

příležitostí, jež předurčí, jak se budou tito aktéři chovat na mezinárodním poli.“ Jak Landman (2005: 572) poznamenává, i lidská práva jsou někdy viděna jako sociální konstrukt a jako takový může narážet na konstrukty jiné. Po krátkém úvodu zmiňujícím konflikt mezi lidskými právy a tzv. asijskými hodnotami se následně zaměřím zejména na kulturní odlišnosti v rámci japonské diplomacie, jež mohou prosazování lidských práv v rámci zahraniční politiky výrazně ovlivňovat.

Přístup, který jsem vybral pro třetí část analýzy postavení lidských práv v zahraniční politice Japonska, definují Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 37) takto: *„Policy-making studies zdůrazňují, že stát je souhrnem aktérů a tlaků, nikoli jednotným činitelem ... V tomto smyslu je politika státu výsledkem domácích politických procesů, kde se domácí političtí a jiní aktéři (jako například zájmové skupiny a nátlakové skupiny) snaží dosáhnout svých vlastních individuálních či národních zájmů ... Zahraniční politika i rozhodování o národních zájmech (a jejich vnímání) je proto výsledkem domácí soutěže...“* Vzhledem k povaze japonského prostředí se tak při zkoumání role lidských práv v zahraniční politice budu zabývat zejména vlivem japonského businessu a LDP (Liberal Democratic Party – viz dále). (Zhao, 1993: 4-5)

3.4.2 Přístup státních zájmů (pohled mezinárodní politické ekonomie)

Guzzini (2004: 198) v kapitole o politicko-ekonomickém systému píše: *„bohatství a moc – a skutečnost, že jednotliví činitelé o ně usilují – jsou neoddělitelně propojeny.“* Na vztah mezi národním/státním zájmem a prosazováním lidských práv v zahraničí se pak, až na výjimky, dívají autoři podobně – lidskoprávní zahraniční politika národní zájmy (politické i ekonomické) může poškozovat a poškozuje²². *„[Lidskoprávní politika] může ohrozit obchodní a jiné vyhlídky, stejně jako bezpečnost vládních smluv. Zcela jistě poškodí dobré vztahy obou zemí (které jsou pro naše ambasády v zahraničí klíčové). A protože ani tak není jisté, že tato politika přinese jakékoli zlepšení v lidskoprávní situaci v dané zemi, je pochopitelné, že mnohé vlády se zdráhají kvůli podobným záležitostem riskovat...“* (Luard, 1980: 581-582) Baehr, Castermans-Holleman (2004: 19) mají za to, že pokud chceme posílit politickou moc státu a jednat v takto definovaném národním zájmu, morální argumenty nemohou hrát

²² viz též kapitola 1.5

žádnou roli. Proto bychom podporu lidských práv do zahraniční politiky neměli zahrnovat. I mírnější teoretický pohled však doporučuje ve dvou případech nad porušováním lidských práv v zahraničí přimhouřit oči: buď ze strategických důvodů (kritika dané země by například mohla ohrozit mezinárodní bezpečnost – příklad vztahu Salazarova režimu v Portugalsku a NATO), nebo z obchodních důvodů (viz často zmiňované přehlížení stavu lidských práv v Saudské Arábii). (Luard, 1980: 582-583; Nossal, 1988: 48; Arase, 1993: 942)

Přesto se najdou teoretici, kteří s podobným uvažováním ani v tomto přístupu nesouhlasí a považují ho za krátkozraký: „*Ignorovat lidská práva znamená ignorovat jednu z příčin a symptomů domácího a mezinárodního napětí, a podkopávat tak snahu o dosažení míru. Je to krátkodobé čtení národního zájmu...*“ (Vogelgesang, 1979: 239)

V kapitole 3.3 jsem představil nejvýraznější lidskoprávní excesy japonské vlády (ze západního pohledu), problematiku alokace ODA i snahu japonské vlády kritice předejít přijetím Charty ODA v roce 1992. Přestože i samotné japonské ministerstvo zahraničí začalo poté v některých svých prohlášeních uvádět význam lidských práv při rozhodování o své rozvojové politice, a dokonce i ochotu svá rozhodnutí přehodnocovat v reakci na podněty japonských občanů a mezinárodní komunity, v pravidelných dokumentech ODA se oficiální rétorika od přísného uplatňování principu lidských práv spíše odvrací. V dokumentu Japan's ODA 1999 je například výrazněji zmiňována nutnost brát ohled na socio-ekonomická specifika daných zemí stejně jako na jejich bilaterální vztahy s Japonskem. V dokumentu Japan's Medium-Term Policy on ODA, přijatém japonskou vládou v srpnu 1999, pak můžeme pojem národních zájmů najít v hlavních bodech ODA, a to dokonce explicitně uvedený: „*ODA hraje zásadní roli při zajišťování stability a prosperity Japonska samého. Hospodářská pomoc tak podporuje japonské nejlepší zájmy...*“ (Togo, 2005: 339) V dalším bodě japonská vláda uvádí, že „*Program japonské ODA musí být koordinován s jeho zahraniční politikou a s dalšími důležitými politikami vztahujícími se k národnímu zájmu.*“ (Togo, 2005: 339) V nové Chartě ODA z roku 2003 pak byl význam ODA jako nástroje k prosazování národních zájmů opět zvýrazněn. Uvádí se v ní například, že ODA „*úzce souvisí se zajišťováním japonské bezpečnosti, prosperity a blahobytu japonských občanů.*“ (Japan's Official Development Assistance: White Paper 2003 – Goals of the Revised ODA Charter) (Furuoka, 2005: 127-128; Togo, 2005: 342)

Vzhledem k (v kapitole 3.1.1 pojednané) Yoshidově doktríně však nemusí být podobné ekonomické chápání japonské zahraniční politiky příliš překvapivé. Yutaka (2003: 13-14) uvádí, že konflikt mezi „hodnotami“ a „národním zájmem“ v Japonsku stále přetrvává. Nenasledování „národního zájmu“ by pak mohlo mít za následek zhoršení bilaterálních vztahů i poškození strategických zájmů Japonska. Proto *„kdykoli Evropané či Američané obviňují asijské země z porušování lidských práv, asijská škola japonské identity často vyjadřuje nesouhlasné stanovisko“*. (Yutaka, 2003: 14) Dodává přitom zajímavou historickou skutečnost: důraz na lidská práva začal v americké politice (jež je, viz kapitola 3.1.2, pro Japonsko určující) prezident Carter na konci 70. let. V této době však byla ještě většina států ve východní Asii řízena totalitárními či diktátorskými režimy. Kdyby tedy Japonsko v tuto dobu mělo lidskoprávní zahraniční politiku provádět skutečně rigorózně, mělo by brzy výrazně narušené vztahy s drtivou většinou svého kontinentu. Dnes je však již situace v mnoha východoasijských a jihovýchodoasijských zemích přívětivější, a přesto Japonsko výraznější lidskoprávní zahraniční politiku nerealizuje. (Yutaka, 2013: 13)

Prosazování ekonomických zájmů pak v rámci ODA či na úkor lidských práv zmiňuje mnoho dalších autorů. Například McCargo (2004: 200) uvádí další z teorií, kdy ODA je systematicky koordinována s půjčkami a privátními investicemi tak, aby vznikl mechanismus ekonomicky nejvýhodnější pro Japonsko: *„Toto schéma představuje třístupňové rozdělení práce s Japonskem na vrcholu, následované NIEs [Newly Industrialized Economies] a zakončené ASEAN a Čínou. Pomoc tak není užívána pouze na konkrétní infrastrukturní projekty, ale tak, aby pomohla vytvořit vzájemně se doplňující strukturu zahrnující i samotnou japonskou ekonomiku.“* Ekonomické motivy dále zmiňují také Forsythe (2000: 153), Arase (1993: 935, 945, 951) či Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 67, 75), například i jako vysvětlení mlčení k porušování lidských práv v Číně.

Nejnověji provedl Furuoka (2005) na téma vztahu japonské ODA, japonské ekonomické politiky a japonské lidskoprávní politiky také kvantitativní výzkum. Výsledek je očekávatelný: *„Japonská vláda má sklon poskytovat více zahraniční pomoci svým významným obchodním partnerům. ... Policy makeři japonské ODA neberou při alokování pomoci v potaz lidskoprávní situaci přijímajících zemí. ... Alokování japonské ODA je ovlivňováno japonskými merkantilistickými zájmy.“* (Furuoka, 2005: 142)

Ohledně sankcí pak dochází k následujícímu: „*I když Japonsko přijme odvetná opatření proti těmto státům, tak obnoví pomoc, jakmile k tomu najde vhodnou záminku.*“ (Furuoka, 2005: 144)

V rámci mého výzkumu se respondenti přirozeně rozdělili do dvou skupin, jež zastávaly odlišná stanoviska. Zatímco akademici a zástupce Amnesty International pokládali ekonomickou diplomacii za dominantní vůči lidským právům v zahraniční politice Japonska, aktivní diplomaté byli vesměs vůči tomuto vlivu skeptičtější.

Fumiko Hakoyama, profesorka na Tokyo University of Foreign Studies a dlouholetá mezinárodní úřednice ILO a UNICEF, uvádí příklad Jihoafrické republiky v době apartheidu. Zatímco západní země na JAR uvalily sankce, Japonsko s ní dále nerušeně obchodovalo. Obecně se tedy domnívá, že mezinárodní obchod má pro Japonsko přednost před prosazováním lidských práv. Monzurul Huq zmiňuje podobný příklad: „*Vezměte si například Myanmar, se kterým se Japonsko rovněž snaží rychle sbližít. V Myanmaru je mnoho problémů – etnické napětí, etnicky motivované vraždy, násilí a rozšířené porušování lidských práv. Přesto nic z toho není [Japonskem] kritizováno. Ekonomické zájmy tak mají někdy přednost před lidskoprávními tématy.*“ (Huq, 2013) Z důvodu významného ekonomického propojení nekritizuje Japonsko, podle profesora Huqa, také Čínu. Stejný názor na význam a vliv ekonomických zájmů v zahraniční politice Japonska zastává také Hiroka Shoji, zástupkyně Amnesty International Japan, a Satoshi Watanabe z University Keio v Tokiu. Jediným diplomatem, který vidí situaci podobně jako akademici je David Milliot z Delegation EU: „*[Japonci] kladou větší důraz na ekonomickou diplomacii a na rozvojové projekty než na lidská práva per se. Při jejich uplatňování by asi byli trochu opatrnější.*“ Přesto nevidí ekonomický vliv jako hlavní proměnnou nižšího japonského důrazu na lidská práva. Nejvýznamnější proměnnou podle Davida Milliota zmíním v další části pojednávající konstruktivistický pohled.

Jak jsem již zmínil, názor aktivních diplomatů (tedy s vyloučením bývalé diplomatky profesorky Hakoyamy a s výjimkou Davida Milliota) je v hodnocení ekonomického vlivu na prosazování lidských práv v japonské diplomacii mírnější. Kohei Tsukamoto z japonského ministerstva zahraničí například staví ekonomiku a lidská práva na roveň: „*Nemůžu říct, že ekonomické záležitosti jsou důležitější než lidská práva nebo že lidská práva jsou důležitější než ekonomické záležitosti.*“ (Tsukamoto, 2013)

Rovněž zástupci dvou evropských velvyslanectví, kteří si nepřáli být jmenováni, se přiklánějí buď k tomu, že japonské ministerstvo zahraničí řeší podobné situaci případ od případu (stejně jako všechny ostatní – i evropské – vlády), nebo zmiňují opět konstruktivistická vysvětlení jako David Milliot. Česká velvyslankyně na otázku, zda je menší důraz na lidská práva v zahraniční politice Japonska důsledkem snahy neohrozit ekonomické zájmy státu reaguje již zcela jasně: „*V Japonsku určitě ne. Tady business a lidská práva nejsou vnímány tak propojené jako v Česku.*“ Nižší prioritu lidských práv v japonské zahraniční politice přisuzuje stejně jako všichni ostatní diplomaté konceptům, jimž se budu věnovat v následující části.

3.4.3 Konstruktivistický přístup (pohled kulturní podmíněnosti)

Univerzalitě lidských práv, jež je s otázkou kulturní podmíněnosti úzce spjata, jsem se věnoval již v kapitole 1.4. Na začátku této kapitoly proto jen pro úplnost krátce zmíním kulturní relativismus a specifickou debatu mezi zastánci lidských práv a tzv. asijských hodnot.

Jedním ze základních argumentů kulturního relativismu je, že lidská práva nejsou univerzální. Hodnoty se liší v závislosti na kultuře a podobně jako se v Evropě vyvinul koncept lidských práv, se v Asii se měl vyvinout koncept „asijských hodnot“. Někteří autoři proto pozorují, že „*kdykoli se zdá, že se Západ snaží protlačit v Asii lidskoprávní agendu, Japonci reagují námitkou, že asijské hodnoty jsou odlišné.*“ (Yutaka, 2003: 5), nebo dokonce že „*demokracie a lidská práva nejsou pro Asii vhodné.*“ (Arase, 1993: 95) (Landman, 2005: 554; Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 65-66)

Symbolickou a nejviditelnější politickou realizací tohoto směru uvažování se stala Bangkockská deklarace z roku 1993, ve které se asijské státy například zavázaly, že nebudou rozvojovou pomoc vázat na dodržování lidských práv, že budou vzájemně respektovat suverenitu na svých územích a že nebudou podporovat zavádění „nekompatibilních hodnot“ v Asii. Japonsko tento dokument rovněž podepsalo, ačkoli si po čase ještě vyhradilo některé výjimky. Je tím tak odpovídajícím způsobem ilustrována pozice Japonska, jež i v současnosti stále hledá vyváženou cestu mezi moderní západní identitou a svou tradiční asijskou minulostí. (Avonius, Kingsbury, 2008: 3-4; Arase, 1993: 939-941)

Vzrušená debata mezi zastánci lidských práv a „asijských hodnot“ se však vedla přibližně pouze do Asijské krize roku 1997. Mezitím se již ukázalo, že zmiňované hodnoty byly spíše produktem politických elit než konceptem postaveným na reálných základech. „*Vůdcové vlád vypracovali různé formy ideologií, zejména ‚asijských hodnot‘, k ospravedlnění struktury státu a oficiálních politik. Asijské hodnoty byly rozvíjeny jako protiváha koncepce lidských práv, jež byla charakterizována jako ‚západní‘. Potlačování práv bylo ospravedlněno stabilitou a konkurenceschopností.*“ (Ghai, 2008: 337) Mezi hlasité kritiky demokracie a lidských práv, coby hrozby pro svůj ekonomický růst, patřili například lídři Singapuru Lee Kwan Yes či Malajsie Mahathir Mohamad. (Avonius, Kingsbury, 2008: 1-2, 6-7; Arase, 1993: 939)

Jak jsem však již předznamenal, „*valná většina akademiků ... se postavila proti principům ‚asijských hodnot‘ tak, jak je předkládali asijské politické lídři*“. (Avonius, Kingsbury, 2008: 7) Jak praxe, tak skutečná asijská kultura a náboženství totiž hovoří pro lidská práva. Arase (1993: 950) například cituje jednoho z čínských disidentů Fanga Lizhiho: „*Pokud událost na Náměstí Nebeského klidu něco ukázala, tak to je fakt, že Číňané chtějí ty samé svobody jako všichni ostatní. Číňané nemají hodnotový systém odlišný od zbytku světa.*“ V šintoistické a buddhistické tradici, tedy tradicích relevantních pro Japonsko, je situace podobná. Zatímco pro buddhismus je hlavní zásadou úcta ke všemu cítícímu, v šintoismu jsou dokonce všechny přírodní objekty nahlíženy jako posvátné a hodné uctívání, a to i včetně zvířat, stromů, hor či moří. Vogelgesang (1979: 241) tak podobný kulturní relativismus považuje spíše za výmluvu pro nečinnost na poli lidských práv a za snahu o ospravedlnění jejich porušování. V hlavních tradičních kulturách i náboženstvích je podle něj vždy možné najít stejné jádro, které odmítá například mučení, genocidu, rasovou diskriminaci, či nucenou práci. (Hendry, 2009: 127-133; Vogelgesang, 1979: 226; Sugimoto, 2010: 264-265; McCargo, 2004: 85-87)

Také respondenti se v odpovědi na otázku „*Jsou lidská práva přirozenou součástí japonské kultury, nebo se dají chápat jako hodnota importovaná ze Západu?*“ shodují: formální koncept lidských práv přichází ze Západu, avšak přirozená úcta k lidskému životu je v japonské buddhistické a šintoistické tradici nepopíratelná. Hiroka Shoji z Amnesty International Japan poznamenává: „*Pojem ‚lidská práva‘ se nepoužívá. To, co představuje, je v našem [japonském] myšlení také přítomno, ale používání tohoto*

termínu je poměrně 'západní' a Japoncům nepřiliš blízké. Je to v našem myšlení, ale není to formulováno tímto způsobem." (Shoji, 2013) Formální koncept lidských práv podle ní přichází až po druhé světové válce s okupací Spojenými státy. Stejně se na věc dívá také docent Sýkora z FF UK: velká přirozená úcta k životu zakořeněná v tradičních náboženských představách, avšak koncept lidských práv jako hodnota „importovaná, pokud budeme uvažovat o lidských právech tak, jak jsou definovaná v západní kultuře“ (Sýkora, 2014) Počátek postupného pronikání konceptu lidských práv do Japonska pak spatřuje docent Sýkora již v období Meiji. Velvyslankyně Fialková rovněž zmiňuje význam harmonického fungování společnosti pro Japonce, a ačkoli připouští mírné odlišnosti, tak má za to, že v zásadních bodech se obě kultury dívají na práva člověka stejně. (Fialková, 2013) Respekt k životu vycházející z buddhismu a neo-konfucianismu připomíná také další diplomat z evropské ambasády, který si nepřál být jmenován, a navíc poznamenává, že už v období Edo bylo mnoho politických práv v Japonsku na vysoké úrovni včetně toho, že vládcí byli odpovědní za své činy.

Pokud se tedy ve všech zásadních bodech „evropský“ koncept lidských práv a japonská „lidskoprávní“ tradice shodují, co je příčinou vlažného japonského postoje k lidským právům na mezinárodní scéně? Jak jsem již podotknul v předchozí kapitole, všichni aktivní diplomaté se v tomto bodě (nezávisle na sobě) shodli. Obecně řečeno se japonská diplomacie jednak mnohem silněji drží politiky nevměšování a jednak – pokud již na lidskoprávní témata upozornit chtějí – na ně upozorňují jiným, mírnějším a diskrétnějším způsobem (viz kapitola Lidská práva v zahraniční politice – tichá diplomacie). Oproti tomu staví respondenti velice ostentativní a hlasitý způsob braní se za lidská práva, čímž je v mezinárodním společenství charakteristická Evropa a Spojené státy.

K první odlišnosti – preferenci tiché diplomacie – poznamenávají diplomaté následující: „*Japonci chtějí dodržovat práva, ale rozhodně nejsou ti, kteří jezdí a hlásají lidská práva do zahraničí, nejsou to ti, co jedou a jako my – Evropská unie, Česká republika – tuto otázku zdůrazňujeme. Japonci tohle nedělají.*“ (Fialková, 2013) „*Lidskoprávní témata řeší [Japonci] typicky asijským přístupem: stranou a velmi diskrétně. Evropani o nich naproti tomu mluví mnohem hlasitěji a mnohem příměji. Je to tedy rozdíl přístupu.*“ (Milliot, 2013) Rovněž diplomatka evropské ambasády, která si nepřála být jmenována, říká, že Japonsko o lidskoprávních záležitostech hovoří se

svými partnery, ale spíše bilaterálně a neveřejně. Druhý diplomat jiné evropské ambasády, který si nepřál být jmenován, pojmenovává tento přístup jako „kulturu nesmělé diplomacie“ (culture of shyness in diplomacy). Není prý v japonské kultuře kritizovat druhé, a proto jejich první reakce na tato témata bývá většinou vyčkávání. Pokud však již západní země s iniciativou začnou, Japonsko spolupracuje.

Zkušenosti evropských diplomatů v Tokiu se tak shodují s diskursem v odborné literatuře o japonské diplomacii. Například Hook, Gilson, Hughes, Dobson (2012: 70-73) rozeznávají tři hlavní „kanály“ japonské diplomacie: formal – „omote“ (přeloženo explicitní, povrchní), informal – „ura“ (přeloženo implicitní, podpůrné) a proxy – „nemawashi“ (doslovně přeloženo „wrapping around the roots“²³ (obal/obalování kořenů), tedy japonská forma tiché diplomacie). Zatímco omote zahrnuje klasickou formální diplomatickou komunikaci či organizaci bilaterálních i multilaterálních summitů a ura například neformální návštěvy politiků v zahraničí, nemawashi „operuje v kuloárních jednáních s policy makery ostatních států. Tato strategie znamená, že japonští policy makeři často veřejně nedeklarují své úspěchy. Oznámení mezinárodní iniciativy (vyvinuté Japonskem) tak může být nakonec přenecháno jinému státu, jako tomu bylo například v případě australského vyhlášení APEC.“ (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 73)

Zhao (1993: 113) definuje nemawashi následovně: „*Nemawashi, což doslovně přeloženo znamená 'opracování kořenů před tím, než je rostlina zasazena', se vztahuje ke kuloárnímu stylu práce. Japonci používají tento termín v každodenním životě ve smyslu neformálního budování konsensu.*“ Reischauer (1988: 321-322), jeden z nejvýznamnějších světových japanologů, vymezuje nemawashi jako „*system opatrných a důkladných konzultací, jež mají za cíl přijetí rozhodnutí založené na obecném konsensu.*“ a Abegglen, Stalk (1985: 208) jako „*neformální proces diskuzí a urovnávání názorů před tím, než je přijato rozhodnutí*“. Reischauer se dále domnívá, že styl, jakým funguje japonská politika, je pro obyvatele Západu často hůře srozumitelná, a to i kvůli „*obrovskému množství kuloárních jednání jak mezi politickými spojenci, tak mezi politickými oponenty*“. (Reischauer, 1988: 289) V podobném duchu se vyjadřují i další autoři, kteří obecně zdůrazňují při japonském diplomatickém vyjednávání vysokou

²³ Google translator překládá nemawashi poeticky jako „making necessary arrangements“.

důležitost neformálních diskuzí, hledání konsensu a diskrétní výměny názorů. (Pharr, 1984: 238; Hellmann, 1988: 351; Zhao, 1993: 173-175, 180)

Vysvětlení japonské tendence používat spíše tichou diplomacii se různí, ovšem jedno, kterému se často věnuje pozornost, je tradice tzv. kagemusha neboli stínového válečníka. Tito vládci zůstávající ve stínu byli v japonské historii mocní a respektovaní a nemawashi bylo jejich hlavní doménou. „*Toto pomáhá vysvětlit, proč [japonští] policy makeři raději nedávají veřejně najevo snahu o leadership v mezinárodním systému. Místo toho jsou aktivní v mezinárodním nemawashi a preferují jednání, jež nejsou svázána přísně právní interpretací mezinárodních záležitostí.*“ (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 73)

Ke druhé nejvýraznější odlišnosti, která je pro japonskou diplomacii typická, tedy o vyšším důrazu na princip nevměšování, se velvyslankyně Fialková vyjadřuje takto: „*Oni nechtějí být kritizováni sami, je to takové ‚live and let live‘. Jsou toho názoru, že každá země si to má dělat tak, jak je to pro ni nejlepší a nejvýhodnější. A pokud to nevede k nějakým excesům, tak Japonci jsou srozuměni s tím, že ta země je suverénní a že to dělá tak, jak nejlépe uzná za vhodné.*“ (Fialková, 2013) V oblasti lidských práv nemá Japonsko (na rozdíl od oblasti ekonomické), podle velvyslankyně Fialkové, „*expanzionistickou*“ zahraniční politiku. Proto například ani při obchodování s Íránem či s Čínou nezaujímají podobně zásadové lidskoprávní stanovisko jako Evropa. Diplomátka evropské ambasády, jež si nepřála být jmenována, mluví o japonské politice nevměšování lakonicky ve stejném duchu: nedělají to, co sami nechtějí, aby někdo dělal jim.

Pro japonsko-čínské vztahy, konkrétně pro časté japonské mlčení k porušování lidských práv v Číně, jež bývá Západem zejména kritizováno, se rovněž diplomaté shodují: vzhledem k událostem za druhé světové války (a vzhledem k tomu, jak jsou tyto události ve východoasijském diskursu stále živé) si Japonsko může těžko dovolit vynášet jakoukoli kritiku týkající se lidských práv. Diplomát evropské ambasády, který si nepřál být jmenován, hovoří dokonce i o přetrvávajícím pocitu viny na japonské straně a domnívá se, že žádný japonský veřejný činitel by si v tomto nikdy čínskou stranu kritizovat nedovolil. Stejně se k situaci vyjadřuje také Fumiko Hakoyama: „*Kdyby se Japonsko jakkoli vyjádřilo k lidskoprávní situaci v Číně, Čína by kontrovala japonskými zločiny během druhé světové války. Toto téma stále není dořešeno. ... Proto Japonsko*

nemůže mluvit.“ (Hakoyama, 2013) To potvrzuje také Forsythe (2000: 153): „Vzhledem k japonským vztahům k asijské pevnině [tj. Číně a Koreji] v třicátých a čtyřicátých let minulého století by bylo pro Japonsko poměrně obtížné hrát vedoucí úlohu v oblasti lidských práv.“ Podle McCargo (2004: 195-196) se toto trauma promítá i do zpravování o Číně v japonských médiích: „Japonsko, vědomo si čínské citlivosti na témata týkající se [druhé světové] války, se zdráhá otevřeně kritizovat porušování lidských práv v ČLR. Například NHK (japonská veřejnoprávní televize) je obecně známá svým umírněným přístupem ke kontroverzním čínským tématům (např. k čínské politice v Tibetu).“

Předchozí odstavce by tedy bylo možné shrnout tak, že zatímco lidskoprávní hodnoty jsou v Japonsku zastávány podobně až totožně, tak jejich prosazování v zahraniční politice je limitováno kulturou tiché diplomacie a větší tendencí respektovat zásadu nevměšování. *„Zatímco Japonsko na obecné úrovni a tiše liberální a demokratické hodnoty podporuje, do své zahraniční politiky promítá japonská vláda politickou ideologií jen výjimečně.“ (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 10)*

3.4.4 Policy-making process (úloha vnitrostátních aktérů)

Jak zmiňuji ve zdůvodnění výběru užitých přístupů v kapitole 3.4.1, policy-making studies mají za to, že stát není zcela jednotný aktér, nýbrž je složen z menších domácích aktérů či zájmových skupin, kteří v důsledku dohromady tvoří jednání státu navenek. V japonském kontextu (navíc v lidskoprávní oblasti) se tak jasně nabízí dva hlavní aktéři: business a LDP.

LDP – Liberal Democratic Party – je zdaleka nejvýznamnější politickou stranou v Japonsku, a to již od roku 1955, kdy vznikla sloučením Liberální strany a Demokratické strany, a vytvořila tak tzv. 1955 political system. LDP zůstala vládnoucí stranou od svého vzniku až po dnešek kromě krátkého období mezi lety 1993 a 1994, kdy se proti LDP spojily zbývající parlamentní strany, a let 2009-2012, kdy vládla DPJ – Democratic Party of Japan – drtivě zvítězivší v roce 2009 a s ostudou odcházející v roce 2012. Specifickou periodou jsou pak léta 1994-1996, kdy LDP sice byla ve vládě, ale premiérský post byl přenechán Tomiichi Murayamovi z SDPJ (Social Democratic Party of Japan). LDP je konzervativní catch-all strana v zahraniční politice se výrazně orientující na alianci s USA. Přes mnoho kontroverzí a v poslední době často kritizovaný nárůst nacionalistického tónu v projevech politiků LDP (včetně Shinzō Abeho) se straně

dále daří držet moc ve svých rukou. Lze tedy říci, že LDP nese fakticky veškerou politickou odpovědnost – v pozitivním i negativním slova smyslu – za celý poválečný vývoj Japonska. (Reed, 2011: 14-23; Curtis, 1999: ix-xxii; Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 50-51, The Economist, 2012)

Procesy rozhodování uvnitř LDP jsou velmi komplikované a těžko sledovatelné. Protože LDP byla v drtivé většině poválečné historie Japonska jedinou relevantní politickou stranou, vznikl vlastní politický systém ve straně samé. Strana se tak historicky skládá z frakcí, svůj původ často odvozující od významných japonských premiérů minulosti, jež mezi sebou soupeří. *„Vzhledem k frakční povaze LDP nemají schopnosti jednotlivců, ať už jakkoli velké, téměř žádný, pokud vůbec nějaký, vliv na to, do jakých politických pozic se tyto osoby dostanou. Frakce LDP tak tvoří systém, který je neoddělitelný od celé politiky této strany. Každá frakce si udržuje vlastní kanceláře a schází se v pravidelných intervalech.“* (Hrebenar, 2000: 106) Politika je navíc považována za rodinnou profesi, která se dědí s generace na generaci, což vztahy mezi politickými postavami dále komplikuje²⁴. LDP je tak často nahlížena spíše jako svazek více stran. Jednotlivé frakce navíc nejsou rozdílné ideologicky ani nabízenými politikami, slouží pouze k zajištění moci a postů pro spřízněné straníky (ať pokrevně, či klientelisticky)²⁵²⁶. K tomu, aby se politik stal premiérem, však nestačí jen pocházet

²⁴ Současný premiér Shinzō Abe je například vnukem premiéra Nobusuke Kishiho (významného podepsáním japonsko-americké bezpečnostní smlouvy z roku 1960 – viz kapitola 3.1.2) a prasynovcem premiéra Eisaku Satō, jenž byl mladším bratrem Nobusuke Kishiho. Předchozím premiérem za LDP (před Shinzō Abem) byl Tarō Asō, jenž je vnukem patrně nejvýznamnějšího premiéra Shigeru Yoshidy (viz kapitola 3.1.1 – Yoshidova doktrína). Jeho prapradědou je pak Ōkubo Toshimichi, jenž byl jednou z hlavních postav Meiji reformace. Jeho sestra je dále provdána za císařova bratrance, což výrazně upevňuje vazby také na císařský dvůr. (Hongo, 2013, Encyclopaedia Britannica, 2014)

Fotografie premiéra Yoshidy s vnukem premiérem Tarō Asō (vzadu uprostřed) a vnučkou Yukiko provdanou do císařské rodiny: <http://japanfocus.org/data/hatoyama.kids.jpg>

²⁵ Diagram znázorňující historický vývoj pěti hlavních frakcí v LDP: <http://cfile25.uf.tistory.com/image/261C09465422B26A2F60B7>

²⁶ Existují však i „kluby“ straníků zájímajících se o konkrétní politiky – „zoku“ (policy tribes). Existuje tak například zoku prosazující zlepšení vztahů s komunistickou Čínou i zoku podporující vstřícnou politiku k Taiwanu. (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 52)

z vlivné politické rodiny, je také nutné být schopen se o stranu postarat z finančního hlediska: „*Aby mohl politik dosáhnout vedoucí pozice, musí disponovat vlivnými vazbami na podnikatelskou komunitu i na byrokracii. Neméně důležité je, aby byl schopen obstarat potřebné finanční prostředky.*“ (Hayes, 2005: 75) (Hrebenar, 2000: 106-110, 112-118, 126-129; Köllner, 2004: 74-83; Hayes, 2005: 75-80; Carlson, 2011: 75)

Právě úzký vztah mezi LDP a businesssem je pak pro stranu charakteristický. Již na vzniku LDP v roce 1955 se podílely čtyři nejvýznamnější hospodářské unie Japonska: Keidanren, Nikkeiren, Keizai Dōyūkai a Nisshō a jejich úkolem bylo zajistit dostatečné financování pro stranu. Tento úzký vztah mezi businesssem a LDP dal dokonce za vznik termínu „Japan Inc.“, který je dodnes hojně užíván. I dnes tak drtivá většina příjmů LDP pochází z příspěvků velkých korporací. Jednotlivé frakce bývají následně srovnávány podle toho, jaký objem finančních prostředků se jim podařilo pro stranu získat. Firmy na oplátku očekávají vytváření „přívětivých“ podmínek pro podnikání. (Fumiko, 2013) (Hrebenar, 2000: 96) (Carlson, 2011: 70-79; Neary, 2006: 61-62; Hrebenar, 2000: 96-101; Zhao, 1993: 22)

V literatuře je tato provázanost konceptualizována do termínu „iron triangle“, jehož třetí roh (kromě LDP a businesssu) tvoří japonská byrokracie. Specifikem železného trojúhelníku je vysoká míra provázanosti mezi všemi třemi vrcholy a zároveň snadná vzájemná ovlivnitelnost. Nejtypičtějším způsobem utužování tohoto spojení je fenomén „amakudari“, neboli „sestoupení z nebe“²⁷, které označuje odchod vysloužilých státních úředníků ze státní správy a následný přechod do vedení a správních rad soukromých společností. Zde pak mohou firmám sloužit jednak jako neocenitelný zdroj informací a jednak poskytují firmám přímé spojení s danými ministerstvy a úřady. Vzhledem k významnosti hierarchie v japonské společnosti tak mohou i odešedší seniorní úředníci stále kontaktovat své bývalé podřízené a tito se cítí

²⁷ Colignon, Usui (2001: 205) vysvětlují původ tohoto pojmu následovně: „*Před druhou světovou válkou pracovali státní úředníci přímo pro císaře, který byl pokládán za boha a ztělesnění japonského národa. Úředníci byli nahlíženi obdobně jako nebeští pracovníci – díky své vznešené a posvátné práci pro boha a národ. Odchod do výslužby byl tak vnímán jako pokles statusu, jako opětovné profesní začlenění do profánního světa řízeného materiálními individuálními zájmy.*“

povinnosti svému bývalému nadřízenému vyjít vstříc. Business přitom tímto i jinými způsoby nedokáže ovlivňovat pouze domácí politiku (týkající se výroby, regulací apod.), ale i politiku zahraniční: „*[Japonský] business dokáže ovlivňovat tvorbu zahraniční politiky i celkovou podobu mezinárodních vztahů Japonska díky svému úzkému finančnímu a personálnímu napojení na LDP...*“ (Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 53) „*V praxi to znamená, že japonská zahraniční politika spíše slouží zájmům hlavních sponzorů LDP v podnikatelské sféře, než aby odrážela hodnoty elektorátu.*“ (Arase, 1993: 951) Věří se také, že japonská „business intelligence“ je často schopna získávat informace v zahraničí efektivněji než japonské ministerstvo zahraničí či JETRO (japonská vládní obchodní agentura). Japonské firmy například vydržují jen při americkém kongresu na 120 lobbistů. (Davies, 2002: 23-31; Hayes, 2005: 74; Hook, Gilson, Hughes, Dobson, 2012: 39-40, 53-55; Zhao, 1993: 22; Noble, 2011: 250)

Výrazné provázání Liberálně-demokratické strany a japonského businessu až do současnosti potvrzují také respondenti: „*Zejména dnes je LDP a business jako jedno tělo. ... Premiér Abe pak připomíná spíše obchodníka.*“ (Hakoyama, 2013) Vliv businessu připouští také Kohei Tsukamoto (2013) ze samotného ministerstva zahraničních věcí: „*Musíme poslouchat, co nám japonské firmy říkají, protože nejen my, i oni přispívají k posilování bilaterálních vztahů. Jejich pohled je velmi důležitý a má vliv. V současnosti například probíhá jednání o ekonomické dohodě mezi Japonskem a Evropskou unií. To je samozřejmě také poptávka od lidí z businessu.*“ Rovněž docent Sýkora vnímá vliv japonského businessu na zahraniční politiku země jako vyšší než v Evropě a doktor Watanabe ji dokonce považuje za „driving force“ zahraniční politiky. (Sýkora, 2014; Watanabe, 2014)

Zároveň se však všichni respondenti shodují na tom, že japonské firmy nevnímají jako sílu, jež by působila proti prosazování lidských práv v zahraničí. Ani jeden z oslovených aktivních diplomatů toto nevnímá jako problém. Velvyslankyně Fialková má dokonce za to, že debata mezi prosazováním lidských práv a zájmy businessu – tak jak se často objevuje v českém veřejném prostoru – v Japonsku nikdy přítomna nebyla a není. Lidská práva se podle ní tímto způsobem do zahraniční politiky vůbec nepromítají.

Při otázce na vztah mezi LDP a lidskými právy v zahraniční politice opět téměř všichni respondenti zmínili pouze téma Severní Koreji. Severní Koreu veskrze všichni

označili jako jedinou zemi, kterou japonská vláda a japonská diplomacie kritizuje – a to velmi hlasitě – za porušování lidských práv (tedy v protikladu ke své lidskoprávní politice vůči všem ostatním zemím). Mezi japonskými obyvateli je totiž Severní Korea jednak z bezpečnostního hlediska a jednak kvůli uneseným japonským občanům (jak jsem již zmínil na konci kapitoly 3.3) stále vnímána velmi citlivě a politici LDP tak mohou severokorejská témata, podle některých respondentů, jednoduše a bezpečně využívat k získání veřejné podpory. *„Japonsko nemůže hovořit [o lidských právech] s Čínou, ale může o nich hovořit se Severní Koreou. Severní Koreu kritizují kvůli lidským právům všechny státy světa, tudíž i Japonsko se mezi ně může bez obav zařadit.“* (Hakoyama, 2013) *„Téma severokorejských únosů zůstává v Japonsku velmi populární. Je velmi jednoduché kritizovat země, v nichž je porušování lidských práv zcela evidentní. V tomto případě navíc politici nic neriskují, neboť tam [v Severní Koreji] nemáme žádné ekonomické zájmy. Politici proto toto téma využívají stále častěji.“* (Shoji, 2013) Stejně utilitárně vidí kritiku Severní Koreji také profesor Huq či velvyslankyně Fialková. Zmiňovaná „výtká“ se však týká pouze prezentace tohoto tématu na vnitropolitické scéně, žádným z respondentů nebyla tato snaha LDP vnímána jako ovlivnění zahraniční politiky pro plnění svých úzce stranických zájmů.

Třetí přístup k nahlížení postoje Japonska k prosazování lidských práv v zahraniční politice tak můžeme uzavřít jako neodpovídající skutečnosti.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem si položil za cíl zmapovat a vysvětlit diskurs lidských práv v současném Japonsku a v japonské zahraniční politice. Přes význam, jež mají lidská práva pro západní liberálně-demokratickou společnost, bývá toto téma v japonském případě spíše opomíjeno, a to i v anglicky psané literatuře. Rozhodl jsem se proto problematiku jednak přenést do české literatury a jednak – zejména v části o zahraniční politice – prohloubit poznání o výsledky vlastního výzkumu provedeného mezi diplomaty, akademiky a zástupci NGO sektoru v Tokiu.

Jak jsem již nastínil v úvodu, při realizaci polostrukturovaných rozhovorů jsem si díky reakcím respondentů uvědomil, jak důležitá je v případě výzkumu lidských práv jejich konceptualizace. Hned na začátku práce jsem proto v první kapitole pojednal koncept lidských práv, abych tak zodpověděl otázku, „jaká“ lidská práva v této práci zkoumám a z jakého pohledu jsou nahlížena. Po stručném shrnutí historických počátků konceptu jsem přiblížil důvody a způsob zmezinárodnění lidských práv, dále jsem představil možné definice a klasifikace lidských práv i kontroverze, s nimiž se tento koncept potýká. Ve zvláštní podkapitole jsem pak prozkoumal pojem univerzality lidských práv, jež je jednak jedním z nejdůležitějších témat mezinárodního lidskoprávního diskursu, a jednak je pojmem zásadním pro téma této práce. V neposlední řadě jsem v první kapitole představil, jakou roli mají lidská práva v zahraniční politice státu – jakým způsobem se je například diplomacie může snažit vymáhat a jaké to může mít konsekvence na další oblasti zahraniční politiky.

Ve druhé kapitole jsem následně rozebral samotný lidskoprávní diskurs v Japonsku. Jak jsem zdůvodnil v kapitole 2.1, vzhledem k rozsahu práce jsem bohužel nemohl prozkoumat všechna lidskoprávní témata, která v současném Japonsku rezonují. Věnoval jsem se tak pouze tématům, jež jednak spadají do tzv. první generace lidských práv, a jednak pouze těm z nich, jež jsou nyní v japonském diskursu vnímána jako nejaktuálnější a nejpálčivější. Za tato témata jsem po rozhovorech s respondenty a po rešerši japonských médií určil téma Zainichi Korejců, téma burakumin a postavení žen. Jako vysoce aktuální téma jsem pak rozebral také problematiku tzv. comfort women, neboli žen útěchy. Všechna tato témata mají přitom vliv na věrohodnost a autoritu Japonska na mezinárodním poli lidských práv. Vzhledem k neprozkoumanosti

těchto témat v české literatuře jsem nejdříve krátce zmapoval jejich historii a následně se zaměřil na jejich vývoj, aktuální situaci a mezinárodní kritiku.

Ve třetí kapitole práce jsem pak konkrétně pojednal lidskoprávní diskurs v samotné zahraniční politice Japonska. Nejdříve jsem přiblížil její hlavní definující faktory: Yoshidovu doktrínu, japonsko-americké spojení a následky japonské imperiální minulosti. Ukázal jsem, jakými změnami prošla japonská zahraniční politika po konci studené války a jaké jsou v současnosti její hlavní témata. Podrobně jsem dále na konkrétních příkladech demonstroval, proč byl a je pro západní státy postoj Japonska k lidským právům v zahraniční politice v některých situacích kontroverzní (reakce na události v Číně na Náměstí Nebeského klidu v roce 1989, politika vůči juntě v Myanmaru či reakce na indonéský zásah ve Východním Timoru). Prozkoumal jsem také vývoj v této oblasti po roce 1992, kdy byla (i v reakci na výše zmíněné kontroverze) vydána japonskou vládou tzv. Charta ODA, a to až do současnosti.

V kapitole 3.4 jsem se následně pokusil zjistit, proč se role lidských práv v japonské zahraniční politice vyvinula právě tímto způsobem. Otázka byla zkoumána ze tří hlavních teoretických perspektiv: přístupem, jenž klade do popředí státní zájmy (pohled mezinárodní politické ekonomie), konstruktivistickým přístupem (konkrétně pohledem kulturní podmíněnosti) a přístupem tzv. policy-making process (konkrétně úloha vnitrostátních aktérů).

Ve dvou výzkumných otázkách, jež jsem si položil již v tezi této diplomové práce, jsem se ptal, jaký je diskurs lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice a proč se vyvinul tímto způsobem. Dvě hlavní hypotézy pak zněly: „V Japonsku není lidským právům obecně, a v zahraniční politice o to méně, přikládána tak vysoká důležitost jako v zemích západního světa.“ a „Příčinou současné podoby diskursu lidských práv v Japonsku je kulturní podmíněnost“.

Na obě výzkumné otázky se mi pak podařilo v diplomové práci podrobně odpovědět. Lidskoprávní diskurs v Japonsku je sice v mnohém evropskému či americkému chápání lidských práv podobný, přesto v něm existují odlišnosti, které by na „tradičním“ Západě vyvolávaly přinejmenším otázky, pokud by byly šířeji známy. Aktuální velmi vyhrocená situace v některých čtvrtích Tokia či Ósaky týkající se Zainichi Korejců dalece překračuje hranice, jež by například v Evropě byly tolerovatelné. Zatímco výzvy ke genocidě mohou být typicky v evropských státech označeny za „hate

speech“ a jejich autoři mohou být stíháni, v Japonsku podobný mechanismus a právní hranice chybí. Návist vůči Korejcům tak má mnohem větší prostor k šíření (i zásluhou netto uyoku), a v některých oblastech se tak situace stává neudržitelnou. Také diskriminace burakuminů, jež je založena na rodovém znečištění (vinou profese předků, kteří žili i před několika staletími), je v evropském či americkém prostředí jen těžko myslitelná. Jejich seznamy (používané i v současnosti například pro lustraci při přijímání do firmy či při plánování sňatků) by patrně budily mnohem větší odpor i odsouzení od společnosti. Role žen v Japonsku i přes jistý posun zůstává nadále spíše tradiční, včetně například výrazně nerovného postavení žen a mužů v pracovním prostředí (charakterizovaný tzv. two-track systémem). Ačkoli se o „ženské otázce“ v Japonsku hovoří, zdaleka tato nerovnost nebývá ve společnosti kritizována způsobem, jakým je výrazně menší genderová nerovnost kritizována v Evropě. Role žen útěchy je pak spíše zneužívána pro mezinárodně-politické potyčky, než aby se strany sporu snažily lépe vyrovnat s podstatou tohoto tématu.

Menší důraz na lidskoprávní chápání vnitrostátních i mezinárodně-politických témat lze nalézt také v zahraniční politice Japonska. Například již zmíněné reakce japonské diplomacie a politické elity na události na Náměstí Nebeského klidu, na převzetí moci vojenskou juntou v Myanmaru či na násilí indonéské strany na demonstrantech ve Východním Timoru vyvolalo ve své době rozčarování a otázky u představitelů nejednoho západního státu. Podobné otázky vyvolává tradičně i japonská oficiální rozvojová pomoc (ODA). Bohužel jak se ukázalo, ani Charta ODA vydaná japonskou vládou příliš situaci nevyřešila a formulace v pozdějších vládních dokumentech se od striktních interpretací podpory lidských práv v zahraničí mají spíše tendenci odvracet.

Výzkumnou otázku, jež se ptá po příčinách tohoto vývoje, jsem nahlédl ze tří hlavních perspektiv (viz kapitola 3.4.1): přístupem, jenž klade do popředí státní zájmy (tj. zejména ekonomické či politické), přístupem, jenž se zabývá kulturní podmíněností (zejména odlišnou formou zahraniční politiky samotné) a přístupem, jenž zohledňuje zájmy vnitrostátních aktérů (v tomto případě zejména zájmy businessu a predominantní LDP).

První přístup byl potvrzen částečně. Na příkladu ODA jsem demonstroval, že i přes původní snahu v oficiálních dokumentech vázat rozvojovou pomoc na lidská práva

se reálně tato vazba nepotvrdila. S postupem času se navíc i ve vládních dokumentech začalo objevovat navázání zahraniční pomoci na vlastní státní zájmy a v nové Chartě ODA z roku 2003 bylo již explicitně uvedeno, že jedním z cílů ODA je také zajišťování blahobytu japonských občanů. Ani detailní kvantitativní výzkum Furuoky (2005) jakékoli spojení s lidskými právy nenalezl, naopak prokázal propojení rozvojové pomoci s japonskou obchodní politikou. Ukázalo se tak, že Yoshidova doktrína a poválečné nastavení japonské zahraniční politiky zatím stále nebylo překonáno.

V provedených rozhovorech se pak respondenti rozdělili do dvou skupin. Zatímco akademici, zástupce NGO a reprezentant Delegation EU v Tokiu se rovněž domnívali, že japonská zahraniční politika upřednostňuje ekonomické zájmy nad zájmy lidskoprávními, část respondentů sestávající z aktivních diplomatů byla v hodnocení japonské diplomacie mírnější. Například Kohei Tsukamoto z japonského ministerstva zahraničí klade ekonomiku a lidská práva na roveň. Zástupci evropských velvyslanectví pak mají za to, že japonská vláda řeší situace, kdy se ekonomické a lidskoprávní zájmy dostanou do konfliktu, individuálně – podobně jako to dělají diplomacie evropských států.

První přístup tak lze při aplikaci na zahraniční politiku Japonska shrnout následovně: důraz na ekonomickou zahraniční politiku (v kontrastu s lidskoprávní zahraniční politikou) je v případě Japonska prokazatelný. Při hodnocení však záleží na tom, jaký je referenční rámec hodnotitele. Zatímco zástupcům univerzit a neziskového sektoru (stejně jako autorům článků na toto téma) se protežování ekonomických zájmů na úkor lidských práv zdá příliš velké a odsouzeníhodné, zástupci reálné diplomacie vidí situaci méně závažně až standardně. Připomínají, že i v evropské zahraniční politice se při konfliktu těchto dvou oblastí přistupuje ke konkrétním případům individuálně a vždy se bere v úvahu celkový kontext.

V kapitole zkoumající kulturní podmíněnost jsem nejdříve prokázal neudržitelnost tzv. konceptu asijských hodnot, jenž byl vytvořen zejména na popud některých zástupců politické elity v jihovýchodní Asii k prosazování svých úzkých politických zájmů. Při rozhovorech se dále prokázalo, že ačkoli koncept – či spíše pojem – „lidská práva“ skutečně přišel do Japonska až po druhé světové válce, japonská (buddhistická, šintoistická) verze lidských práv a lidské důstojnosti již v japonské společnosti tradičně existovala i před americkou okupací.

Co se naopak velmi výrazně prokázalo, a to jak po rešerši sekundární literatury, tak při rozhovorech se všemi aktivními diplomaty, byla kulturní odlišnost způsobu práce japonské zahraniční služby. Jedná se pak zejména o preferenci tzv. tiché diplomacie. Jak uváděli sami evropští diplomaté – zatímco Evropa upozorňuje na porušování lidských práv hlasitě, důrazně a veřejně, japonská diplomacie dává vždy přednost sdělení svého případného znepokojení v této oblasti mírně, diskrétně a soukromě jen samotnému adresátovi. Jeden z respondentů pojmenoval japonskou tichou diplomacii jako „*kulturu nesmělé diplomacie*“. Tento způsob diplomacie („*nemawashi*“) je výsledek jednak mnohem většího respektu k politice nevměšování, který v současné japonské diplomacii panuje, a jednak historického vývoje, který čerpá i z tradice tzv. kagemusha neboli stínového válečníka.

Vzhledem k naprosté shodě jak dostupné literatury, tak respondentů lze uzavřít druhý přístup jako jednoznačně potvrzený: kulturní odlišnost má vliv na prosazování lidských práv v zahraniční politice Japonska. Neliší se však tím, že by kvůli odlišným „asijským hodnotám“ lidská práva v zahraniční politice chyběla. Odlišná je preferovaná forma jejich prosazování, tedy tzv. tichá diplomacie.

Třetí přístup se při pokusu o vysvětlení role lidských práv v zahraniční politice Japonska neprokázal jako funkční. Zatímco jak literatura, tak respondenti se shodují na tom, že japonský business a LDP jsou úzce provázané a mocné, žádný jejich vliv na prosazování lidských práv v zahraničí nespatřují.

Z těchto zjištění vyplývá, že obě hypotézy byly v tezi diplomové práce formulovány poměrně zjednodušeně, a nelze je tedy ani doslovně potvrdit, ani doslovně vyvrátit. První hypotézu „V Japonsku není lidským právům obecně, a v zahraniční politice o to méně, přikládána tak vysoká důležitost jako v zemích západního světa.“ lze částečně potvrdit s ohledem na některé případy rozšířeného porušování lidských práv, kterým není věnována patřičná pozornost (Zainichi, burakumin, genderová otázka). Zároveň je však třeba připomenout, že se jedná spíše o izolovaná (a historicky daná) témata, která jinak nemohou zastínit celkový moderní liberálně-demokratický charakter japonské společnosti a politiky. Izolovaná a z lidskoprávního pohledu problematická témata lze navíc najít i v mnoha (ne-li všech) evropských státech. V zahraniční politice je navíc Japonsko i v této oblasti aktivní. Vzhledem k většímu respektu k politice nevměšování sice méně (viz případy zejména

na přelomu 80. a 90. let), avšak ne o tolik, jak má veřejnost tendenci se domnívat (což je zapříčiněno preferencí „tiché diplomacie“ užívané japonskou zahraniční službou při řešení lidskoprávních kontroverzí).

Druhou hypotézu, jež předpokládá jako vysvětlující determinant role lidských práv v japonské společnosti a politice kulturní podmíněnost, lze rovněž částečně potvrdit a částečně vyvrátit. Zatímco koncept „asijských hodnot“ lze jednoznačně vyvrátit, při konkrétním naplňování politiky podpory lidských práv je již možné ovlivnění tradicí a kulturou spatřovat. V praxi japonské zahraniční politiky byla kulturní odlišnost zaznamenána všemi oslovenými aktivními diplomaty. V tomto směru tak lze – i vzhledem k opoře v odborné literatuře – druhou hypotézu potvrdit.

Lidská práva v japonské společnosti a politice jsou velké, navýsost zajímavé a velmi málo prozkoumané téma. Další výzkum by se tak mohl zaměřit například na aktuální problematiku „burakku kigyo“ (novodobé vykořisťování zaměstnanců v japonských firmách) a s tím spojený fenomén „karoshi“ (smrti z přepracování), tematiku LGBT v japonském prostředí, vztah k čínské menšině, pro Evropskou unii velmi citlivé téma trestu smrti, na případy „unášení“ dětí japonskými matkami ze smíšených rodin či na téma práva na informace, jež je v japonském mediálním a politickém prostředí čím dál více diskutováno (například kvůli fenoménu „kisha kurabu“, a to zejména po neštěstí v elektrárně Fukushima). Byl bych rád, kdyby tato práce mohla sloužit jako poctivý a dobře zpracovaný základ pro veškeré další snahy o výzkum této oblasti v české odborné literatuře.

Summary

This diploma thesis attempts to provide an analysis of the human rights discourse in Japan and Japanese foreign policy. The author analysed the most important current issues (falling under the category of first-generation human rights) including: Korean minority issue, discrimination against persons of burakumin origin, gender issue and the topic of comfort women.

Since the Czech literature dealing with these topics is virtually non-existent, the author has at first introduced each of the topics, including the origin of the issue, its development, the current situation and international criticism. With the conclusion that it is possible to observe a minor improvement in all the researched fields except for the Korean minority issue, which is getting more serious especially in places like Shin-Ōkubo in Tōkyō or Tsuruhashi in Ōsaka.

In the second part of the thesis, the author explored the human rights discourse in the foreign policy of Japan. With the help of his research conducted in 2013 in Tokyo among diplomats, academics and NGO representatives, he examined three possible approaches to explain the current state of affairs: a national interests approach, a constructivist approach (cultural conditionality) and a policy-making approach (taking into account the role of intrastate actors), the first and second of which proved to be relevant. The findings are that human rights are pushed by the Japanese diplomacy in a very gentle and discrete manner. Japan tends to respect the non-intervention principle (much more than Western states) and it prefers to use so-called ‚quiet diplomacy‘ (nemawashi). Japan is therefore not that vocal in this regard, which is often a subject of criticism by its Western allies. In addition, following the Yoshida doctrine, Japan still puts emphasis mainly on economic diplomacy, with human rights not being one of its foreign policy priorities so far.

Použitá literatura a zdroje

1 Monografie

- Abegglen, James; Stalk, George (1985) *Kaisha: The Japanese Corporation* (New York : Basic Books)
- Baehr, Peter R.; Castermans-Holleman, Monique (2004) *The Role of Human Rights in Foreign Policy* (Houndmills : Palgrave Macmillan)
- Barkan, Elazar (2000) *The Guilt of Nations* (New York : W. W. Norton & Company)
- Baxi, Upendra (2012) *The Future of Human Rights* (New Delhi : Oxford University Press)
- Curtis, Gerald L. (1999) *The Logic of Japanese Politics: Leaders, Institutions, and the Limits of Change* (New York : Columbia University Press)
- Davies, Roger J.; Ikeno, Osamu (2002) *The Japanese Mind: Understanding Contemporary Japanese Culture* (Vermont : Tuttle Publishing)
- Edström, Bert (2008c) *Japan and the Challenge of Human Security: The Founding of a New Policy 1995-2003* (Stockholm-Nacka : Institute for Security and Development Policy)
- Finnemore, Martha (2004) *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force* (London : Cornell University Press)
- Forsythe, David P. (2000) *Human Rights in International Relations* (Cambridge : Cambridge University Press)
- Gilpin, Robert (1975) *U.S. Power and the Multinational Corporation* (New York : Basic Books)
- Gilpin, Robert (1987) *The Political Economy of International Relations* (Princeton : Princeton University Press)
- Guzzini, Stefano (2004) *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii* (Brno : Barrister & Principal)
- Hayes, Louis D. (2005) *Introduction to Japanese Politics* (New York : M.E. Sharpe)
- Hendry, Joy (2009) *Understanding Japanese Society* (New York : RoutledgeCurzon)

Herzog, Peter J. (1993) Japan's Pseudo-democracy (Folkestone : Japan Library)

Holloway, Susan D. (2010) Women and Family in Contemporary Japan (Cambridge : Cambridge University Press)

Holsti, K. J. (1992) International Politics: A Framework for Analysis (Englewood Cliff : Prentice-Hall Inc.)

Hook, Glenn D.; Gilson, Julie; Hughes, Christopher W.; Dobson, Hugo (2012) Japan's International Relations: Politics, economic and security (London : Routledge)

Hrebendar, Ronald J. (2000) Japan's New Party System (Boulder : Westview Press)

Inoguchi, Takashi (1991) Japan's International Relations (Boulder : Westview Press)

Inoguchi, Takashi (2005) Japanese Politics: An Introduction (Melbourne : Trans Pacific Press)

Keohane, Robert O. (1984) After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy (Princeton : Princeton University Press)

Komárková, Božena (1990) Původ a význam lidských práv (Praha : Státní pedagogické nakladatelství)

Komárková, Božena (1997) Lidská práva (Heršpice : Eman)

Martin, Francisco F.; Schnably, Stephen J.; Wilson, Richard J.; Simon, Jonathan S.; Tushnet, Mark V. (2006) International Human Rights and Humanitarian Law (Cambridge : Cambridge University Press)

McCargo, Duncan (2004) Contemporary Japan (Houndmills : Palgrave Macmillan)

Murase, Miriam (2006) Cooperation Over Conflict: The Women's Movement and the State in Postwar Japan (New York : Routledge)

Neary, Ian (2006) The State and Politics in Japan (Cambridge : Polity Press)

Neary, Ian (2010) The Buraku Issue and Modern Japan: The career of Matsumoto Jiichiró (New York : Routledge)

Newman, Dwight (2011) Community and Collective Rights: A Theoretical Framework for Rights Held by Groups (Law and Practical Reason) (Oxford : Hart Publishing)

- Plechanovová, Běla (2003) Úvod do mezinárodních vztahů (Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku Praha)
- Reischauer, Edwin (1988) The Japanese Today (Cambridge : Harvard University Press)
- Strážnická, Viera; Šebesta Štefan (1994) Člověk a jeho práva (Bratislava : Jaga)
- Sugimoto, Yoshio (2010) An Introduction to Japanese Society (New York : Cambridge University Press)
- Šturma, Pavel (2010) Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv (Praha : C.H. Beck)
- Taskhiri, Muhammad Ali (1997) Human Rights: A Study of the Universal and the Islamic Declarations of Human Rights (Tehran : Department of Translation and Publication, Islamic Culture and Relations Organization)
- Togo, Kazuhiko (2005) Japan's Foreign Policy, 1945-2003: The Quest for a Proactive Policy (Leiden : Brill)
- Toshiaki, Tachibanaki (2010) The New Paradox for Japanese Women: Greater Choice, Greater Inequality (Tokyo : International House of Japan)
- Tuláček, Jan (1992) Člověk a lidská práva (Praha : Albatros)
- Vargová, Kateřina (2007) Základní lidská práva a svobody a jejich procesní ochrana (Brno : Právnická fakulta Masarykovy univerzity)
- Waswo, Ann (1996) Modern Japanese Society 1868-1994 (Oxford : Oxford University Press)
- Whelan, Daniel J. (2010) Indivisible Human Rights (Philadelphia : University of Pennsylvania Press)
- Yutaka, Kawashima (2003) Japanese Foreign Policy at the Crossroads: Challenges and Options for the Twenty-First Century (Washington : Brookings Institution Press)
- Zhao, Quansheng (1993) Japanese Policymaking: The Politics blind Politics (New York : Oxford University Press)

2 Sborníky

A Compilation of International Instruments, Volume I, Universal Instruments, New York and Geneva : United Nations 1994

Albrecht, Vladimír (2001) Nové chápání lidských práv?. In Hanuš, Jiří (ed.) Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diference (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury) : 118-125

Avonius, Leena; Kingsbury, Damien (2008) Introduction. In Avonius, Leena; Kingsbury, Damien (eds.) Human Rights in Asia: A Reassessment of the Asian Values Debate (New York: Palgrave Macmillan) : 1-17

Brandes, Frank; Kreiner, Josef; Lützel, Ralph; Ölschleger, Hans D. (2004) Minorities in Japanese Society. In Kreiner, Josef; Möhwald, Ulrich; Ölschleger, Hans D. (ed.) Modern Japanese Society (Leiden : Brill) : 219-256

Bystrický, Rudolf (1969) Mezinárodní ochrana lidských práv. In Kohnová, Jana (ed.) Člověk a lidská práva (Praha: Horizont – Nakladatelství Socialistické akademie) : 82-102

Caprio, Mark E. (2007) Resident aliens: forging the political status of Koreans in occupied Japan. In Caprio, Mark E.; Sugita, Yoneyuki (ed.) Democracy in Occupied Japan: The U.S. occupation and Japanese politics and society (Abingdon : Routledge) : 178-199

Carlson, Matthew (2011) Money in Japanese Politics: Regulation and Reform. In Gaunder, Alisa (ed.) Routledge Handbook of Japanese Politics (Abingdon: Routledge) : 70-80

Člověk a lidská práva: Dokumenty OSN k lidským právům, Praha: Horizont – Nakladatelství Socialistické akademie 1969

Edström, Bert (2008) The Yoshida doctrine and the unipolar world. In Hood, Christopher P. (ed.) The Politics of Modern Japan III (Abingdon : Routledge) : 4-27

Edström, Bert (2008b) Japan's Foreign Policy and Human Security. In Hood, Christopher P. (ed.) The Politics of Modern Japan III (Abingdon : Routledge) : 216-233.

- Fiala, Petr (2001) Politická dimenze lidských práv. In Hanuš, Jiří (ed.) Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury) : 40-55
- Ghai, Yash (2008) Práva, sociální spravedlnost a globalizace ve východní Asii. In Hrubec, Marek (ed.) Interkulturní dialog o lidských právech: Západní, islámské a konfuciánské perspektivy (Praha: Filosofia) : 319-348
- Gilson, Julie; Purvis, Phillida (2008) Japan's Pursuit of Human Security: Humanitarian Agenda or Political Pragmatism?. In Hood, Christopher P. (ed.) The Politics of Modern Japan III (Abingdon : Routledge) : 201-215
- Gössmann, Hilaria; Lenz, Ilse; Vogel, Kerstin K.; Wöhr, Ulrike (2004) Gender. In Kreiner, Josef; Möhwald, Ulrich; Ölschleger, Hans D. (ed.) Modern Japanese Society (Leiden : Brill) : 181-218
- Green, Michael J.; Szechenyi, Nicholas (2011) Japan-U.S. relations. In Gaunder, Alisa (ed.) The Routledge Handbook of Japanese Politics (London : Routledge) : 331-338
- Hanuš, Jiří (2001) Glosa závěrečná: O lidské přirozenosti, slovech zapomenutých a vágních. In Hanuš, Jiří (ed.) Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury) : 126-135
- Hellmann, Donald (1988) Japanese Politics and Foreign Policy: Elitist Democracy within and American Greenhouse. In Inoguchi, Takashi; Okimoto, Daniel (eds.) The Political Economy of Japan Volume 2: The Changing International Context (Stanford : Stanford University Press) : 345-380
- Howard, Keith (1995) A Korean Tragedy. In Howard, Keith (ed.) True Stories of the Korean Comfort Women (Londýn : Cassell) : 1-10
- Howard, Keith (1995a) Introduction. In Howard, Keith (ed.) True Stories of the Korean Comfort Women (Londýn : Cassell) : v-viii
- Chung, Chin Sung (1995) Korean Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan. In Howard, Keith (ed.) True Stories of the Korean Comfort Women (Londýn : Cassell) : 11-30

- Katsumi, Ishizuka (2008) Japan and UN peace operations. In Hood, Christopher P. (ed.) *The Politics of Modern Japan III* (Abingdon : Routledge) : 28-50
- Kawashima, Yoko (1995) *Female Workers: An Overview of Past and Current Trends*. In Fujimura-Fanselow, Kumiko; Kameda, Atsuko (ed.) *Japanese Women: New Feminist Perspectives on the Past, Present, and Future* (New York : The Feminist Press)
- Maier, Hans (2001) *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciacie*. In Hanuš, Jiří (ed.) *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciacie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury) : 7-31
- Neary, Ian J. (2009) *Burakumin in contemporary Japan*. In Weiner, Michael (ed.) *Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity* (Abingdon : Routledge) : 59-83
- Noble, Gregory W. (2011) *The Evolution of the Japanese Policymaking System*. In Gaunder, Alisa (ed.) *Routledge Handbook of Japanese Politics* (Abingdon: Routledge) : 249-260
- Nossal, Kim Richard (1988) *Cabin'd, Cribb'd, Confin'd?: Canada's Interests in Human Rights*. In Matthews, R. (ed.) *Human Rights in Canadian Foreign Policy* (Montreal : McGill-Queen's University Press) : 46-58
- Ohnuki-Tierney, Emiko (1998) *A Conceptual Model for the Historical Relationship Between the Self and the Internal and External Others: The Agrarian Japanese, the Ainu, and the Special-Status People*. In Gladney, Dru C. (ed.) *Making Majorities: Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey, and the United States* (Stanford : Stanford University Press) : 31-51
- Oros, Andrew L. (2011) *The politics of national security*. In Gaunder, Alisa (ed.) *The Routledge Handbook of Japanese Politics* (London : Routledge) : 320-330
- Pharr, Susan J. (1984) *Status Conflict: The Rebellion of the Tea Pourers*. In Krauss, Ellis S.; Rohlen, Thomas P.; Steinhoff, Patricia G. (ed.) *Conflict in Japan* (Honolulu : University of Hawaii Press)
- Reed, Steven R. (2011) *The Liberal Democratic Party: An Explanation of its Successes and Failures*. In Gaunder, Alisa (ed.) *Routledge Handbook of Japanese Politics* (Abingdon: Routledge) : 14-23

- Robertson, Jennifer (2007) Doing and undoing „female" and „male“ in Japan: the Takarazuka Revue. In Martinez, D. P. (ed.) *Modern Japanese Culture and Society II* (Abingdon : Routledge)
- Rose, Caroline (2008a) „Patriotism is not taboo“: nationalism in China and Japan and implications for Sino-Japanese relations. In Hood, Christopher P. (ed.) *The Politics of Modern Japan III* (Abingdon : Routledge) : 144-159
- Rose, Caroline (2008b) The textbook issue: domestic sources of Japan's foreign policy. In Hood, Christopher P. (ed.) *The Politics of Modern Japan III* (Abingdon : Routledge) : 160-173
- Takashi, Terada (2008) Forming an East Asian Community: a site for Japan-China power struggles. In Hood, Christopher P. (ed.) *The Politics of Modern Japan III* (Abingdon : Routledge) : 325-341
- Upham, Frank K. (1993) Unplaced Persons and Movements for Place. In Gordon, Andrew (ed.) *Postwar Japan as History* (Berkeley : University of California Press) : 325-346
- Wagnerová, Eliška (2001) Univerzalita lidských práv a spektrum právních vztahů. In Hanuš, Jiří (ed.) *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diference* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury) : 56-64
- Wan, Ming (2011) Japan-China relations: structure or management? In Gaunder, Alisa (ed.) *The Routledge Handbook of Japanese Politics* (London : Routledge) : 339-349
- Weiner, Michael; Chapman, David (2009) Zainichi Koreans in history and memory. In Weiner, Michael (ed.) *Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity* (Abingdon : Routledge) : 162-187
- Yongsu, Yi (1995) Return My Youth to Me. In Howard, Keith (ed.) *True Stories of the Korean Comfort Women* (Londýn : Cassell) : 88-94
- You, Ji (2008) East Asian Community: a new platform for Sino-Japanese cooperation and contention. In Hood, Christopher P. (ed.) *The Politics of Modern Japan III* (Abingdon : Routledge) : 312-324

3 Články

Ackroyd, Joyce A. (1959) Women in Feudal Japan. Transactions of the Asiatic Society of Japan. (7) : 31-68

Arase, David (1993) Japanese Policy toward Democracy and Human Rights in Asia. Asian Survey. 33(10) : 935-952

Colignon, Richard; Usui, Chikako (2001) The Resilience of Japan's Iron Triangle: Amakudari. Asian Survey. 41(5) : 865-895

Furuoka, Fumitaka (2005) Human Rights Conditionality and Aid Allocation: Case Study of Japanese Foreign Aid Policy. Perspectives on Global Development and Technology. 4(2) : 125-146.

Gorjao, Paulo (2002) Japan's Foreign Policy and East Timor, 1975-2002. Asian Survey. 42(5) : 754-771

Guo, Sanzhuan (2009) Impementation of Human Rights Treaties by Chinese Courts: Problems and Prospects. Chinese Journal of International Law. 8(1) : 161-179

Hayashi, Hirofumi (2008) Disputes in Japan over the Japanese Military „Comfort Women“ System and Its Perception in History. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. (617) : 123-132

Hook, Steven W.; Zhang, Guang (1998) Japan's Aid Policy since the Cold War: Rhetoric and Reality. Asian Survey. 38(11) : 1051-1066

Inoguchi, Takashi (1999) Globalization and Japan's Foreign Policy. Japan Review of International Affairs. 13(3) : 157-171

Köllner, Patrick (2004) Factionalism in Japanese Political Parties Revisited or How Do Factions in the LDP and the DPJ Differ?. Japan Forum. 16(1) : 87-109

Landman, Todd (2005) Review Article: The Political Science of Human Rights. British Journal of Political Science. 35(3) : 549-572

Luard, Evan (1980) Human Rights and Foreign Policy. International Affairs. 56(4) : 579-606

Mubangizi, John C. (2004) Towards a new approach to the classification of human rights with specific reference to the African context. *African Human Rights Law Journal*. 4(1) : 93-107

Neumayer, Eric (2005) Do International Human Rights Treaties Improve Respect for Human Rights? *The Journal of Conflict Resolution*. 49(6) : 925-953

Nuscheler, Franz; Warkentin Ben (2000) From „International Cooperation“ to „Development Policy“? Reform and Reorientation of Japan's ODA. *Asia-Pacific Review*. 7(1) : 66-89

Oishi, Mikio; Furuoka, Fumitaka (2003) Can Japanese Aid Be an Effective Tool of Influence? *Asian Survey*. 43(6) : 890-907

Okuizumi, Kaoru (1995) Implementing the ODA Charter. *New York University Journal of International Law and Politics*. 27(2) : 367-406

Tong-hyon, Han (2011) History and Meaning of the Chima-Jeogori Uniform for Korean Schools in Japan. *Voices from Japan*. (25) : 21-26

Vogelgesang, Sandy (1979) Diplomacy of Human Rights. *International Studies Quarterly*. 23(2) : 216-245

Zemanová, Štěpánka (2008) Přístup založený na lidských právech: realita nebo cíl současné rozvojové pomoci? *Faculty of International Relations Working Papers*. 2(17) : 1-23

4 Rozhovory

Fialková, Kateřina. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 22. května 2013

Hakoyama, Fumiko. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 10. července 2013

Huq, Monzurul. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 21. června 2013

Milliot, David. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 13. srpna 2013

Shoji, Hiroka. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 14. srpna 2013

Sýkora, Jan. Polostrukturovaný rozhovor. Praha, 11. července 2014

Tsukamoto, Kohei. Polostrukturovaný rozhovor. Tokio, 26. června 2013

Watanabe, Satoshi. Polostrukturovaný rozhovor. Praha, 1. června 2014

5 Internet

Bloomberg News. Japan's most 'stubborn and conservative' industry slowly starts placing women in managerial roles.

<http://business.financialpost.com/2014/05/14/japans-most-stubborn-and-conservative-industry-slowly-starts-placing-women-in-managerial-roles/>, 14.5.2014, staženo 6.8.2014

Closing of the Asian Women's Fund. Digital Museum: The Comfort Women Issue and the Asian Women's Fund. <http://www.awf.or.jp/e3/dissolution.html>, staženo 12.8.2014

Cohn, Marjorie. Obama Spells New Hope for Human Rights.

<http://www.globalresearch.ca/obama-spells-new-hope-for-human-rights/10872>, staženo 22.7.2014

Dujarric, Robert. Why Are Japan's Apologies Forgotten?

<http://thediplomat.com/2013/11/why-are-japans-apologies-forgotten/>, 25.11.2013, staženo 11.8.2014

Encyclopaedia Britannica. Abe Shinzo: Prime minister of Japan.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1109913/Abe-Shinzo>, 15.12.2014, staženo 24.2.2015

Fitriyanti, A. Indonesia to host ASEAN Plus Eight joint counter-terrorism training.

<http://www.antaranews.com/en/news/88704/indonesia-to-host-asean-plus-eight-joint-counter-terrorism-training>, 2. 5. 2013, staženo 12.2.2015

Hewlett, Sylvia Ann. What's Holding Japanese Women Back.

<http://ideas.time.com/2013/09/27/whats-holding-japanese-women-back/>, 27.9.2013, staženo 6.8.2014

Hongo, Jun. The blunt, blue-blooded Aso is back.

<http://www.japantimes.co.jp/news/2013/01/22/reference/the-blunt-blue-blooded-aso-is-back/#.VOzdRC5oRDk>, 22.1.2013, staženo 24.2.2015

Human Rights Protection: Activities of the Human Rights Organ sof the Ministry of Justice, March 2014, <http://www.moj.go.jp/content/000122123.pdf>

Charta Organizace spojených národů. Informační centrum OSN v Praze.
<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>, staženo 18.8.2014

Japan 2013 Human Rights Report. United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor.
<http://www.state.gov/documents/organization/220409.pdf>, staženo 3.8.2014

Japan's Official Development Assistance: White Paper 2003 – Goals of the Revised ODA Charter. Ministry of Foreign Affairs of Japan.
<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2003/index03.html>, staženo 22.2.2015

Johnston, Eric. Time for legislation to prevent spread of hate speech.
http://www.japantimes.co.jp/news/2014/07/19/national/time-for-legislation-to-prevent-spread-of-hate-speech/#.U9_Ls2MqQ-V, 19.7.2014, staženo 4.8.2014

Jun, Mamiya. The Sexist Abuse That Threatens to Shake the Nation.
<http://www.nippon.com/en/column/g00188/>, 2.7.2014, staženo 17.8.2014

Keck, Zachary. Osaka Mayor Hashimoto Calls Comfort Women “Necessary”.
<http://thediplomat.com/2013/05/osaka-mayor-toru-hashimoto-calls-comfort-women-necessary/>, 15.5.2013, staženo 11.8.2014

Koh, Yoree. Standoff Amplifies Angst Over Pro-Pyongyang Schools in Japan.
<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052748704008704575638061002570710?mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052748704008704575638061002570710.html>, 29.11.2010, staženo 4.8.2014

Matsuoka, Misato. Politicisation of Gender Issues in Japan: the “Shiomura Incident”.
<http://blogs.nottingham.ac.uk/chinapolicyinstitute/2014/07/02/the-shiomura-incident/>, 2.7.2014, staženo 17.8.2014

Mukherjee, Anit. ADMM-Plus: Talk Shop or Key to Asia-Pacific Security? <http://thediplomat.com/2013/08/admm-plus-talk-shop-or-key-to-asia-pacific-security/>, 22.8.2013, staženo 12.2.2015

OECD Data. Total official and private flows. <http://data.oecd.org/drf/total-official-and-private-flows.htm#indicator-chart>, staženo 22.2.2015

Panda, Ankit. Former Japanese Prime Minister Meets Comfort Women. <http://thediplomat.com/2014/02/former-japanese-prime-minister-meets-comfort-women/>, 15.2.2014a, staženo 11.8.2014

Panda, Ankit. Japan, South Korea Set Up Diplomatic Channel to Address 'Comfort Women' Issue. <http://thediplomat.com/2014/04/japan-south-korea-set-up-diplomatic-channel-to-address-comfort-women-issue/>, 17.4.2014b, staženo 11.8.2014

Quigley, J. T. Abe, 'Deeply Pained' By Comfort Women Suffering, Won't Revise Kono Statement. <http://thediplomat.com/2014/03/abe-deeply-pained-by-comfort-women-suffering-wont-revise-kono-statement/>, 14.3.2014, staženo 11.8.2014

Quigley, J. T.; Kubo, Angela E. A Controversial Comic Book and Japan's Gourmet Potato Chips. <http://thediplomat.com/2014/02/a-controversial-comic-book-and-japans-gourmet-potato-chips-tokyo-bureau-podcast-2/>, 4.2.2014, staženo 11.8.2014

Review by the Committee on Conventions and Recommendations of the Working Methods within the Framework of 104 EX/Decision 3.3, 184 EX/19 Part I, 19 February 2010, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001869/186942e.pdf>

Review by the Committee on Conventions and Recommendations of the Working Methods within the Framework of 104 EX/Decision 3.3, 184 EX/19 Part II, 26 February 2010, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001869/186942e.pdf>

Richards, Clint. Japan Questions Comfort Women Despite Abductee Progress. <http://thediplomat.com/2014/06/japan-questions-comfort-women-despite-abductee-progress/>, 17.6.2014a, staženo 11.8.2014

Richards, Clint. Japan's Human Rights Record Comes Under Scrutiny. <http://thediplomat.com/2014/07/japans-human-rights-record-comes-under-scrutiny/>, 25.7.2014b, staženo 11.8.2014

Shimizu, Kaho. End of two-track system no help to women.

<http://www.japantimes.co.jp/news/2003/10/24/national/end-of-two-track-system-no-help-to-women/#.U-KLGWMqQ-V>, 24.10.2003, staženo 6.8.2014

Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama on the occasion of the establishment of the „Asian Women’s Fund“. Ministry of Foreign Affairs of Japan.

<http://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9507.html>, staženo 11.8.2014

Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono on the reset of the study on the isme of „comfort women“. Ministry of Foreign Affairs of Japan.

<http://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9308.html>, staženo 11.8.2014

Šafaříková, Kateřina. Havlovská politika byla chybná a škodlivá, tvrdí český diplomat.

http://www.lidovky.cz/havlova-politika-byla-chybna-a-skodлива-fci-/zpravy-domov.aspx?c=A140530_111312_In_domov_jzl, staženo 25.7.2014

The Asahi Shimbun. Female member endures sexually harassing yells during assembly session. http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201406190024, 19.6.2014b, staženo 17.8.2014

The Asahi Shimbun. Tokyo assemblyman admits to sexist taunting; Shiomura says ‘too late’. http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201406230042, 23.6.2014a, staženo 17.8.2014

The Economist. Japan’s election: DPJ, RIP?

<http://www.economist.com/blogs/banyan/2012/12/japans-election-0>, 17.12.2012, staženo 25.2.2015

The World Factbook. CIA, June 2014, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>, staženo 4.8.2014

Thim, Michal; Matsuoka, Misato. The Odd Couple: Japan & Taiwan’s Unlikely Friendship. <http://thediplomat.com/2014/05/the-odd-couple-japan-taiwans-unlikely-friendship/>, 15.5.2014, staženo 3.9.2014

Tiezzi, Shannon. Japanese Report on the Kono Statement Draws Ire From Seoul, Beijing. <http://thediplomat.com/2014/06/japanese-report-on-the-kono-statement-draws-ire-from-seoul-beijing/>, 24.6.2014, staženo 11.8.2014

Traphagan, John W. Japan's Demographic Disaster.

<http://thediplomat.com/2013/02/japans-demographic-disaster/>, 3.2.2013, staženo 7.8.2014

U.N. rights panel urges Japan to crack down on hate speech.

http://www.japantimes.co.jp/news/2014/07/25/national/u-n-rights-panel-urges-japan-crack-hate-speech/#.U9_LuGMqQ-X, 25.7.2014, staženo 4.8.2014

Universal Periodic Review – National Report: National report submitted in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21, A/HRC/WG.6/14/JPN/1, 6 August 2012, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/157/25/PDF/G1215725.pdf?OpenElement>

Universal Periodic Review – NGO: Compilation prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21, A/HRC/WG.6/14/JPN/3, 20 July 2012, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/155/80/PDF/G1215580.pdf?OpenElement>

Universal Periodic Review – UN: Compilation prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21, A/HRC/WG.6/14/JPN/2, 13 August 2012, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/159/41/PDF/G1215941.pdf?OpenElement>

Vienna Declaration and Programme of Action. Office of the High Commissioner for Human Rights. <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>

What is Buraku Discrimination? The Headquarters of Buraku Liberation League <http://www.bll.gr.jp/eng.html>, staženo 31.7.2014

Women in national parliaments. Inter-Parliamentary Union, June 2014, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, staženo 6.8.2014

日本人もヘイトスピーチと向き合うべき・鈴木邦男一水会最高顧問、有田芳生参院議員が講演, July 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=J4KgDlrFc7w#t=566>, staženo 4.8.2014

舛添都知事：ヘイトスピーチ「立法含めた対策」自民に要請.

<http://sp.mainichi.jp/select/news/20140806k0000m010082000c.html>, 5.8.2014,

staženo 16.8.2014

Projekt diplomové práce

1 Vymezení tématu

Práce bude zkoumat diskurs lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice. Jejich role v historii i význam v současnosti bude demonstrován na konkrétních příkladech. Následně se pokusím na základě analýzy dokumentů, projevů a rozhovorů s experty zjistit, co hrálo/hraje primární roli při tvorbě tohoto diskursu. Zkoumat budu tři hlavní teorie: kulturalistickou (konstruktivistickou), racionalistickou (teorii státních zájmů) a vliv vnitrostátních aktérů.

2 Zdůvodnění tématu

Ačkoli je dnes Japonsko rozvinutou liberálně demokratickou zemí, jeho vnitrostátní i zahraniční politika v oblasti lidských práv a demokratizace je často nejasná, opatrná a v určitých případech – z evropského pohledu – až kontroverzní. To se projevuje například v postoji k trestu smrti, problematice „comfort women“, přístupu k historickým menšinám, metodice cílení rozvojové pomoci, v podpoře některých evropských iniciativ i v reakcích na konkrétní události ve světě, jako byl například vojenský puč v Barmě či události na Náměstí Nebeského klidu.

Práce tak bude mít dva hlavní cíle. Zprvce prozkoumat a představit současný lidskoprávní diskurs v Japonsku, jenž zatím zůstával – přes svůj význam a jedinečnost – v české odborné literatuře opomíjený. Druhým cílem, jenž si práce klade, pak bude tento ambivalentní japonský postoj objasnit a nalézt dominantní vysvětlení jeho současné podoby. Hypotézou práce je kulturní podmíněnost, ovšem testována budou rovněž další dvě nejvýznamnější možná vysvětlení, a sice motivy státních zájmů (ekonomické a bezpečnostní) a snahy o prosazení partikulárních zájmů vnitrostátních aktérů (businessu a LDP).

3 Výzkumné otázky

Jaký je diskurs lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice?

Proč se vyvinul tímto způsobem?

4 Hypotéza

V Japonsku není lidským právům obecně, a v zahraniční politice o to méně, přikládána tak vysoká důležitost jako v zemích západního světa.

Příčinou současné podoby diskursu lidských práv v Japonsku je kulturní podmíněnost.

5 Teoretické ukotvení

Tři dominantní teorie vysvětlující vztah k lidským právům a jejich důležitost v určité zemi jsou kulturalismus (konstruktivismus), teorie státních zájmů (racionalismus) a zájmy vnitrostátních aktérů. Kulturalisté upozorňují na jiné vnímání lidských práv v různých částech světa a zpochybňují jejich univerzalitu. Racionalisté argumentují primátem státních zájmů, zejména ekonomických či bezpečnostních, kterým by měly být podřízeny politiky jiné, včetně lidskoprávní. Jiní autoři ve spojitosti se zahraniční politikou Japonska upozorňují na enormní vliv vnitrostátních ekonomických aktérů či snahu Liberálně-demokratické strany prospět svým sponzorům. [Landman: 2005; Oishi, Furuoka 2003; Arase 1993] Zkoumat budu proto všechna tři možná vysvětlení.

6 Metodologie

Vzhledem k nedostatečnému zmapování diskursu lidských práv v Japonsku a v japonské zahraniční politice se nejdříve zaměřím na jeho průzkum. Následně se jako jeho vysvětlení pokusím aplikovat zmíněné tři hlavní teorie. Tak zjistím, která teorie současnou podobu lidskoprávního diskursu v Japonsku vysvětluje nejspolehlivěji.

Při zkoumání významu lidských práv v Japonsku a japonské zahraniční politice budu vycházet ze sekundární literatury, vládních dokumentů (zejména japonských a amerických), dokumentů OSN (HRC), projevů premiéra a činitelů japonského ministerstva zahraničí, dokumentů japonských neziskových organizací a zejména z rozhovorů s českými i zahraničními experty z oblasti diplomacie a z neziskového sektoru, které provedu na místě.

Práci budu strukturovat do tří hlavních částí. V první části provedu konceptualizaci lidských práv a prozkoumám jejich roli v mezinárodním prostředí a v

zahraniční politice států obecně. Ve druhé části analyzuji vývoj a zejména současný stav lidskoprávního prostředí v Japonsku. Sledovat ho budu na konkrétních tématech, jejichž výběr provedu na základě průzkumu sekundární literatury a vládních dokumentů, aktualizovaný polostrukturovanými rozhovory se zahraničními diplomaty, českými a japonskými akademiky a pracovníky neziskových organizací, stejně jako články v japonských a mezinárodních médiích. Vzhledem k množství možných relevantních témat se v práci zaměřím pouze na ta, jež spadají do problematiky lidských práv první generace, jež je definičně nejjasnější a na rozdíl od jiných generací prakticky nezpochybnovaná. Podobným způsobem budu postupovat i ve třetí části práce, ve které se zaměřím na lidskoprávní diskurs v zahraniční politice Japonska. Vzhledem k téměř chybějícímu zpracování této problematiky v odborných zdrojích budu v této kapitole do velké míry vycházet z pořízených polostrukturovaných rozhovorů a aktuálních dat z vládních i nevládních zdrojů. Nosné téma třetí části – metodiku cílení rozvojové pomoci – pak příp. doplním o další problematiky.

7 Kritika zdrojů

Literatury pojednávající toto téma není mnoho, případně je již staršího data, což je důsledkem zejména výrazné izolovanosti japonské vědecké komunity způsobené oboustrannou jazykovou bariérou. Tento problém se pokusím vyřešit jednak čerpáním z primárních zdrojů a jednak vedením rozhovorů s odborníky na dané téma přímo na místě.

Existující literatura nabízí tři možná vysvětlení: kulturně-historickou podmíněnost (pro japonskou kulturu nejsou individuální lidská práva důležitá do takové míry jako pro západní svět), racionalistické motivy (rozhodnutí japonské vlády zaměřit se pouze na ekonomickou a bezpečnostní oblast bez ohledu na ostatní politiky) či vysvětlení zahrnující silné vnitrostátní aktéry prosazující své vlastní zájmy (zejména velké firmy a Liberálně-demokratickou stranu).

8 Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Koncepce lidských práv

- a. Počátky a vývoj koncepce
 - b. Zmezinárodnění lidských práv
 - c. Definice, klasifikace, kontroverze
 - d. Univerzalita lidských práv
 - e. Lidská práva v zahraniční politice
3. Lidskoprávní diskurs v současném Japonsku
 - a. Zdůvodnění výběru témat
 - b. Témata diskursu
 - i. Kořeny a vývoj vybraných lidskoprávních témat
 - ii. Současná situace
 4. Lidskoprávní diskurs v zahraniční politice Japonska
 - a. Hlavní určující faktory japonské zahraniční politiky
 - i. Současný stav
 - b. Lidskoprávní tematika v japonské zahraniční politice
 - i. analýza kulturalistického vysvětlení
 - ii. analýza teorie státních zájmů
 - iii. analýza teorie zájmů vnitrostátních aktérů
 - c. Srovnání a shrnutí
 5. Závěr

9 Zdroje

9.1 Neperiodická literatura

BERGER, Thomas U.; MOCHIZUKI Mike M.; TSUCHIYAMA, Jitsuo. *Japan in International Politics*. London: Lynne Rienner Publishers, 2007.

BUKH, Alexander. *Japan's National Identity and Foreign Policy*. New York: Routledge, 2010.

BURKS, Ardath W. Japan: The bellwether of East Asian Human Rights?. In HSIUNG, James C. (ed.). *Human Rights in East Asia: A Cultural Perspective*. New York: Paragodisn House, 1985.

COONEY, Kevin J. *Japan's foreign policy maturation: a quest for normalcy*. New York: Routledge, 2002.

CURTIS, Gerald L. *The logic of Japanese politics: leaders, institutions, and the limits of change*. New York: Columbia University Press, 1999.

FELDMAN, Eric A. *The Ritual of Rights in Japan: Law, Society and Health Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

- FRATTOLILLO, Oliviero. *Diplomacy in Japan-EU Relations*. New York: Routledge, 2013.
- FUKUSHIMA, Akiko. *Japanese foreign policy: the emerging logic of multilateralism*. Basingstoke: Macmillan, 1999.
- GOODMAN, Roger; NEARY, Ian (eds.). *Case Studies on Human Rights in Japan*. Kent: Japan Library (Curzon Press), 1996.
- HASEGAWA, Sukehiro. *Japanese foreign aid: policy and practice*. New York: Praeger, 1975.
- HOOD, Christopher. *Politics of Modern Japan*. New York: Routledge, 2008.
- HOOK, Glenn D. *Japan's international relations: politics, economics and security*. New York: Routledge: 2012.
- HUTCHINSON, Rachael. *Negotiating Censorship in Modern Japan*. New York: Routledge, 2013.
- IOKIBE, Makoto. *The Diplomatic History of Postwar Japan*. New York: Routledge, 2010.
- ITOH, Hiroshi (eds.). *Japanese Politics – and Inside View*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1973.
- IWASAWA, Yuji. *International Law, Human Rights, and Japanese Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- KECK, Jörn; VANOVERBEKE, Dimitri; WALDENBERGER, Franz. *EU-Japan Relations, 1970-2012*. New York: Routledge, 2013.
- KINGSTON, Jeff. *Japan's Quiet Transformation: Social Change and Civil Society in the 21st century*. New York: RoutledgeCurzon, 2004.
- MENDEL, Douglas H. *The Japanese people and foreign policy: a study of public opinion in post-treaty Japan*. Westport, Conn: Greenwood Press, 1971.
- NEWLAND, Kathleen. *The international relations of Japan*. Basingstoke: Macmillan, 1990.

NITZ, Kiyoko Kurusu. *Perception, attitudes and images: a study of Japanese foreign policy behaviour*. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1973.

POLLEY, A. M. *Japan's Foreign Policies*. New York: Routledge, 2010.

RIX, Alan. *Japan's Economic Aid*. New York: Routledge, 2013.

RIX, Alan. *Japan's Foreign Aid Challenge*. New York: Routledge, 2010.

SCALAPINO, Robert A. *The Foreign policy of modern Japan*. Berkeley: University of California Press, 1977.

TANAKA, Yuki. *Japan's Comfort Women*. New York: Routledge, 2001.

9.2 Periodická literatura

ARASE, David. Japanese Policy toward Democracy and Human Rights in Asia. *Asian Survey*. 1993, vol. 33, no. 10, s. 935-952.

BEARCE, D. H.; TIRONE, D. C. Foreign Aid Effectiveness and the Strategic Goals of Donor Governments. *Journal of Politics*. 2010, vol. 72, no. 3, s. 837-851.

DONNELLY, Jack. International Human Rights: A Regime Analysis. *International Organization*. 1986, vol. 40, no. 3, s. 599-642.

LANDMAN, Todd. The Political Science of Human Rights. *British Journal of Political Science*. 2005, vol. 35, no. 3, s. 549-572.

LUARD, Evan. Human Rights and Foreign Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1980, vol. 56, no. 4, s. 579-606.

MCCAMANT, John F. Social Science and Human Rights. *International Organization*. 1981, vol. 35, no. 3, s. 531-552.

NATHAN, Andrew J. Human Rights in Chinese Foreign Policy. *The China Quarterly*. 1994, no. 139, s. 622-643.

OISHI, Mikio; FURUOKA, Fumitaka. Can Japanese Aid Be an Effective Tool of Influence? Case Studies of Cambodia and Burma. *Asian Survey*. 2003, vol. 43, no. 6, s. 890-907.

VOGELGESANG, Sandy. Diplomacy of Human Rights. *International Studies Quarterly*. 1979, vol. 23, no. 2, s. 216-245.

9.3 Prameny a ostatní zdroje

Human rights and democracy in the world: Report [online]. [cit. 2012-12-07] Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/A4_HR_200pp_EN_def.pdf>

Japan's Official Development Assistance White Paper 2011. Tokyo: Ministry of Foreign Affairs, 2012.

Sectoral Development Policy [online]. [cit. 2012-12-07] Dostupné z: <<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/sector/index.html>>

Statement by H.E. Mr. Tsuneo Nishida, Permanent Representative of Japan to the United Nations [online]. [cit. 2012-12-07] Dostupné z: <www.mofa.go.jp/announce/speech/un2012/un_0213.html>

Statement by H.E. Mr. Tsuneo Nishida, Permanent Representative of Japan to the United Nations, Open Debate on Children and Armed Conflict, Security Council [online]. [cit. 2012-12-07] Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/announce/speech/un2011/un_0712.html>

Statement by Mr. Ryuji Yamane, Parliamentary Senior Vice-Minister for Foreign Affairs of Japan, High-level Segment of the Human Rights Council, Nineteenth Session [online]. [cit. 2012-12-07] Dostupné z: http://www.mofa.go.jp/announce/svm/statement120228_2.html

The Bounty of the Open Seas: Five New Principles for Japanese Diplomacy [online]. [cit. 2013-05-26] Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/announce/pm/abe/abe_0118e.html>

Universal Periodic Review Second Cycle – Japan [online]. [cit. 2013-05-26] Dostupné z: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/JPSession14.aspx>>

Universal Periodic Review – Japan [online]. [cit. 2013-05-26] Dostupné z: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/JPSession2.aspx>>